

Venäläiset naisjärjestöt ja feminisimi

Sonja Tihveräinen
Pro Gradu-tutkielma
Yhteiskuntapolitiikka,
Naistutkimuksen ko.
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2008

TIIVISTELMÄ

Venäläiset naisjärjestöt ja feminismi

Sonja Tihveräinen

Yhteiskuntapolitiikka, naistutkimuksen koulutusohjelma

Pro gradu-tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaajat: Tuija Pulkkinen ja Tuula Juvonen

Kevät 2008

sivumäärä: 94 sivua lähdeluettelo

Tutkimuksessani tarkastelen nk. venäläistä kansalaisyhteiskuntaa (eng. civil society), jonka moderni syntyhistoria ajoittuu 1990-luvun alkupuoliskolle. On huomattava, ettei akateemisessa keskustelussa vallitse yksimielisyyttä koko ilmiön olemassaolosta Venäjällä: omassa työssäni viitataan termillä kansalaisten itsensä organisoimaan yhdistystoimintaan, erotuksena Neuvostoliiton perinteitä jatkavista valtion valvomista ja holhoamista massajärjestöistä.

Tarkasteluni eivät kuitenkaan keskity koko yhdistystoiminnan laajaan kirjoon, vaan suuntaan katseeni kommunismin jälkeisen Venäjän naisjärjestöihin, nk. uuteen venäläiseen naisliikkeeseen. Työni naistutkimuksellinen aspekti nousee tutkimuskysymyksestäni: Millaista toimintaa venäläiset naisjärjestöt harjoittavat ja millainen on niiden suhde feminismiin. Samalla pyrin kartoittamaan feminismin jatkumoa Venäjällä: ennako-oletukseni on, että feminismissä tapahtui Neuvostoliiton olemassaolon mittainen katkos, joka päättyi vasta 1990-luvun alussa länsimaisten aatteiden, tavaroiden ja vaikutusten taas virratessa vapaasti maahan

Pohdintojeni lähteenä käytän aiheesta kirjoitettua kirjallisuutta, jota on tuotettu jokseenkin runsaasti 1990-luvun alusta lähtien, jolloin Neuvostoliiton romahdus sai monet länsimaiset ja venäläiset tutkijat pohtimaan venäläisen yhteiskunnan tilaa, kansalaisaktiivisuuden välttämättömyyttä ja demokratian uusia mahdollisuuksia

Työstäni käy ilmi, että feminismissä on tapahtunut katkoksia Neuvostoliiton aikana, mutta että tuolloinkin oli havaittavissa jonkin verran epävirallista feminististä toimintaa. Neuvostoliiton romahtaessa feminismitä tuli säie uuden 1980-luvun ja 1990-luvun taitteessa syntyneeseen kansalaisyhteiskuntaan. Feminismin tuntemusta on edistetty länsimaisin hankkein, joissa naisjärjestöjen toimintaa on tuettu monin tavoin. Feminismin ajatellaankin osittain olevan länsimaisten avustusten sivutuote, mutta sille on myös muodostunut oma vahva kannattajakuntansa nais erityisten järjestöjen joukossa. Nähtäväksi jää, tuleeko suuri yleisö unohtamaan niitä ennakkoluuloja, joita Neuvostoliiton aikana naisasiaan ja feminismiin yhdistettiin. Tällä hetkellä aatesuunta ei ole suuressa suosiossa, ja sen sisällöistä käydään keskustelua myös feministisissä piireissä. Medialla katsotaan olevan tärkeä rooli feminismin ja naisasian esille nostajana.

Venäläinen kansalaisyhteiskunta on suurien haasteiden edessä, kun länsimaiset rahoittajat ovat ryhtyneet miettimään uusia avustuskohteita. Myös Putinin hallinnon toimet ovat hankaloittaneet kansalaisjärjestöjen toimintaa. Nähtäväksi jää, millainen vaikutus näillä on naisjärjestöjen tulevaisuuteen.

Avainsanat: naisjärjestöt, naisliike, feminismi, Venäjä, kansalaisyhteiskunta

Sisällysluettelo

1. Johdanto	4
2. Naisjärjestöjen ja feminismin historialliset kytkökset	9
2.1 Naiskysymyksen synty: Tsaarinaika – 1917	9
2.2 Emansipaatiota ja julkista keskustelua: 1917-1929	16
2.3 Näkymättömyyden aika: 1930-1965	20
2.4 Näkymättömyys murtuu: 1965-1983:	25
2.5 Glasnostin vaikutus naiskysymykseen: 1986-1991	28
3. Venäjän nais erityiset järjestöt	32
3.1 Venäläinen (kansalais)yhteiskunta naisjärjestöjen toimintaympäristönä	32
3.2 Venäjän naisjärjestöjen luokittelua	37
3.2.1 Valentina Konstantinovan jaottelu	38
3.2.2 Mary Buckleyn jaottelu	41
3.2.3 Valerie Sperlingin jaottelu	43
3.3 Luokittelujen arviointia	47
4. Nais erityisten järjestöjen toiminta Venäjällä	51
4.1 Kattojärjestöt ja niiden toiminta-alat	51
Venäjän Naisten Unioni	52
Itsenäinen Naisten Foorumi	54
Naisten Liitto	55
4.2 Feminismi naisjärjestöjen toiminnassa	56
4.2.1 Feminismi venäläisessä yhteiskunnassa - katkoksia ja sovelluksia	58
Leningradin feministit	58
Russofeminismi ~ näennäisfeminismi	63
4.2.2 Feminismin uudelleenrantautuminen	65
Moskovan Gender-keskus	67
Isot ja pienet siskot	69
4.3 Länsimaisen rahoituksen vaikutus naisjärjestöjen toimintadynamiikalle	72
5. Feminismin ja nais erityisten järjestöjen tulevaisuus Venäjällä	82
5.1 Suhtautuminen feminismiin	82
5.2 Tulevaisuuden näkymiä	90
Lähdeluettelo	95

1. Johdanto

Aion tässä työssäni tarkastella nk. venäläistä kansalaisyhteiskuntaa (eng. civil society), jonka moderni syntyhistoria ajoittuu 1990-luvun alkupuoliskolle. On huomattava, ettei akateemisessa keskustelussa vallitse yksimielisyyttä koko ilmiön olemassaolosta Venäjällä: omassa työssäni viitataan termillä kansalaisten itsensä organisoimaan yhdistystoimintaan, erotuksena Neuvostoliiton perinteitä jatkavista valtion valvomista ja holhoamista massajärjestöistä.

Tarkasteluni eivät kuitenkaan tule keskittymään koko yhdistystoiminnan laajaan kirjoon, vaan suuntaan katseeni kommunismin jälkeisen Venäjän naisjärjestöihin, nk. uuteen venäläiseen naisliikkeeseen. Työni naistutkimuksellinen aspekti nousee tutkimuskysymyksestäni: Millaista toimintaa venäläiset naisjärjestöt harjoittavat ja millainen on niiden suhde feminismiin. Samalla pyrin kartoittamaan feminismin jatkumoa Venäjällä: ennako-oletukseni on, että feminismissä tapahtui Neuvostoliiton olemassaolon mittainen katkos, joka päättyi vasta 1990-luvun alussa länsimaisten aatteiden, tavaroiden ja vaikutusten taas virratessa vapaasti maahan. Feminismillä tarkoitan sellaista aatetta ja toimintaa, joilla pyritään sukupuoliroolien purkamiseen ja naisen aseman parantamiseen. Pohdintojeni lähteinä käytän aiheesta kirjoitettua kirjallisuutta, jota on tuotettu jokseenkin runsaasti 1990-luvun alusta lähtien, jolloin Neuvostoliiton romahdus sai monet länsimaiset ja venäläiset tutkijat pohtimaan venäläisen yhteiskunnan tilaa, kansalaisaktiivisuuden välttämättömyyttä ja demokratian uusia mahdollisuuksia. Näitä teemoja on pohdittu myös niiden venäläisten, brittiläisten, pohjois-amerikkalaisten, ruotsalaisten ja suomalaisten tutkijoiden teoksissa, joiden pohjalta tämä työ on syntynyt.

Työssäni tarkastelen ajanjaksoa, jolloin naisjärjestötoiminta alkoi kukoistaa osana uutta venäläistä kansalaisjärjestökenttää. Koska järjestökentän sisältöihin ja toimintadynamiikkaan on vaikuttanut paljolti nyky-Venäjää edeltäneet kommunismin vuosikymmenet, tarkastelen myös näitä vuosikymmeniä järjestötoiminnan valossa. Historiakatsaus alkaa kuitenkin jo tsaarinajasta, johon venäläisen yhteiskunnan sukupuolijärjestelmä pohjaa, ja jolloin kansalaisaktiivisuuden ensimmäiset nuput näkivät päivänvalon. Työni keskiosa tarkastelee etupäässä 1990-lukua, jolloin järjestökentällä

käynyttä kuhinaa on luonnehdittu jopa euforiaksi (Howell et al 2006) Työni lopussa puolestaan tarkastelen 2000-luvun alkua, jolloin tutkijat ryhtyivät jo mittaamaan ja analysoimaan kansalaisjärjestöjen "hullujen vuosien" tuloksia. Samalla pohdin myös Putinin politiikan vaikutusta kansalaisjärjestöjen ja erityisesti naisjärjestöjen tulevaisuudelle.

Itse kiinnostuin venäläisten naisjärjestöjen toiminnasta ja ideologisista sisällöistä tehdessäni vapaaehtoistyötä Amnesty Internationalin Suomen-osaston Venäjämaaryhmässä. Tapasin tuolloin venäläisiä naisjärjestöaktiiveja eräässä verkostoitumis-seminaarissa ja kuunnellessani heidän esitelmiään ryhdyin pohtimaan venäläisessä yhteiskunnassa vallitsevaa sukupuolijärjestelmää ja sitä, kuinka sikäläiset naisjärjestöt siihen suhtautuivat. Naistutkimuksen opintojeni myötä olin omaksunut ajattelutavan, jossa feminismi nähdään patriarkaalisen sukupuolijärjestelmän purkajana ja uudenlaisen järjestyksen rakentajana. Huomasin, että tapaamieni naisjärjestöaktivistien puheessa vilisi naistutkimuksen keskeisiä termejä, kuten *gender* ja *empowerment*, mutta sanaa ”feminismi” en kuullut mainittavan. Tästä syystä päätin gradussani selvittää, millaista tutkimusta on tehty venäläisten naisjärjestöjen suhteesta feminismiin ja millaisia sisältöjä aktivistit itselle antavat.

Ymmärtääkseen venäläisen kansalaisyhteiskunnan dynamiikkaa ja naisjärjestöjen toimintatapoja, on välttämätöntä perehtyä myös Venäjän ja Neuvostoliiton historiaan. Historiallista aktivismia, ja ennen kaikkea naisaktivismia, on selvittänyt Richard Stites vuonna 1978 ilmestyneessä teoksessaan *The Women's Liberation Movement in Russia*. Kyseinen teos on kattava selvitys naisaktivismista aikavälillä 1860-1930, ja se on toiminut lähes poikkeuksetta ensisijaisena lähteenä monien naistutkijoiden myöhemmille tulkinnoille naisliikkeen ja feminismin syntyhistoriasta Venäjällä. Stitesin lisäksi aihetta on tarkastellut myös mm. Barbara Alpern Engel vuonna 2004 ilmestyneessä teoksessaan *Women in Russia, 1700-2000*. Engelin teoksen pyrkimyksenä on liittää naisten kokemukset Venäjän yhteiskunnallisiin, taloudellisiin, kulttuurisiin ja poliittisen historian muutoksiin. Engel toimii historian professorina Coloradon yliopistossa, ja hänen teoksestaan välittyikin ennen kaikkea historioitsijan näkemys naisista venäläisessä yhteiskunnassa. Sen sijaan esimerkiksi brittiläisen

Mary Buckleyn teoksista ja artikkeleista on erotettavissa valtiotieteilijän analyysiä, mikä tulee esiin mm. hänen vuonna 1989 julkaistussa kirjassaan *Women and Ideology in the Soviet Union*, jossa Buckley tarkastelee Neuvostoliiton virallista ideologiaa naisista aikavälillä 1917-1988.

Gail Warshofsky Lapidus puolestaan on toimittanut vuonna 1982 teoksen nimeltä *Women, Work and Family*, joka koostuu "parhaista neuvostoliittolaisista kirjoituksista" teemoinaan naisten työllisyys ja sen vaikutus perheeseen ja demografiaan. Tämän tyyppiin julkaisuihin olen kuitenkin suhtautunut hieman varauksella, sillä esimerkiksi niiden sisältämien lukujen ja taulukkojen oikeellisuutta on vaikea arvioida. Työni seuraavassa luvussa palaan pohtimaan naisen asemaa ja mm. neuvostoliittolaista propagandaa.

Venäläisen kansalaisyhteiskunnan syntyä ja kehitystä 1980-luvun ja 1990-luvun taitteesta eteenpäin sekä etenkin siihen liittyvää nk. venäläistä uutta naisliikettä on tutkittu paljon. Naisjärjestöjä ovat tutkineet mm. yhdysvaltalaiset James Madisonin yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan professorit Linda Racioppi ja Katherine O'Sullivan See vuonna 1997 ilmestyneessä kirjassaan *Women's Activism in Contemporary Russia*, jossa he analysoivat venäläisten naisten aktivismia käyttäen apuna useina eri vuosina tekemiään haastatteluja. Racioppi ja See pyrkivät teoksessaan tavoittamaan ne määritelmät, joita naiset itse antoivat omasta paikastaan yhteiskunnassa sekä aktivisminsa sisällöstä. Venäläisten naisjärjestöjen toimintaa on tutkinut myös yhdysvaltalainen hallintotieteiden apulaisprofessori Valerie Sperling vuonna 1999 julkaisemassaan kirjassa *Organizing Women in Contemporary Russia*. Myös Sperlingin teos pohjaa pitkälti hänen tekemilleen haastatteluille, joissa pureudutaan syvälle venäläisten naisjärjestöjen toimintadynamiikkaan, sisäiseen hierarkiaan ja ideologisiin sisältöihin. Samantyyppisin metodein on naisjärjestökenttää lähestynyt myös professori Rebecca Kay Glasgow:n yliopistosta, joka vuonna 2000 julkaistussa kirjassaan *Russian Women and Their Organizations* käy läpi mm. järjestöjen välisiä suhteita sekä länsimaisen rahoituksen vaikutuksia järjestöjen toimintaan. Kay on tarkastellut järjestöjen toimintaa vuosina 1991-96, ja hänen tuloksensa ovat samansuuntaisia kuin yhdysvaltalaisen apulaisprofessori Sarah L. Henderssonin päätelmät vuonna 2003 julkaistussa kirjassaan *Building Democracy*

in Contemporary Russia: Western Support for Grassroots Organizations.

Kiinnostavaa antia on myös Anastasia Posadkayan vuonna 1994 toimittama teos *Women in Russia. A new era in Russian feminism*. Posadkayan lisäksi artikkeleiden kirjoittajista löytyy hänen kollegoitaan Moskovan Gender-keskuksesta. Kyseisen ryhmän sanotaan myös olevan uuden venäläisen feminismin äitejä, eli nk. naisjärjestökentän isosiskoja/isoäitejä. Näiden isosiskojen ansioiksi luetaan ensimmäisen venäläisen feministisen järjestön (LOTOS, the League for the Emancipation of Social Stereotypes) perustaminen vuonna 1988 sekä Moskovan Gender-keskuksen perustaminen vuonna 1990. (Racioppi and See 1997, 128, 141) Toisaalta Posadkayaa kollegoineen pidetään myös eräänlaisina portinvartijoina länsimaisten tutkijoiden ja rahoittajien välillä. Tähän aiheeseen palaankin myöhemmin uudelleen.

Viimeisimpiä teoksia venäläisistä naisjärjestöistä edustaa Massachusettsin yliopiston antropologian apulaisprofessori Julie Hemmentin vuonna 2007 julkaistu kirja *Empowering Women in Russia. Activism, Aid and NGOs*. Hemmentin kirjasta tekee mielenkiintoisen se, että hän on paitsi haastatellut aktivisteja, myös osallistunut järjestöjen toimintaan. Tällä tavoin hän on päässyt myös havainnoimaan tapahtumia sisältäpäin ja tekemään niistä omia johtopäätöksiään.

Venäläisiä naisjärjestöjä on tutkittu myös suomalaisin voimin. Anna Rotkirchin ja Elina Haavio-Mannilan toimittamassa teoksessa *Women's Voices in Russia Today* (1996) on useammankin suomalaisen tutkijan artikkeleita. Merkittävimpänä suomalaisena julkaisuna pidän kuitenkin Suvi Salmenniemen väitöskirjaa vuodelta 2007, jossa hän analysoi venäläisen järjestöaktiivisuuden ja poliittisen osallistumisen sukupuolittuneisuutta. Yleisemmällä tasolla venäläistä yhteiskuntaa käsitellään Markku Kangaspuron toimittamassa teoksessa *Russia: More different than most* (2000), jossa lähes 20 suomalaista tutkijaa ja asiantuntijaa analysoi Venäjän muutostilaa mm. talouden ja kansainvälistymisen osalta.

Edellä mainittujen tutkijoiden enemmistö on tarkastellut Venäjää sen nykyisten maantieteellisten rajojen puitteissa, ja jättänyt Neuvostoliiton hajoamisen yhteydessä

irtaantuneet valtiot pois. Tätä menettelytapaa olen noudattanut itsekkin tässä työssä. Neuvostoliiton aikaa koskevassa osuudessa taas tarkastelu on useimmiten rajoittunut Uralin länsipuoliseen alueeseen, poissulkien myös islaminuskoiset alueet. Tästä johtuen minäkään en ole ottanut työhöni mukaan näitä "ulkopuolelle" jääviä alueita.

Työni koostuu viidestä osasta: Johdantoa seuraavassa toisessa luvussa esittelen venäläisen kansalaisaktiivisuuden historiaa tsaarinajasta Gorbatshoviin, keskittyen erityisesti naisjärjestöjen toimintaan sekä ensimmäisen aallon feminismin ilmentymiin. Kolmannessa luvussa teemana on nyky-Venäjän kansalaisyhteiskunnan toimintakenttä ja siitä kumpuava naisjärjestötoiminta: millaisiin haasteisiin ne pyrkivät vastaamaan ja millaisia luokituksia niiden pohjalta voidaan tehdä. Neljännessä luvussa tarkastelen naisjärjestöjen toimintaa ja ideologisia sisältöjä tarkemmin: millaista roolia feminismin näyttelee järjestöjen toiminnassa ja millaisia vaikutuksia sillä on ollut. Pyrin myös kokoamaan muutamien naistukijoiden tekemien tutkimusten pohjalta näkökantoja feminismin tarpeellisuuteen venäläisessä naisjärjestötoiminnassa. Viidennessä luvussa teen loppupäätelmiä venäläisen naisjärjestötoiminnan erityispiirteistä ja sen suhteesta (länsimaiseen) feminismiin, pyrkien hahmottelemaan nk. venäläisen uuden naisliikkeen tulevaisuudenhaasteita.

2. Naisjärjestöjen ja feminismin historialliset kytkökset

Tässä luvussa tarkastelen naisjärjestöjen ja feminismin juuria venäläisen yhteiskunnan historiassa. Monien tutkijoiden tavoin (esim. Sperling 1999, 15 ja Kay 2000, 120) ajattelen kansalaisaktiivisuuden ja järjestötoiminnan olevan reagoivia yhteiskunnallisiin ja poliittisiin oloihin sekä niissä tapahtuviin muutoksiin. Millaista naisjärjestötoimintaa Venäjää kohdanneet mullistukset sitten ovat aiheuttaneet eri aikoina? Entä miten toiminta ja sen ideologia on tuolloin määritelty?

Ajallisena jakona olen käyttänyt Mary Buckleyn tekemää erottelua naiskysymyksen historiaan: syntyminen tsaariaikana, julkinen keskustelu, hiljaisuus ja uusi esiinmurtautuminen (Buckley, 1989). Näiden vaiheiden ja niiden aikana vaikuttaneiden järjestöjen suhdetta feminismiin puolestaan pohdin työni neljännessä luvussa.

2.1 Naiskysymyksen synty: Tsaarinaika - 1917

Tsaarinaikaa, joka kumoutui vasta vuoden 1917 vallankumouksessa, voidaan perustellusti luonnehtia syvästi patriarkaaliseksi ja autoritaariseksi kaudeksi. Ortodoksisen kirkon hierarkkisella maailmankatsomuksella oli vahva sija yhteiskunnan arvojen ja käytäntöjen määrittelyssä, eikä esimerkiksi naisten alempiarvoisuutta mieheen nähden yleisesti kyseenalaistettu, mitä historialliset venäläiset sanonnat osaltaan demonstroivat: "mies merkitsee lakia vaimolleen" ja "oikeutta ei jaeta naisille eikä karjalle (Worobec, 1995, teoksessa Rubchak, 2001, 153). Tämä ideologia kulminoituu esimerkiksi katedraalimunkki Silvesterin 1500-luvulta peräisin olevassa kirjoituksessa, jonka tarkoituksena oli tuoda esiin venäläisen yhteiskunnan ja perheiden välinen ideaalisuhde: Silvester haaveili Venäjästä, jossa sosiaalinen ja poliittinen järjestys pohjautuisi niin maaorjien kuin aatelistenkin kuuliaisuudelle maanpäällistä jumaluutta edustavaa tsaaria kohtaan sekä naisten kuuliaisuudelle miehiä kohtaan. (Racioppi and See, 1997) Jälkimmäisen kuuliaisuussuhteen mukaisesti miesten tulisi neuvoa vaimojaan rakkaudella ja harkinnalla, kun taas vaimojen tulisi kysellä herransa tahtoa ja mielipidettä päivittäin

kaikissa asioissa: herransa miellyttäminen edellyttää täydellistä itsensä uhraamista ja nöyryyttä. Silvester kuitenkin muistuttaa, että aviomiestensä kunnioituksesta huolimatta naisten tulee kuitenkin ennen kaikkea pelätä Jumalaa. (Pouncy, teoksessa Racioppi ja See, 1997, 124)

Voidaankin sanoa, että kirkon ja tsaarin antamalla auktoriteetilla oikeutettiin isien ja aviopuolisoitten ylläpitämä naisalistus vuosisatojen ajan. Richard Stites huomauttaa lisäksi, ettei tämä "ideaali järjestys" juurikaan horjunut vielä 1800-luvulle tultaessa: Vaimojen oli yhä toteltava sen miehen oikkuja kenen katon alla elivät, ja seurattava häntä kaikkialle. Ilman aviomiehen (tai isän) lupaa naiset eivät saaneet opiskella, työskennellä, käydä kauppaa taikka matkustaa. Stites vertaakin vaimojen tyttärien alistaisuutta aviomiehilleen ja isilleen analogisena maaorjan ja isännän suhteeseen (Stites 1978, 7).

Racioppi ja See huomauttavat, että naisilla oli kuitenkin jonkinlaisia mahdollisuuksia turvata omia intressejään vallitsevan järjestelmän puitteissa: kaikilla naisilla oli valtaa, joskin se oli piiloista ja pohjautui heidän rooliinsa reproduktiossa ja äitiydessä. Näitä rajallisia "oikeuksia" (jotka koskivat enimmäkseen arkisia päätöksentekotilanteita) naiset joutuivat kuitenkin sovitteluun patriarkaalisen järjestelmän tiukkoihin puitteisiin. (Racioppi ja See 1997, 18.) Mielestäni on myös aiheellista pohtia, kuinka merkittäväksi tällainen arjenvalta voi ylipäättään kasvaa, mikäli naisella ei ole oikeutta päättää esim. omasta asuinpaikastaan, elinkeinostaan, rahankäytöstään ja lisääntymisestään. Kuten Stites huomauttaakin, naisilla ei juuri ollut omaa kansalaisidentiteettiä, vaan he olivat miestensä varjoja (Stites 1978, 7).

Barbara Engel sen sijaan näkee 1800-luvun alun olleen paljon suotuisampi naisten julkisen elämänpiirin laajenemiselle: hänestä Napoleonin sodat ja Napoleonin epäonnistunut Venäjän valloitusretki vuonna 1812 kylvivät siemenen, jonka ympärillä venäläinen kansalaisyhteiskunta kristallisoitui nimenomaan naisten myötävaikutuksella. Marraskuussa 1812 perustettiin Naisten Isänmaallinen Yhdistys (eng. Women's Patriotic Society), joka lukeutui maan ensimmäisiin järjestöihin. Perustajista suurin osa kuului ajan eliittiin, mutta jäseniä pyrittiin saamaan kaikista yhteiskuntaluokista. Järjestön pyrkimyksenä oli auttaa Napoleonin uhreja, mutta

pelkkä hyvä tarkoitus ei riittänyt kaikille arvostelijoille - esimerkiksi itse sodan uhreja henkensä kaupalla auttanut aatelinainen Nadezhda Durova paheksui järjestön naisten julkista esiintymistä ja kehotti harjoittamaan hyväntekeväisyyttä vähin äänin. Hänen mukaansa naisen rooliin kuului pysyä syrjässä, ja julkinen esiintyminen kieli ennen kaikkea turhamaisuudesta. Engel kuitenkin korostaa, että kaikesta huolimatta monet, etenkin yläluokkaiset, naiset toivottivat tervetulleiksi hyväntekeväisyystyön avaamat mahdollisuudet julkisen elämän piiriin. (Engel 2004, 42-43)

Myös Richard Stites korostaa, että vaikka Pietari ja Katariina Suuren reformit loivat aatelinaisille joitakin rajoitettuja tilaisuuksia osallistua julkiseen elämään, vasta filantropian avaamat mahdollisuudet osallistua kodin ulkopuoliseen elämään laajensivat venäläisiä perherooleja. Hän erottaa 1860-luvun filantropiaan vihkiytyneistä ryhmistä kaksi erilaista kategoriaa: feministit ja yläluokan hienostonaiset. Siinä missä feministit halusivat auttaa omaa sukupuoltaan auttamalla toisiaan, yläluokan hienostonaiset harrastivat hyväntekeväisyystyötä pikemminkin rituaalina: heidän toimensa olivat rajoittuneita ja hienostuneita, eivätkä millään tavalla henkilökohtaisia. Väitteensä tueksi Stites kertoo aikalaikirjailija V.V.Statov:n luonnehtineen yläluokkaan kuuluvia filantrooppeja hienoiksi rouviksi, jotka sympaattinen hymy huulillaan puhuivat keskenään "omista" köyhistään. Sen sijaan feministit osoittivat Stitesin mukaan kunnioitusta autettujaan kohtaan ja tunsivat aitoa kiinnostusta heidän fyysisistä ja psyykkistä hyvinvointiaan kohtaan. Tästä huolimatta myös feministit saivat kärsiä syytöksiä omahyväisyydestä ja tekopyhydestä. (Stites 1978, 65)

Lindenmeyr kuitenkin huomauttaa, ettei Stitesin osoittama vähättelevä asenne aatelin naisten harjoittamaa hyväntekeväisyyttä kohtaan ollut täysin oikeutettua. Sen sijaan hän näkee sen osaksi yleisempää vähättelyä, jossa historiankirjoituksen painotus naisten ääri liikkeisiin ja feministiseen ideologiaan ylenkatsoo maltillisempia liikkeitä. Lindenmeyr puolestaan näkee hyväntekeväisyysliikkeiden olemassaolon merkinä venäläisestä 1800-luvun kansalaisyhteiskunnasta. (Lindenmeyr 1993, 562 ja 569)

Stitesin mukaan, hänen *feministeiksi* luonnehtimansa naiset eivät käyttäneet itsestään

ko. termiä. Käsite kuitenkin kuvaa hänen mielestään ryhmää paremmin kuin käytössä olleet "female moderate" tai "liberaalit" jotka kätkevät käynnistyneen feministisen mission ja samalla vihjaavat poliittiseen tilaan, jota tuolloin ei kuitenkaan vielä esiintynyt. Nämä "feministit" olivat Stitesin mukaan yhtä liberaaleja kuin kriittisen älymystön miehetkin, mutta aktiivisuudessaan he olivat epäpoliittisia. (Stites 1978, 65)

Luokittelussa esiintyy muitakin ongelmia, Stites huomauttaa: näiden ns. feministien erottaminen nihilisteistä oli vaikeaa jo tuolloin. Yhtenä syynä voidaan pitää sitä, että nämä kaksi ryhmää osallistuivat samoihin aktiviteetteihin ja joskus jopa pukeutuivat samoin. Nihilistit tekivät kuitenkin eroa elegantimpiin feministijohtajiin kutsumalla heitä aristokraateiksi. (Ilmeisesti tällöin syntyi ajatus feminismiin porvarillisuudesta, joka esiintyy Venäjällä edelleen, kuten työni tulee osoittamaan.) Stitesin mukaan tämä rajanvedon kriteeri ei kuitenkaan ollut kovin tehokas, sillä samaa termiä nihilistit käyttivät myös niistä jäsenistään, jotka pyrkivät säilyttämään rippeitä ylellisestä menneisyydestään. Näiden omaisuuden rippeiden nimeämistä halveksivasti porvarillisuudeksi Stites kutsuukin "tyrmäävän ironiseksi semanttiseksi hämmennykseksi": feminismi konnotoi naisten aktiivisuuteen naisten hyväksi, välttämällä ne horjuvat antropologiset ja poliittiset näkökohdat, joita voidaan löytää nihilismistä ja radikalismista. Stites näkee feministien elämäntyylin yhdistettynä heidän luonteeseensa ja taustaansa edesauttaneen heidän kiinnostuksensa suuntautumista enemmän filantrooppisille kuin filosofisille alueille. (Stites 1978, 66)

Stitesin mukaan feministeillä ei aluksi ollut muuta selkeää tavoitetta kuin edistää demokraattista ilmapiiriä ja koota yhteen samankaltaisesti ajattelevia ihmisiä yli luokkarajojen. Nämä yhteisöt järjestäytyivät vähitellen omiksi kaupunkikohtaisiksi yhdistyksikseen, joissa tasaveroisuuden nimissä saatettiin mm. noudattaa yksinkertaisen pukeutumisen periaatetta. Vähitellen yhdistysten päämäärät kuitenkin terävöityivät, ja jäsenet ryhtyivät toimiin: Esimerkiksi Pietarissa alkoi vuonna 1859 toimia Halvan asumisen yhdistys, jonka tavoitteena oli tarjota huokea ja siisti asunto tarpeessa oleville (etenkin isättömille) perheille. Tällaisten paikallisten hankkeiden ohella feministit pyrkivät myös saavuttamaan kansallisia tavoitteita, mistä hyvänä esimerkkinä sunnuntai-koulu-projekti, joka toimi vuosina 1859-1862. Hankkeen

tavoitteena oli tarjota ilmaista aikuisopetusta kaikille sosiaaliluokille, ja sen menestys oli suuri: vuonna 1860 yksistään Pietarissa toimi 23 koulua. Sunnuntaikoulut antoivatkin feministeille mahdollisuuden antaa naisille opetusta, jollaista olisi ollut vaikeaa saada mistään muualta. Korostaakseen tasaveroisuuttaan oppilaidensa kanssa, he puukeutuivat samaan tapaan kuin yhdistyksissäänkin: yksinkertaisesti ja koruttomasti. (Stites 1978, 73)

Naisten koulutuksen laajenemista tapahtui myös muita reittejä pitkin. Tohtori Pirogov myötävaikutti vuonna 1858 julkaistulla esseellään "Elämän kysymykset" naisten koulutuksen suppeaan laajenemiseen. Vaikka Pirogovin motiivit naisten koulutuksen parantamiseen olivat mieslähtöisyydessään (koulutetut naiset kykenevät tukemaan miehiään ja kasvattamaan poikiaan paremmin) kyseenalaiset, oli naisten koulutuksen järjestämisen kehittämiseksi osoitettu tuki merkittävä kansallisessa keskustelussa mahdollistaen tyttöjen julkisen koulunkäynnin vähittäisen laajenemisen. (Pirogov, teoksessa Engel, 2004, 69-70) Malysheva näkee Pirogovin jopa feminismin pääideologina, ja hänen mukaansa Pirogovin kirjoituksen myötä naisten paikasta ja roolista yhteiskunnassa käytiin laajaa keskustelua (Malysheva 1992, 188).

Feministien koulutoiminnassa oli vuonna 1862 jo 500 koulua, mutta vastarintaa alkoi ilmaantua myös tällä taholla, ja konservatiiviset byrokraatit suhtautuivat epäillen koulujen saavuttamaan suureen suosioon. Kouluja esitettiin suljettavaksi samana vuonna, vaatijoiden väittäessä niiden suojelevan nihilististä ja radikaalia ainesta opettajakunnassaan. Sunnuntaikoulu-liike tuli tiensä päähän pian tämän jälkeen, mikä oli katkera tappio feministeille. Toivon pilkahdusta naisasiaan antoi kuitenkin vuoden 1861 maaorjien vapauttaminen, joka Stitesin sanojen mukaan terävöitti suhteellisen deprivaaation ymmärtämistä: naisten sensitiivisyys omalle statukselleen vertautui nopeasti viiden miljoonan lukutaidottoman maaorjan vapauttamiseen, johtaen heidät pohtimaan oman vapautensa puutetta. Orjuuden lakkauttaminen vaikutti myös etuoikeutettujen luokkien naisiin: ensinnäkin he pelkäsivät orjuuteen pohjanneen perinteisen perhetalouden hajoamista, mikä sai monet heistä etsimään töitä, ja toisekseen he käsittivät venäläisen yhteiskunnan olevan suurten murrosten kynnyksellä, jolloin he halusivat niihin osallistumalla saada elämäänsä uutta sisältöä (Stites 1978, 49.)

Linda Edmondsonin mukaan varhaisen venäläisen feminismin tärkeimmät tavoitteet 1860-luvulla oli julkistaa naisten oikeus vapauteen ja riippumattomuuteen sekä taata heidän tasavertaisuutensa kansalaisina. Näiden päämäärien käytännönsovellutuksina feministit ajoivat naisten oikeutta yliopisto-opetukseen sekä naisten työskentelymahdollisuuksien monipuolistamista. Edmondson ilmeisesti käsittää naisten liikehdinnän tuona aikana yhtenäisenä, koska puhuu ”naisliikkeen” menestymisestä: se oli hänen mukaansa merkittävää, mutta rajoittunutta. Vaikka naisten valinnanmahdollisuudet ammatin suhteen laajenivat, joutuivat he yhä toimimaan alemmissa asemissa, alhaisemmalla palkalla ja ilman oikeutta eläkkeeseen. Edmondson huomauttaa kuitenkin, että vastareaktionä näihin epäkohtiin naiset perustivat tehokkaita hyväntekeväisyysjärjestöjä, joiden toimintaa kylläkin säädeltiin ja rajoitettiin valtion toimesta. (Edmondson 1992, 78)

Edmondson huomauttaa kuitenkin yllättäen, ettei politiikka ollut naisliikkeelle ensisijaisen tärkeä asia, mikäli sitä tarkasteltiin äänioikeuden saavuttamisen taikka hallinnointiin osallistuminen kannalta. Poliitikasta tuli kyllä tärkeä aihe, mutta toisessa mielessä: 1860- ja 70-luvuilla reformistien ja radikaalien välinen skisma oli merkittävä ilmiö Venäjän poliittisella kentällä, mikä vaikutti syvästi myös naisliikkeeseen. Radikaalit ottivat etäisyyttä reformisteihin ja vuosikymmenessä suurin osa heistä jätti naisliikkeen, palvelukseen "kansaa". Tällä poliittisella skismalla oli Edmondsonin mukaan perustavanlaatuisia vaikutuksia myös naisliikkeen tulevaisuuteen: Aleksanteri II:n salamurha vuonna 1881 uhkasi tuhota feministien kahdenkymmenen vuoden aikana saavuttamat voitot ja aikaansaannokset. (ibid)

Feministit päätyivät 1880-luvulla puolustamaan saavutettuja etuja sen sijaan, että olisivat liittoutumisten kautta sitoutuneet taistelemaan uusien päämäärien puolesta. Korkeakoulutuksen puolustamisesta tulikin heidän ensisijainen päämääränsä, eikä syyttä: Edmondson toteaa sen olleen heidän suurin siihenastinen tavoitteensa, joka ei ollut suinkaan jäänyt ilman konservatiivien vastustusta. Huolta aiheuttivat erityisesti radikaalifeministit, jotka tyypillisesti olivat saaneet korkeakoulutuksen ja joiden nyt pelättiin harhautuvan naisellisuuden hyveistä. Konservatiivien ottaessa vallan tsaarin salamurhan jälkeen naisten korkeakoulutus kärsikin suuren takaiskun, toipuen

kuitenkin 1890-luvun puolivälissä: syynä tähän oli naisten havaitseminen hyödyllisiksi aiemmin mainituilla ammattialoilla. Samoin heidän filantrooppisiin toimiinsa suhtauduttiin Edmondsonin mukana melko suopeasti, joskin kaikkinaiset kytkökset emansipaatioon ja liberalismiin aiheuttivat epäluuloisuutta. Toimintaan tarvittiinkin lupa sekä huomattava määrä byrokratian sietämistä. (ibid, 79)

Edmondson luonnehtii naisliikkeen tilaa vuoden 1905 vallankumouksen kynnyksellä seuraavasti: naisten aloitteellisuutta alensi kaksi tekijää: vallitseva virallinen epäkannustava ja rajoittava suhtautuminen, sekä naisten poissaolo ja hiljaisuus julkisessa keskustelussa. Feminismi kuitenkin kyti julkisuudelta piilossa: sen ongelmana oli kuitenkin naisten alempiarvoinen status miesten dominoimassa vapautusliikkeessä. Naiset kokivat kuitenkin tasaveroisuutta keskenään: olivathan he tasaveroisia oikeuksien puuttumisen kannalta, ja kutsuivat itseään mieluummin termillä equal-righters (tasa-arvonkannattajat) kuin kapea-alaisiksi mielletyiksi feministeiksi taikka suffrageteiksi. (ibid, 84)

Vuosien 1905 ja 1917 vallankumousten välissä naisten aktivismi keskittyi etupäässä ammatilliseen järjestäytymiseen sekä poliittiseen aktivismiin Sosiaalidemokraattien ja Sosialististen vallankumouksellisten riveissä. Anna Hillyar ja Jane McDermid arvioivat naisten roolin myös Bolshevikkipuolueessa olleen merkittävä. Huomionarvoinen seikka on myös se, että naispuolisista bolshevikkijohtajista mm. Aleksandra Kollontai teki läheistä yhteistyötä työväen naisten kanssa (mm. pesulatyöväen lakon suunnittelu), joiden piirissä feminismiä hyljeksittiin porvarillisena. Hillyarin ja McDermidin mukaan juopa työläisten ja feministien välillä syveni entisestään vuonna 1917, kun leirien väliset käsitykset sodasta ja jokapäiväisen leivän merkityksestä kärjistyivät (Hillyard ja McDermid, 2000, 157-8). Itsenäisen, bolsevismista irrallisen, feministisen liikkeen symbolisena loppuna voitaneen pitää naisliikkeiden yhteiskokousta 1917 marraskuussa, jossa feministit korostivat länsimaisten naisten solidaarisuutta ja miesten ymmärtämättömyyttä naiseuden etujen suhteen, mikä ei kerännyt paikalla olleita naisia taakseen ja oli ideologisesti Kollontain edustamalle bolsevismille kovin mahdoton yhtälö (Stites, 1978, 306-7).

2.2. Emansipaatiota ja julkista keskustelua: 1917-1929

Ajanjakso 1917-1929 alkoi sotilaiden ja työläisten spontaaneilla mielenilmauksilla, joilla he osoittivat kantaansa taisteltuun, hävittyyn ja epätoivottuun 1. maailman sotaan. Tsaari oli menettänyt poliisin, armeijan ja byrokraattien tuen, joka siihen asti oli pitänyt häntä pystyssä oppositiota vastaan. Nämä käänneet mahdollistivatkin Mary Buckleyn mukaan vallankumouksen onnistumisen vuonna 1917. (Buckley, 1985, 33) Naisten osallistuminen mielenosoituksiin herätti huomiota, ja tuli yllätyksenä myös bolshevikkijohtajille. Naiskysymys ei nimittäin ollut bolshevikkien ensisijaisin intressi, mitä Buckleyn mukaan ei ole syytä ihmetellä: saatuaan lopulta vallankumouksen hallintaan, bolsheveilla oli hoidettavanaan kansalaissota (1918-21) sekä useita aseellisia selkkauksia Britannian, USA:n, Japanin ja Ranskan kanssa, työläisten ja talonpoikien tyytymättömyys sekä vuoden 1921 merimiesten kapina. Lisäksi heidän oli ratkaistava talouteen liittyviä kysymyksiä, lujitettava valtaansa ja luotava koko hallintoalueensa kattava hallintojärjestelmä. Tällaisessa poliittisessä kontekstissa ei Buckleyn mielestä ollut yllätys, ettei naiskysymyksen ratkaiseminen ollut bolshevikkien listalla tärkeimpänä asiana. (ibid, 34)

Naiskysymys ei kuitenkaan jäänyt täysin vaille huomiota: bolshevikit olivat teoreettisella tasolla sitoutuneita naisten vapautumiseen, mikä ilmeni myös uuden hallituksen esityksissä. Ajatukset päätyivät myös käytännön tasolle: laki samapalkkaisuudesta astui voimaan, samoin kuin naimisissa olevien naisten oikeus valita itsenäisesti asuinpaikkansa. Myös avioeron hankkimista yksinkertaistettiin, ja avioliiton kirkollinen vihkiminen vaihtui siviilivihkimiseksi. Naimattomien naisten lapsille annettiin samat oikeudet kuin naimissa olevien naisten lapsille, ja työssäkäyvät naiset saivat oikeuden äitiysrahaan. Lisäksi abortista tuli laillinen toimenpide. (ibid ja Ilic 2001, 2) Buckley huomauttaakin, että varhaisen Neuvostoliiton lainsäädäntö oli huomattavasti aikaansa edellä. (Buckley 1985, 34) Lapiduksen mukaan tämä oli heijastumaa naisten pääsystä mukaan poliittiseen päätöksentekoon. (Lapidus 1978, 55)

Ilicin mukaan lainsäädännöllisistä uusista vapauksista nauttiminen ei kuitenkaan ollut automaattisesti mahdollista kaikille naisille, sillä ilman taloudellista itsenäisyyttä he

eivät edelleenkään saavuttaisi riippumattomuutta miehestään. Pyrkimys taloudelliseen riippumattomuuteen saikin naiset astumaan tuotantotalouden palvelukseen ilman suurempia ennakkoluuloja. 1920-luvun aikana kaupunkilaisnaisille tarjoutui mahdollisuuksia pestautua työvoimaksi esim. erilaisiin tehtaisiin. Huolimatta ihanteena olleesta samapalkkaisuudesta naisten palkkataso jäi kuitenkin miesten palkkatasoa huonommaksi. (Ilic 2001, 2)

Debatit naisiin liittyvien asioiden ympärillä kiihtyivät 1920-luvulla: perhettä, kotityötä, äitiyttä, sukupuolisuhteita ja naisjärjestöjä ryhdyttiin tarkastelemaan myös teoreettisella tasolla. Kiistelyä käytiin muun muassa siitä, ettei naisten vapautumista voida saavuttaa pelkän työnteon kautta, vaan se edellyttää myös perustavanlaatuisia muutoksia perheen sisäisissä suhteissa. Naisten kaksoistaakan katsottiin johtuvan kapitalismista, joka haluttiin murtaa sosialismin keinoin: helpotusta naisten arkeen pyrki löytämään mm. Inessa Armand, joka ideoi "yksityisinä asioina" pidettyjen lastenhoidon ja kotitöiden uudelleenjärjestämistä kollektiivisten keittiöiden ja lastentarhojen avulla. Myös Aleksandra Kollontai puhui naisten kotityötaakan organisoimisesta kollektiivisesti. Samoin häntä huolestutti tehtaissa työskentelevät naiset, jotka kantoivat huolta kotona yksin olevista lapsistaan. (Buckley, 1985, 34-36)

Kollontai oli kiinnostunut sukupuolten suhteista laajemminkin, ja hänen 1920-luvun kirjoituksensa pyrkivät laajentaman marxilaista teoriaa myös tällä saralla. Karl Marx ja Vladimir Lenin eivät olleet alkuunkaan kiinnostuneita seksuaalisuuden pohtimisesta, vaan pikemminkin katsoivat sukupuolisen vapautumisen (eng. sexual liberation) vevän voimavaroja poliittiselta ja yhteiskunnalliselta aktiivisuudelta. (ibid. ja Lapidus 1978, 43) Kollontain mielestä seksuaalisuuden kaltainen henkilökohtaisen ja yksityisen piiri voi kuitenkin itsessään olla poliittista, ja hän näki miesten ja naisten välisten suhteiden luonteen muuttamisen olennaisena sosialistisen yhteiskunnan luomiselle. Toisin sanoen hän ei yhtynyt vallalla olleeseen näkemykseen, jonka mukaan sukupuoliset kysymykset ratkeaisivat itsestään taloudellisten ja yhteiskunnallisten uudelleenjärjestelyjen myötä. Päinvastoin, hänen mukaansa muutoksia saataisiin aikaiseksi vain radikaalin uudelleenajattelun avulla. Kollontain näkemys seksuaalisuudesta osana naiskysymystä ei kuitenkaan nauttinut kannatusta puolueen piirissä. (Buckley 1985 36-37)

Kollontai oli paneutunut naisasiaan jo pitkään, ottaen kantaa mm. äänioikeuteen: hänen mukaansa naiskysymyksessä ei ollut kyse yläluokan naisten poliittisista oikeuksista vaan köyhien naisten taloudellisista oikeuksista ja yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta. Samoin hän oli jo ennen vallankumousta kiinnittänyt huomiota feministien perustamiin poliittisiin kerhoihin, joilla he yrittivät saada mobilisoitua työläisnaisia suffragettiliikkeeseen. Feministit olivatkin onnistuneet keräämään yli 40 000 nimeä adressiin, jolla vedottiin naisten äänioikeuden puolesta. Tästä Kollontai oli päätellyt, että Venäjän Sosiaalidemokraattisen puolueen oli pyrittävä saamaan työläisnaiset mukaan toimintaansa, jottei arvokas aines päätyisi jakautuneisiin ja yhteistyössä oleviin porvarillisiin ryhmiin. Tämä olikin antanut hänelle innoituksen järjestää vuonna 1907 naisten sosialistisen klubin Pietariin ja puolueen paheksunnasta huolimatta hän jatkoi valitsemallaan linjalla, 1918 organisoiden Armandin ynnä muiden naisiasialle omistautuneiden toverien kanssa Työväen- ja talonpoikaisnaisten kongressin, johon odotetun muutaman sadan osanottajan sijaan saapui yli tuhat ihmistä. Keskustelunaiheina olivat naisten rooli maailmanlaajuisissa kommunismissa, naistyöläinen Neuvostovenäjällä, perheen ja yhteiskunnan suhde jne. (Racioppi ja See 1997, 20-22).

Näkemättä arvoa seksuaalisuuden pohtimisessa, puolue kuitenkin ymmärsi naiskysymyksen laajempänä ilmiönä koskettavan massoja. Asiaan liittyi kaksi näkökulmaa: toisaalta kommunistinen liike ylitti sukupuolen rajat, toisaalta oli ilmeistä, että sukupuoli oli 1920-luvulla erottava tekijä mm. naisten vähäisemmän poliittisen aktiivisuuden tähden. Tämän ei nähty pitävän paikkaansa sosialismin onnistuessa jatkossa poistamaan tarpeettomia sukupuolten välisiä eroja. Tästä syystä väliaikaisella naisliikkeellä pyrittiin koskettamaan, opettamaan ja vaikuttamaan naisten poliittiseen tietoisuuteen ja aktiivisuuteen. Puolueen visiossa naisten aktivoitua heidän voisi nähdä vapautuneen poliittisesti, minkä jälkeen liike lakkautettaisiin. (Buckley 1989, 63-64).

Huolimatta monien bolshevikkien ristiriitaisesta suhtautumisesta erillisiä naisjärjestöjä kohtaan, oli vuonna 1919 perustettu *Zhenothdel*, puolueen naisosasto. Tämän ryhmän tarkoituksena oli Buckleyn mukaan levittää propagandaa

työläisnaisten joukossa ja hankkia puolueelle uusia jäseniä. Huolimatta siitä, että henkilökunta kuului puolueeseen ja osaston tavoitteet olivat yhteneväiset puolueen päämäärien kanssa, todisteet osoittavat Buckleyn mukaan *Zhenothdelin* kärsineen uskottavuuden puutteesta niin puolueen, ammattiliittojen kuin Neuvostonkin silmissä. Tätä osoittavat myös osaston saama pilkkanimi Tsentro-Baba (eng. Central Old Woman) sekä puoluetovereiden halventavat lausunnot osaston tekemästä työstä. (Buckley 1985, 38 ja Buckley 1989, 98) Näistä vastuksista huolimatta bolshevikkinaiset pyrkivät sekä mobilisoimaan naisia puolueen toimintaan että ajamaan naisten asioita puolueen sisällä. Jäsenet pyrkivät myös herättämään keskustelua miestoveriensä joukossa mm. naisten poliittisesta osallistumisesta, lastenkasvatuksesta, seksuaalisesta tasa-arvosta sekä naisten statuksesta perinteisissä instituutioissa. *Zhenotdel* toimi vuosina 1919-30, ja monet tuona aikana saavutetut edistykset esim. naisia koskevassa lainsäädännössä voidaan lukea *Zhenotdelin* ja sitä johtaneen Kollontain sekä hänen kollegatoverinsa Armandin aikaansaannoksiksi. Huolimatta näistä patriarkaattia horjuttavista uudistuksista, vielä 1920-luvullakin esitettiin naisten oikeuksien ja intressien uhraamista valtiollisten päämäärien hyväksi. Vuosikymmenen kuluessa *Zhenothdelin* rahoitus supistui ja organisaation moni aktiivi olikin vapaaehtoinen (Engel 2004, 157). Johtajana toiminut Kollontai siirrettiin muihin tehtäviin 1922. (Racioppi and See, 1997) Stitesin raportoima Kollontain havainto vuodelta 1922 Neuvostovaltion naisten roolien alistetuista asemista (Stites 1978, 327) kertoo paitsi siirron aiheuttamasta pettymyksestä, myös oletettavasta sisäpiirinäkemyksestä ja tulevaisuuden arvioimisesta. Vuoden 1930 lähestyessä kannanotot liikkeen lakkauttamiseksi kasvoivat (Engel 2004, 157).

Zhenothdelin ohella naistoimintaa oli tarjolla naisten klubien muodossa. Näiden kerhojen tarkoituksena oli lieventää naisten elämää kohdannutta murrosta, joka laajensi heidän roolejaan äidistä ja perheenemännästä työläiseksi ja toveriksi. Leninin suunnitelmien mukaisesti kerhot "kouluttivat" ja mobilisoivat tuhansia naisia, nauttien suosiota etenkin kaupungistuneilla alueilla, lisäten monien naisten lojaaliutta uutta hallitusmuotoa kohtaan. Ongelmia kuitenkin ilmeni naisten osallistumishalukkuudessa sekä heidän sitoutumisessaan puolueen ideologiaan: suurin osa naisista ei osallistunut kerhojen toimintaan. Tähän yritettiin puuttua ns. punaisten teltojen hankkeella, jossa kansan luo vietiin huvituksia: kun väki tottui käymään

punaisissa teltoissa tanssimassa ja viihtymässä, ohjelmaan ryhdyttiin ujuttamaan kasvattavia ja ideologisia elementtejä. Vaan tämäkään hanke ei saavuttanut naisten suurta suosiota. Lisäksi on huomattava, että naisten asema ei ollut Neuvostoliitossa sama. Vaikka naisille kohdistettu propaganda noudatti samaa logiikkaa Euroopan ja Aasian puoleisissa osissa, sosiaaliset seuraukset vaihtelivat huomattavasti. Esimerkiksi Keski-Aasian naisten voidaan nähdä kärsineen kolminkertaisesta sorrosta: 1. luokkasorrosta ennen Bolsevismia, 2. etnisyyteen perustuvasta sorrosta ja 3. kodin patriarkalisesta sorrosta. (Buckley 1989, 82-83, 91-92)

2.3 Näkymättömyyden aika: 1930-1965

Naiskysymystä ympäröi 1930-luvulla hiljaisuus. Esimerkiksi vuoden 1930 Naistenpäivän iskulause oli "100% kollektivointi!" Buckleyn mukaan naiskysymys tippuikin pois keskusteluagendalta, ja unohtui viimeistään Stalinin viisivuotissuunnitelmien ja maatalouden kollektivoinnin myötä. Myös *Zhenotdelin* hajottamista vuonna 1930 voitaneen pitää osoituksena näkökulman vaihtumisesta. Virallisena selityksenä osaston lopettamiselle tarjottiin kuitenkin sitä, että *Zhenotdel* oli saavuttanut tavoitteensa poliittisesti epäaktiivien ja työväenluokkaan kuuluvien naisten puhuttelussa. (Buckley 1985, 39) Engel jakaa näkemyksen ja korostaa naisten etujen puolestapuhujan puuttumisen Neuvostoliitossa viisivuotissuunnitelmien halvan työvoiman takaajana (Engel 2004, 173).

Huolimatta naisten oikeuksien kaventamisesta, kuten abortin kieltämisestä, maaseudun naisten kohtaamista vastuksista ja työläisnaisille annettujen lupauksen pettämisestä, vuosina 1930-64 Neuvostoliitossa ei (ainakaan virallisesti) toiminut naisjärjestöjä. Kun tarkastellaan aiemmin mainittua Kollontain seksuaalisuuden yksityisyyden korostamista ja Stalinin syntyvyyslukujen ja sitä kautta äitiyden julkiseen rooliin saattamiseen, voidaan havaita naisten roolien muuttuneen myös retorisisella tasolla (Engel 2004, 177-178). Ainoana naisjärjestöjen poikkeuksena oli lyhytikäiseksi jäänyt *Zhensektory*, puolueen naisjaos, joka toimi vuosina 1931-34. Nämä jaokset toimivat mm. kaupunki- ja piirikunta-tasolla sekä eräiden isojen yritysten yhteydessä. Maaseudulla vastaava elin oli nimeltään *Zhenorganizator*. Jaoksen tehtävät olivat puolueen virallisesti määrittelemät, ja niihin kuului

viisivuotissuunnitelman toteutumisen varmistaminen sekä maatalouden kollektivisoinnin saavutusten edistäminen. Lisäksi jaokset pyrkivät mobilisoimaan naisia käyttämään äänioikeuttaan sekä järjestämään heille suunnattuja poliittisia kampanjoita. Jaokset kuitenkin lakkautettiin jo vuonna 1934, sillä niiden katsottiin saavuttaneen päämääränsä: suurin osa naisista oli saatu mukaan yhteiskunnalliseen tuotantoon. (Chirkov teoksessa Buckley 1989, 124).

Armand oli aikoinaan ennustanut, että naisten vapauttamisen tie tulisi olemaan pitkä ja kivinen. Stalinin mukaan tämä tie tuli kuitenkin päätökseensä vuonna 1930, kun naiskysymys todettiin virallisesti ratkaistuksi. Vuoden 1937 sanomalehti Pravda (suom. Totuus) kuvasikin artikkelissaan, kuinka poliittisesti passiivisten naisten tilalle olivat astuneet uudet naiset, jotka eivät edeltäjiensä tavoin kärsineet sen enempää orjuudesta kuin nälästäkään. Lehti kuvasi tällaisen menestyksen olevan ennenäkematöntä: sosialistinen vallankumous yhdessä *Zhenothdelin* ja uuden lainsäädännön kanssa olivat luoneet vapaan naisen, joka kaikilla elämänaloilla voi nauttia tasaveroisista oikeuksista miesten rinnalla. (Pravda 8 1937, teoksessa Buckley 1989, 109)

Tämä sukupuolten välinen tasa-arvo pystyttiin 1930- ja 1940-lukujen virallisen ideologian mukaan takaamaan kollektivismin ja teollisuuden talouspolitiikan kautta. Sen sijaan, että naisten vapautta osallistua talouselämään olisi 1920-luvun tapaan pyritty helpottamaan lainsäädännöllä, tapahtuikin päinvastaista: uuden ideologian mukaan ydinperhettä tuli vahvistaa, mikä ilmeni äitikultin heräämisinä, aborttien kieltämisenä ja synnytyksen ihmeen ylistyksenä. (Buckley 1989, 109). Kotona naiset olivat hoivaavia äitejä ja kasvattajia, kodin ulkopuolella he taas muodostivat mahtavan teollisuudessa, maataloudessa ja sodassa toimivan voiman. Kotitaloustyö, itsemääräämisoikeus ja seksuaalisuus loistivat poissaoloaan keskusteltavien ja tutkittavien aiheiden joukosta, ja ne pidettiin poissa myös poliittisista ja ideologisista julkilausumista. (ibid. 136) Lapiduksen mukaan neuvostoliittolaisen akatemian tuottama kirjallisuus naiskysymyksestä olikin 1930-1960-luvuilla niukkaa. Tutkittavaa ei virallisesti ollutkaan, sillä kuten todettua, virallisen kannan mukaan naisten emansipaatio oli ratkaissut naiskysymyksen. (Lapidus 1985, 39)

Naiset nähtiinkin ensisijaisesti talouden ja reproduktion lähteinä. Kuten aiemmin mainittu vuoden 1930 naistenpäivän iskulause "100% kollektivointi!" osoittaa, naisia koskevat asiat eivät olleet järin korkealla poliittisten prioriteettien listalla. Buckleyn mukaan tätä *analyttistä hiljaisuutta* jatkettiin 1940-luvulla ylläpitämällä kuvaa menestyvästä ja ongelmia vailla olevasta neuvostoliittolaisesta supernaisesta, joka oli aina valmis palvelemaan valtiota ja ylistämään Stalinia. (Buckley 1985, 136) Buckley erottaa tästä analyttisestä hiljaisuudesta kuusi toisiaan vahvistavaa syytä: ensinnäkin, ulospäin annettu vaikutelma neuvostonaisesta oli Stalinin määräämä, ja sen vaikuttimina olivat taloudelliset tavoitteet ja luokkataistelu. Toiseksi, naisia ei nähty yksilöistä koostuvana joukkona, joka tulisi vapauttaa vaan kollektiivina, joka pystyi työllään edistämään talouden kasvua ja osallistumaan taisteluun luokkavihollista vastaan. Kolmanneksi, sukupuolten väliset erot painettiin alas: määräävää oli sukupuolen sijaan luokka. Tämän vuoksi paneutuminen naisten erityisiin tarpeisiin oli turhaa. Neljänneksi, naisten järjestöjä kohtaan tunnettiin epäluuloa, ja naisia koskeviin asioihin kiinnitettiin ylipäättään huomiota vain silloin, kun ne olivat valjastettavissa yhteiskunnan hyödyksi. Viidenneksi, suunnattoman autoritaarinen poliittinen järjestelmä hyljeksi demokraattisia ehdotuksia. Kuudenneksi, nopea yhteiskunnallinen muutos, sekasorto, poliittiset puhdistukset ja pelko saivat naiskysymyksen pohtimisen vaikuttamaan ylellisyydeltä olosuhteissa, joissa päivittäinen elossa säilyminen oli epävarmaa. (Buckley 1989, 136-7)

Stalinin aikakautena vallinnut ilmapiiri ei ollut suosiollinen naiskysymykselle, vaan lakaisi sen "ratkaistuna" maton alle. Huolimatta virallisista lausunnoista, esim. maaseudun kollektiiveissa työskentelevien naisten kokemukset tasa-arvon puuttumisesta ja epätasaisesta taloustöiden jakamisesta todistivat päinvastaista. (Clements 1991, 269) Näitä naisia rohkaistiin kuitenkin ratkaisemaan ongelmansa mm. ottamalla käyttöön maatalouskoneita ja kehittämällä taitojaan: tällä tavalla he saattaisivat myös ansaita enemmän ja edetä tilojen hallintopuolelle. Naiskysymys jäikin maaseudulla kollektivisoinnin jalkoihin, mitä yritettiin peittää naisten saavutuksia ylistävien artikkeleiden avulla. (Buckley 1989, 118-120)

Yhtenä esimerkkinä naisten ”suunnattomista” saavutuksista käy ns. vaimoaktiivien liike (*obshchestvennitsy*). Liike alkoi vuonna 1936 ja pyrkimyksenä oli hyödyntää

hyväosaisten, palkkatyötä tekemättömien naisten panos lastenhoidon ja -tarhan puitteissa valtion hyväksi, siten muodostaen analogian 1800-luvun naisten hyväntekeväisyydelle. Liike laajensi naisten kotitöitä yksityisestä julkiseen ja täydensi suunnitelmatalouden huomiotta jättämää aspektia. (Engel, 2004, 182)

Sankarillisista naistarinoista huolimatta esimerkiksi kaupungeissa asuvien työläisnaisten asema ei ollut niin ruusuinen, kuin viralliset raportit antoivat ymmärtää: lupauksia julkisista lastentarhoista ja yhteisöllisistä palveluista ei lunastettu, kuten ei myöskään lupauksia naisten koulutusmahdollisuuksien parantamista. Vuoteen 1932 mennessä työssäkäyvien naisten määrä oli kuitenkin noussut kolmesta kuuteen miljoonaan, mikä oli enemmän kuin rohkeimmatkaan odotukset olivat ounastelleet. Tuotantoelämään osallistuminen ei kuitenkaan taannut tasa-arvon saavuttamista: esim. nuoret ja ammattitaidottomat naiset palkattiin usein miesvaltaisille aloille tehtäviin, jotka olivat hierarkkisesti kaikkein alimpana ja joista maksettiin vähiten palkkaa. Tästä huolimatta vihamielinen asennoituminen miesten aloille "tuppautuneisiin" naisiin ei ollut ollenkaan harvinaista. (Lapidus 1978, 100)

Vuonna 1955 valtaan astunut Nikita Hruštšov havaitsi edeltäjiensä viljelemän heroisen puhetavan vastaavan huonosti naisten todellisuutta: huolimatta ylityspuheissa viitatuista naisten saavuttamista menestyksistä maatalouden, teollisuuden, äitiyden ja maanpuolustuksen parissa, kehitys oli ollutkin itse asia melko vaatimatonta. Ja vaikka naiset osallistuivatkin työelämään ja politiikkaan, loistivat he poissaolollaan päätöksenteko- ja johtotasolla. Sosialismin ylistäminen naisten vapauttajana kyseenalaistui myös tarkasteltaessa syitä naisten suhteellisen alhaiseen poliittiseen osallistumiseen, sillä yhdeksi selittäväksi tekijäksi havaittiin heille kotitöistä kertyvä taakka. (Buckley 1989, 139) Hruštšovin ajan ansioksi voikin lukea sosiaalipalveluiden uudistamisen, jolla pyrittiin helpottamaan naisten kaksoistaakkaa. Toisaalta Hruštšov jatkoi yli-inhimillisen supernaisen myytin viljelemistä, eikä neuvostonaisen asema Racioppin ja Seen mukaan juurikaan parantunut. (Racioppi ja See, 1997)

Vaikka naisten rooleja ryhdyttiinkin Hruštšovin aikana taas tutkimaan, ei naiskysymyksen asemaa tarkasteltu teoreettisesti. Niinpä se pysyi virallisesti

"ratkaistuna". Hruštšovin huoli Neuvostojärjestelmän saamisesta demokraattisemmaksi sai hänet kuitenkin pohtimaan naisten poliittisen osallistumisen vaihteita. Osana de-stalinisaatiota hän pyrki saamaan kansan mukaan politiikkaan erilaisten järjestöjen kautta, mikä johtikin järjestökentän uudelleenheräämiseen.

Saadakseen naiset mukaan puolueen toimintaa ja saavuttaakseen iskulauseensa päämäärän "Kommunismi 1980-lukuun mennessä" (eng. Communism by the 1980s), Hruštšov käynnisti puolueen naisjaoston, *Zhenotdelin*, esikuvan mukaisen puolueen naistenneuvoston, *Zhensovety*. *Zhensovety* erityisinä kohderyhminä olivat kotirouvat ja työläisnaiset, joiden poliittinen aktiivisuus oli silmiinpistävän alhaista. Poliittisen mobilisaation ohella tavoitteena oli myös lisätä naisten osuutta työvoimasta, sillä kommunismi tarvitsi edelleen kaikkien, myös kotirouvien, panosta. *Zhenotdelin* kokemuksista tiedettiin, että naisten yhteiskunnallisen ja poliittisen tietoisuuden lisääminen onnistuisi parhaiten naispuolisten agitaattoreiden kautta. *Zhensovety* nauttikin kohtuullista suosiota naisten joukossa, joskin sen toimintaperiaatteet herättivät myös hämmennystä: naisiinhan suhtauduttiin yhtäkkiä erillisenä yhteiskuntaryhmänä. Genia Browningin tulkinnan mukaan joidenkin arvostelijoiden mielestä naisia tuli kohdella erityisenä kategoriana, kun taas toisten mielestä luokkaerojen hävittäminen oli poistanut tarpeen siihen. *Zhensovetyyn* suhtauduttiinkin monesti epäluuloisesti, sillä naisten erityiskohtelun ja koko organisaation toiminnan katsottiin olevan ristiriidassa sosialismin kanssa: naiset olisivat vallan hyvin voineet osallistua miesten rinnalla tehtaiden yhteyteen perustettujen puolueiden järjestöjen toimintaan. Tämän katsantokannan jakoi usein niin työläismies kuin puolueherrakin. (Browning 1987, 52-54)

Zhensovety onnistui kuitenkin saamaan aluetoimintaansa mukaan tuhansia naisia. 1960-luvulta lähtien naisille oli tarjolla monia vain naisille avoimia järjestöjä, jotka kokosivat yhteen eri intressiryhmiä. Esimerkkeinä mainittakoon Naisten Työn Komissio (Commission for Work Amongst Women –suomennos ST) sekä Työn ja Arjen Ongelmista Naisten Elämässä (On the Problems of labour and Everyday Life of Women –suomennos ST) sekä Naisen ja Lapsen Suojelu (Mother and Child Protection –suomennos ST). Nämä järjestöt kuvastivatkin Browningin mukaan *Zhensovety* riippumattomuutta ja joustavuutta, joiden avulla se pystyi vastaamaan

naisten erilaisiin tarpeisiin ja kiinnostuksenkohteisiin. (Browning 1987, 56)

2.4 Näkymättömyys murtuu: 1965-1986

Hruštšovin jälkeen valtaan astuneen Nikita Brezhnevin (1964-1982) merkittävin panos naiskysymykselle oli Buckleyn mukaan se, että hän tunnusti koko kysymyksen olevan vielä ratkaisematta. Tämä vapauttikin naiskysymyksen siitä pakkopaidasta, jossa se oli ollut 1930-luvulta lähtien, johtaen laajaan yhteiskunnalliseen keskusteluun sekä vireään tutkimustoimintaan. Julkinen keskustelu ja akateeminen tutkimustyö aiheen tiimoilta oli kiihkeimmillään 1960- ja 1970-luvuilla, jolloin vakavat taloudelliset ja väestölliset ongelmat antoivat lisäaihetta naiskysymyksen ratkaisemiselle. Kyetäkseen tekemään suosituksia taloudellisen kasvun edistämiseksi ja laskevien syntyvyyslukujen nostamiselle, poliittiset päättäjät huomasivat tarvitsevänsä yksityiskohtaista ja analysoitua tutkimustietoa naisista. Naisen elämän eri аспектеja kotiäitiydestä poliittiseen aktiivisuuteen pyrittiin selvittämään ja kuvaamaan sosiologien, journalistien, lakimiesten ja väestötieteilijöiden voimin. Tuloksena syntyi valtava määrä kirjoja ja artikkeleita, joissa esitettiin erilaisia näkemyksiä naiskysymyksestä ja sen ratkaisemisesta. (Buckley 1989, 187.)

Buckleyn mukaan erilaiset argumentit naisten kaksoistaakan helpottamisesta käynnistyivät pikemminkin huolesta taloudellista tuotantoa ja työvoiman uusintamista kohtaan, kuin varsinaisesta mielenkiinnosta naisten vapautumista kohtaan. Tutkimuksia julkisista lastentarhoista ja ruokaloista saatiin kyllä aikaiseksi, mutta niiden taustalla vaikutti enemmän halu kannustaa naisia reproduktioon kuin huoli heidän itsemääräämisestään taikka jaksamisestaan. Samoin tutkijoiden huomio kiinnittyi perinteisiin sukupuolirooleihin, mutta tämän vaikuttimeksi Buckley arvioi pikemminkin huolen kaksoistaakan yhteydestä kohonneisiin avioerotilastoihin kuin tahdon patistaa miehet osallistumaan kotitöihin. Pohdinta naisten rooleista laajeni kuitenkin virallisille tahoille, mitä voidaan pitää positiivisena ilmiönä. Buckley kuitenkin huomauttaa, ettei tätä keskustelua ajanut tällä kertaa kollontailainen vakaumus siitä, että sosialismi voisi menestyä vain mikäli naiset onnistuttaisiin vapauttamaan. Ei, tällä kertaa syynä olivat välittömät käytännön ongelmat taloudellisen kasvun ja työvoimaresurssien suhteen. (Buckley 1989, 188)

Naiskysymyksen esiin nostamisen olisi voinut olettaa merkitsevän myös feministisen liikehdinnän uudelleenheräämistä, mutta sitä ei kuitenkaan tapahtunut. Yhtenä syynä tähän Buckley mainitsee sosialistisen näkemyksen yhteiskunnasta: siinä missä länsimaiset feministit uskoivat itsenäisen naisliikkeen merkitykseen yhteiskunnallisena uudistajana, sosialistit eivät halunneet erottaa naiskysymystä yhteiskunnan muista ongelmista. Buckleyn mukaan monet länsimaiset feministit olivat toki samaa mieltä naiskysymyksen kytkeytymisestä yhteiskunnan kokonaistilanteeseen, mutta kehottivat myös tarkastelemaan naiskysymystä useammasta näkökulmasta ja laajemmassa kontekstissa. Länsimaiset feministit tuottivatkin itse Neuvostoliiton naiskysymyksestä runsaasti tutkimuskirjallisuutta 1960- ja 1970-luvuilla. (Buckley 1989, 176)

Toinen skisma länsimaisen feminismin ja neuvostoliittolaisen "feminismin" (joka taisikin olla "sosialismin naisasiaa") vallitsi käsityksessä ydinperheen merkityksestä. Ydinperhe oli sosialistisen järjestyksen perusyksikkö, jossa yhdistyivät yksilölliset ja yhteiskunnalliset intressit. Tämän järjestyksen perustana olivat ns. perinteiset sukupuoliroolit, joita amerikkalaisen feminismin nyt koettiin pyrkivän horjuttamaan. (ibid.)

Tutut ja turvalliset *zhensovetyt* jatkoivat naisten suosiossa, mutta niiden merkitys naisten poliittisen osallistumisen lisäämisessä ei näkynyt ainakaan päätöksentekotasolla eikä naisten yhteistuumien kehitetyt kyvyt avanneet heille pääsyä työelämän johtoportaan. (ibid. 178) Sukupuoliroolien tutkiminen ei sinällään muuttanut ihmisten arvoja ja asenteita, etenkin kun perinteistä sukupuolijärjestelmää ei oltu halukkaita horjuttamaan, mitä demonstroi Temkinan ja Rotkirchin kolmijakoinen kaavio sukupuolisopimuksesta Neuvostoliitossa (katso kaavio 1).

Kaavio 1: Neuvosto-Venäjän sukupuolisopimukset

<i>Sopimuksen tyyppi</i>	<i>Virallinen</i>	<i>Varjo</i>	<i>Laiton</i>
<i>Sopimuksen status</i>	Julistettu, Määriteltä	Todellinen, Puolimääriteltä	Kielletty, Määrittelemätön
<i>Elämän piiri</i>	Virallinen versio elämästä	"Todellinen elämä"	Rikollinen
<i>Feminiinisyyden ideoiden tyyppejä</i>	Sukupuolten tasa- arvo, 'Feminiiniset hyveet'	Perinteiset roolit, <i>Dostanavie??</i> - verkostot	Lisääntymiseen tähtäämätön seksuaalisuus, Prostituutio

(Temkina ja Rotkirch 1997, 187 - suomennos ST)

Äärimäisenä esimerkkinä laittoman sukupuolisopimuksen olemassaolosta ja sen volyymistä voidaan nähdäkseni pitää abortti-kysymystä. Abortti oli ollut laitton toimenpide vuodesta 1936, mutta se laillistettiin jälleen vuonna 1955, jolloin vihdoinkin havahduttiin laittomien aborttien aiheuttamiin terveydellisiin riskeihin. Samalla naisille suotiin vapaus valita lisääntymisestään, vaikka äitiyden myytin suitsutus jatkuikin esimerkiksi mediassa. Tilastojen mukaan 1960-luvulta lähtien abortteja tapahtui vuosittain enemmän kuin synnytyksiä, mikä oli selkein yksittäinen syy väkiluvun pienenemiseen. Taustalla olivat myös miesten haluttomuus käyttää kondomeja sekä naisten epätietoisuus ja hämmennys e-pillereiden ja markkinoilla olleen Thalidom- lääkkeen välisistä vaikutuseroista. (Engel 2004, 245-6) Mielestäni tätä ilmiötä voi tarkastella Temkinan kolmijakoisen sukupuolisopimuksen kautta seuraavasti: vaikka valtio pyrki järjestämään abortin tekemisen turvallisemmin, se pelotteli naisia toimenpiteen vaaroilla ja suitsutti virallisessa retoriikassaan äitiyden ihmettä. Todellisessa elämässä naiset myötäilivät miehiä jättäen ehkäisyn pois, ja ajautuivat siten laittoman (tai ainakin virallisen ideologian vastaisen) sukupuolisopimuksen puolelle valitsemalla ei-lisääntymiseen tähtäävän seksuaalisuuden, ja maksamalla siitä kipurahat valtion ylläpitämällä aborttiklinikalla. Huomio kiinnittyy väistämättä siihen, että vastuunkantajana ja mahdollisena kärsijänä toimi kaikissa tapauksissa nainen, jota lienee perusteltua väittää sukupuolisopimuksen variaatioiden heikommaksi osapuoleksi. .

2.5 Glasnostin vaikutus naiskysymykseen: 1986-1991

Brezhneviä (1964-1982) pian seurannut Mihail Gorbatshov (1985-1991) loi vuonna 1986 käsitteen *glasnost*, avoimuus (eng. openness). Hän tehosti *glasnostin* merkitystä integroimalla sen osaksi reformiprosessia ja sulauttamalla sen poliittiseen päätöksentekoon - tavoitteena oli tehdä poliittisesta ja yhteiskunnallisesta ilmapiiristä avoimempi ja sallivampi. Toinen käsite, mistä Gorbatshov jäi historiaan, oli vuonna 1987 alkunsa saanut *perestroika*, uudelleenmuodostaminen (eng. reconstruction ja restructuring). *Perestroikan* ohjelmallisena tavoitteena oli uudistaa sosialismia ja kohottaa yhteiskunnan demokratia-astetta, mutta ennen kaikkea uudistaa talousjärjestelmää. (Noonan 1996, 108-9 ja Buckley 1989, 191) *Glasnostin* myötä yhteiskunnallisessa keskustelussa oli sijaa myös naiskysymykselle, joka nyt nähtiin monikasvoisena ilmiönä käsittäen naisen taloudellisen aseman, poliittisen ja sosiaalisen roolin, työolosuhteet, äitiyden, yksinhuoltajuuden ja myös miesten alkoholismia. Myös monet ennen tabuina pidetyt ns. naisten asiat, kuten korkea lapsikuolleisuus, prostituutio, abortti ja raiskaukset, nostettiin nyt päivänvaloon mm. Neuvoston naisten Komitean puheenjohtajan, ensimmäisen naisastronautti Valentina Tereshkovan toimesta. (Racioppi and See 1997, 54)

Buckley kuitenkin huomauttaa, ettei kaikkia naiskysymykseen liittyviä teemoja käsitelty avoimesti tai samanlaisin painoarvoin. Osa teemoista oli hyväksytympiä kuin toiset. (Buckley 1989, 191) Buckleyn mukaan ilmiöihin ei välttämättä edes paneuduttu kovin syvällisesti, mutta jo niistä puhuminen rikkoi aiemmin valinneen ideologisen hiljaisuuden. (Buckley 1992a, 203 ja Buckley 1989, 191)

Osoituksena *glasnostin* hengestä Gorbatshov julisti naiskysymyksen ratkeamisen olleen myytti. Hän näki, että naisen aseman parantaminen vaatisi naisten aktiivisempaa osallistumista politiikkaan ja päätöksentekoon, sekä mahdollisuutta tehdä valinta kodin ja työn välillä. Toisin kuin edeltäjänsä, Gorbatshov ei enää yrittänyt vieroittaa kaksoistaakkaa naisten harteille, vaan tarjota heille tilaisuuden toteuttaa todellista naisellista missiotaan (eng. purely womanly mission), eli äitiyttä. Taustalla oli ajatus siitä, että äidin omistautuminen perhe-elämälle lisää lasten ja miesten hyvinvointia, mistä puolestaan hyötyy koko yhteiskunta. Taustalta tosin

löytyi myös kovempia arvoja: talouden taantumaan liittyvä työttömyyden kasvu tyrehtyisi, jos naiset palaisivat koteihinsa ja luovuttaisivat työpaikkansa miehille. Äitiyteen kannustaminen ratkaisisi myös syntyvyyslukujen laskun, joka koettiin uhaksi kansantalouden elpymiselle. (Buckley 1989, 193)

Äitiyttä pyrittiin tukemaan myös pidentämällä äitiyslomaa sekä sairaan lapsen hoitamiseen myönnettyä vapaata, joskin kustannukset lankesivat työnantajille. Tämä johtikin naispuolisten hakijoiden syrjimiseen sekä pienten lasten äitien irtisanomisiin. (Bridger, Kay ja Pinnick 1996, 32 ja Racioppi ja See, 1997, 48-9) Ilmiötä kiihdytti talousreformi, jolla vaadittiin myös valtion yrityksiltä säästötoimia ja pyrkimystä taloudellisen voiton tuottamiseen (Noonan 1996, 110).

Naisten poliittista aktiivisuutta pyrittiin lisäämään vuonna 1987 uudelleen henkiin herätettyjen naistenneuvostojen (*zhensovety*, eng. women's council) kautta. Tarkoituksena oli tarjota mahdollisuus naisen aseman kriittiseen pohdiskeluun ja jopa poliittiseen mobilisaatioon, mutta hanke ei juuri kantanut hedelmää. Naistenneuvostot olivatkin valtiojohtoisia, ylhäältä alas toimivia järjestöjä, jotka toimivat Neuvostonaisten Komitean alaisuudessa. Eräiden arvioiden mukaan niiden todellisena tarkoituksena oli lisätä naisten tukea miesten poliittiselle toimijuudelle (Racioppi ja See, 1997, 56) taikka toimia ruoanjakeluketjuina aikoina, jolloin elintarvikkeiden ostamisesta oli tullut äärettömän vaikeaa (Posadskaya 1994, 10.)

Gorbatshovin anti naiskysymykselle näyttääkin ristiriitaiselta. Toisaalta *glasnostin* ja *perestroikan* myötä koko naiskysymys otettiin uuteen tarkasteluun, ja ratkaisukeinoja ryhdyttiin etsimään mm. kääntämällä aiemmin paheksuttua länsimaista feminististä tuotantoa ja käyttämällä näitä uusia ajatuksia pohjana naiskysymykseen keskittyvälle suunnitelmalle. Samoin pyrittiin hankkimaan tietoa vallitsevista oloista ja etsimään käytännöllisiä ratkaisuja naisten aseman parantamiseksi. (Buckley 1992a, 203) Silti esimerkiksi toivottua naisten ja miesten alojen eriytymistä ei tapahtunut, vaan segregatio säilyi voimakkaana. (Buckley 1989, 202-3) Yhtenä syynä lienee Gorbatshovin itsensä viljelemä ajatus naisten kuulumisesta kotilieden lämmittäjiksi ja ilmapiirin kohottajiksi. Ja kuten äitiysloman pidentämisen esimerkki osoittaa, hyvääkin tarkoittaneet suunnitelmat kääntyivät toisinaan itseään vastaan. On

kuitenkin huomattava, että esimerkiksi terveydenhuollon parantamisella ja abortin turvallisuuden kohentamisella oli varmasti positiivinen vaikutus naisten elämään.

Buckley kritisoikin sitä, että naiskysymys jäi myös Gorbatshovin kaudella vaille raikasta teoreettista pohdintaa, vaikka myöntääkin jo koko kysymyksen esiin nostamisen ja siihen kohdistuneen tutkimustoiminnan olleen merkittäviä aikaansaannoksia. (Buckley 1989, 218) Samaa toteaa Rosalind Marsh (1996, 287), huomauttaen samalla kuinka lehdistön asenne naisia kohtaan oli negatiivista erityisesti vuosina 1987-9: sen sijaan että naiset olisi esitetty pahan yhteiskunnan uhreina, heitä kuvattiin sen ongelmien syinä (katso myös Engel 2004, 25.) On hyvä muistaa, että Gorbatshovin uudistusmielen takaa löytyi perin konservatiivisia asenteita. Tästä esimerkkinä miesten alkoholismi, jonka Gorbatshov näki oireiluna tosi miehisen roolin menetyksestä naisille. Jälleen yksi todiste siitä, että naisten paluu kotiin palauttaisi sukupuolten välisen tasapainon ja eheyttäisi koko yhteiskunnan. Silti tutkijoiden välillä ei vallitse yksimielisyyttä siitä, millainen käsitys Gorbatshovilla oli sukupuolisrooleista: Racioppi ja See (1997, 31) näkevät koko naiskysymyksen uudelleen herättämisen tehdyn sosialistisien päämäärien saavuttamiseksi ja huomattavat toimintasuunnitelman huokuneen essentialistista käsitystä sukupuolirooleista ja halua lisätä syntyvyyttä. Sen sijaan Posadskaya, joka on henkilökohtaisesti kokenut *perestroikan*, näkee että tuon ajan valtiollinen ohjelma perheen, äitiyden ja lapsuuden suojelemiseksi oli vapaa sukupuolirooleihin liittyvistä odotuksista, irrottaen perheen itsenäiseksi yksiköksi (valtion hallinnosta ja ohjelmista) ja tarjoten naisille mahdollisuuden päättää tasapainosta perheen ja työn välillä (Posadskaya 1994, 11.)

Kaiken kaikkiaan tässä luvussa esiin tuodut ilmiöt, kommunismi, puolue toiminta ja niiden vaikutus kansalaisten elämään, heijastuivat voimakkaasti Venäjän kansan aktivismiin ja sen muotoihin: kansalaistoimintaa pyrittiin kommunistisen puolueen taholta valjastaa ja säädellä siten, että se parhaalla mahdollisella tavalla palvelisi puolueen ja täten myös koko kansakunnan etuja. Tiukimmillaan tämä merkitsi naisjärjestöjen mieltämistä epäilyttäviksi, porvarillisiksi ja yhteisyyttä (toveruutta) purkaviksi, mikä tarkoitti feministisen toiminnan vaimentumista. Feminismiiä kohtaan oli siis olemassa "virallisia" ennakkoluuloja, ja Stalinin julistaessa Neuvostoliiton

naiset yhdenveroisiksi ja vapaiksi 1930-luvulla, koko naisasia yritettiin pyyhkäistä maton alle. Gorbatshovin kiistattomiin saavutuksiin lukeutuukin naiskysymyksen uudelleenherättäminen sekä kansalaisaktiivisuuden salliminen, mikä johti erilaisten yhdistysten syntymiseen. Pyrin työni seuraavissa luvuissa pohtimaan sitä, kuinka kommunistisen puolueen perintö vaikuttaa kansalaisaktiivisuuteen nyky-Venäjällä ja millaisia kaikuja siitä kiirii feministiseen liikehdintään.

3. Venäjän nais erityiset järjestöt

Tässä luvussa kuvailen Venäjällä toimivia nais erityisiä järjestöjä, niiden toimintaympäristöä ja tavoitteita. Näiden pohjalta tulen työni neljännessä luvussa pohtimaan nais erityisten järjestöjen suhdetta feminismin sekä kansalaisyhteiskuntaan. Käsitteistöä mainittakoon, että tässä luvussa puhun nais erityisistä järjestöistä, vaikka englanninkielisissä lähteissä käytetään toistuvasti käsitettä 'independent women's movement'. Riippumaton naisliike ei nimittäin tässä yhteydessä kytkeydy niinkään feministiseen naisliikkeeseen, mihin käsite helposti assosioituu, vaan ylittää naisten yhteiskunnalliseen mobilisaatioon järjestötoiminnan eri muodoissa. Lisäksi nais erityisten järjestöjen päämäärissä oli usein jotakin erityisesti naisia koskevaa, mikä erotti ne ”tavanomaisista” naisjärjestöistä. Näen nämä järjestöt reagoitina Venäjän poikkeukselliseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen 1990-luvulla ja sen vaikutuksesta naisten asemaan.

3.1 Venäläinen (kansalais)yhteiskunta naisjärjestöjen toimintaympäristönä

Mihail Gorbatschov aloittaessa Kommunistisen puolueen pääsihteerinä vuonna 1985, silloisessa Neuvostoliitossa oli olemassa ainoastaan yksi naisten järjestö: Neuvostoliiton naisten komitea. Tämä järjestö oli valtion valvoma ja toimi Kommunistisen puolueen tiukan silmän alla. Vuosikymmen myöhemmin Venäjällä esiintyi satoja rekisteröityjä ja toiminnassa olevia naisten kerhoja, klubeja, projekteja ja kansanaloitteita. Epävirallisten ryhmien määräksi arvioitiin jopa useampi tuhat (Sperling 1999, 15.)

Tämä kansalaisaktiivisuuden valtava kasvu käynnistyi 1980-luvun loppupuolella ja jatkui edelleen vallan siirtyessä Gorbatschovilta Jeltsinille. Nais erityisten järjestöjen ohella muodostettiin suuria joukko muitakin järjestöjä, jotka eivät olleet muodostuneet puolueiden yhteyteen eivätkä saaneet valtion tukea. Esimerkkeinä mainittakoon ei-kommunistiset poliittiset ryhmät, ympäristöliike ja ydinvoimaa vastustava liike. Mm. Sperling tulkitsee ilmiötä siten, että totalitaarisen kontrollin vuosikymmenien vaihtuessa taloudellisen ja poliittisen ympäristön kaoottisuuteen, venäläinen yhteiskunta yritti organisoida itse itsensä (Sperling 1999, 15).

Järjestökentän yhtäkkiseen laajentumiseen vaikutti paitsi lupa harjoittaa kansalaisaktiivisuuden eri muotoja, myös yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset, jotka suorastaan pakottivat ihmiset toimimaan. Rebecca Kay selittääkin naisjärjestöjen huimaa kasvua Venäjän 1990-luvulla kohtaamalla yhteiskunnallisilla muutoksilla, jotka vaikuttivat naisten asemaan voimakkaasti - ja pääasiassa negatiivisesti. Sosiaaliset, taloudelliset ja poliittiset uudistukset eivät suinkaan parantaneet venäläisten naisten asemaa, vaan vaikuttivat pikemminkin päinvastoin: Venäjän avautuminen länteen merkitsi pyrkimystä taloudellisen kilpailukyvyyn kasvattamiseen, jonka seurauksena "ylimääräinen" työvoima irtisanottiin. Useimmiten irtisanottujen listalla olivat ensimmäisinä nuoret naiset. Kotiäitiyttä ei silti tuettu taloudellisesti, vaan Neuvostoliiton aikainen sosiaaliturva rapautui. Avautuminen länteen tarkoitti Kayn mukaan myös avautumista ns. länsimaisille paheille: esimerkiksi kauan pannassa ollut pornografia rantautui Venäjälle, mikä osaltaan oli vaikutusta yhteiskunnassa vallitsevaan yleiseen mielipiteeseen naisista (Kay 2000, 109). Vanha Neuvostoliiton aikainen super-naiseutta ilmentävä tehdastyöläisäiti saikin nopeasti rinnalleen "modernimpia" naisrooleja: länsimaisen rahan ja turismin virta yhdistettynä yhteiskunnan rakenteiden hajoamiseen synnytti kysyntää naistyövoimalle prostituution ja pornografian sarjoilla.

Kay esittääkin, että Venäjän gender-ilmasto (jonka näkisin synonyyminä yhteiskunnassa vallitsevalle sukupuolijärjestelmälle) koki valtavan murroksen yhdessä yhteiskunnallisten muutosten kanssa: naisten ja miesten välisiä eroja niin luonteessa kuin kyvykkyydessä ryhdyttiin korostamaan ja luonnollistamaan. Niistä pyrittiin etsimään oikeutusta heteroseksuaalisuuden autuudelle ja ns. luonnonlakiin siirtymiselle. Tämän ihanteen mukaan paluu perinteisiin sukupuolirooleihin ratkaisisi taloudelliset, sosiaaliset ja poliittiset ongelmat miesten ottaessa haltuunsa julkisen piirin ja naisten huolehtiessa yksityiseen elämään liittyvästä hoivasta ja uusintamisesta. (Kay 2000, 109) Idea naisten palauttamisesta "heidän puhtaasti naisellisen missionsa pariin" oli alkujaan Gorbatschovin aikakauden tuotos, ja ajatusta on käytetty edelleen 1990-luvulla, mikä on heikentänyt merkittävästi naisten asemaa mm. työmarkkinoilla. Vallalla on näkemys, jonka mukaan kaikki naiset (siviilisäätyyn katsomatta) ovat perhe-orientoituneita ja tämän vuoksi epäluotettavia ja tehottomia työntekijöitä. Esimerkkinä tällaisesta biologiaan ja naisten reproduktiiviseen

ominaisuuteen vetoamisesta Kay mainitsee moskovalaisessa sanomalehdessä olleen artikkelin, jonka mukaan paitsi raskauden ja imetyksen, myös kuukautisten aikana naiset ovat fysiologisesti ja psykologisesti niin epävakaassa tilassa, ettei heidän tulisi työskennellä (ibid. 37).

Saman asenneilmapiirissä tapahtuneen muutoksen ovat havainneet monet muutkin naistutkijat: mm. Lynne Attwoodin näkemyksen mukaan Venäjän johtohahmot ovat yksimielisiä markkinatalouden miehisestä luonteesta ja naisten palauttamisesta kotilieden ääreen. Samaan ilmiöön liittyy hänen mielestään myös naisiin kohdistuva väkivalta, jota eri mediat yhä runsaammin esittävät. Tämän ilmiön Attwood nimeää nyky-Venäjän aggressiiviseksi uudelleenmaskulinisoinmiseksi (re-masculinization). (Attwood 1996, 255) Myös Mary Buckley on havainnut naisiin kohdistuvan syrjinnän työmarkkinoilla ja päätöksentekotasolla, ja huomauttaa yhteiskunnan seksistisyyden ilmenevän myös tavallisille naisille tehtävinä ”tarjouksina”: toisinaan naisten tavoitteet esim. urakehityksessä ovat saavutettavissa seksuaalisia palveluksia vastaan. (Buckley 1997, 4)

Niin Attwoodin, Kayn kuin Buckleyinkin mukaan nämä asenneilmapiirin muutokset ovat huonontaneet naisten asemaa. Heteroseksuaalisuuden ja luonnonlakiin palaamisen eetosista huolimatta venäläinen yhteiskunta ei ole kuitenkaan ollut tietämätön murroskauden naisille aiheuttamista ongelmista, sillä mediassa on tuotu ahkerasti esiin köyhyyden naisistumista, kohonneita äiti- ja lapsikuolleisuuslukuja, naisten suhteettoman korkeita työttömyysprosentteja (hurjimpien arvioiden mukaan jopa 80 % työttömistä on naisia) sekä naisten aliedustusta julkisessa ja poliittisessa päätöksenteossa. Kayn mielestä näissä samoissa artikkeleissa on kuitenkin pyritty löytämään liian yksinkertaistettuja ratkaisuja esiintuotuihin ongelmiin, esim. ehdottamalla naisten työttömyyden ratkaisemista mieselättäjyyden tukemalla kotirouva-instituutiolla. (Kay 2000, 109)

Naisjärjestöjen synty voidaankin nähdä reagoitina näihin yhteiskunnallisiin muutoksiin ja naisten omakohtaisesti kokemiin epäkohtiin. Kuten Kay toteaa, ruohonjuuritason naisjärjestöissä on loppujen lopuksi kyse naisten uskon palauttamisesta itseensä ja oikeuksiinsa. Syynä naisjärjestön perustamiselle tai siihen

liittymiselle on usein elinolojen kokeminen mahdottomiksi, ja siitä kumpuava halu ajatusten jakamiseen ja päätöksentekoon vaikuttamiseen. Aina kyse ei kuitenkaan ole pyrkimyksestä lobbaukseen tai muutoshakuiseen kamppailuun, toisinaan tavoitteena on silkka arjessa selviytyminen. (Kay 2000, 228). Toisaalta Buckley korostaa, ettei naisia tulisi kuitenkaan nähdä ainoastaan uhreina, vaan myös toimijoina, aktiivisina reagoijina ja muutoksen hakijoina. (Buckley 1997, 5)

Sperlingin mukaan (1999, 23) sosiaaliset liikkeet pyrkivät muodostumaan ja kasvamaan verkostoitumisen ja olemassa olevien kansalaisyhdistysten pohjalta. Joskus niihin viitataan termillä ”myötäsnyntiset järjestöt”. Myötäsnyntisten järjestöjen roolia Venäjällä Sperling kuvailee monimutkaiseksi, johtuen kansalaisyhteiskunnan historiallisesta perinnöstä Neuvostoliiton aikana: valtion ja yksityisen sektorin väliin sijoittuva kansalaisyhteiskunta oli ”poissa” Neuvostoliiton ja sen jälkeisen ajan yhteiskunnasta. Sitä ei nimittäin teoriassa ollut olemassakaan. Julkista osallistumista kansalaisjärjestöjen toimintaan vaikeuttivat Kommunistisen puolueen asettamat rajoitukset kansalaisaktivismille sekä lähes pakollinen osallistuminen sallittujen (eli valtiojohtoisten) massaorganisaatioiden toimintaan. Näitä organisaatioita johti Kommunistinen puolue, alajärjestöinä esim. rauhankomitea, ammattiyhdistys ja Neuvostoliiton naisten komitea. Yhdistyksissä tehtävän työn tuli tukea ja hyödyttää valtion etua ja asemaa. Kommunistisen puolueen asettamista toimintarajoituksista ja massaorganisaatioiden valtiojohtoisuudesta johtuen näiden organisaatioiden toimintaa ei voidakaan pitää kansalaisyhteiskunnan ilmentymänä, vaan ne kuvastavat pikemminkin sen poissaoloa. Tämä puuttuvan kansalaisyhteiskunnan perinne onkin Sperlingin mielestä vaikuttanut rajoittavasti nykyisten kansalaisliikkeiden verkostoitumiseen ja laajentumispyrkimyksiin: vaikka ihmiset ovat olleet kiinnostuneita ei-valtiollisesta aktivismista sen jälkeen kun se vihdoin 1980-luvun lopusta lähtien sallittiin, jättäytyvät he Sperlingin mukaan omassa toiminnassaan liiaksi olemassa olevien valtiojohtoisten organisaatioiden selän taakse. (Sperling 1999, 23)

Valtiojohtoiset järjestöt palvelevat kuitenkin myötäsnyntisiä järjestöjä tarjoamalla pohjan niiden muodostumisen kannalta välttämättömille sosiaalisille verkostoille. Neuvostoliiton Naisten Komitea ja Naisten Neuvosto (*zhensovety*) toimivatkin

Sperlingin sanoin hautomakoneina nais erityisille järjestöille (ja myös muille valtiosta irrallaan toimiville yhdistyksille). Esimerkiksi eräs Neuvostoliiton Naisten Komitean perustajista muodosti myöhemmin oman yhdistyksensä, Naisten Alliansin. Lukuisat tehtaissa taikka alueellisesti ryhmittyneinä toimivat naisten neuvostot kehittyivätkin itsenäisiksi osasikseen ja muuttivat itsensä 1990-luvulle tultaessa ”epävirallisiksi”, ts. riippumattomiksi, ei-valtiollisiksi järjestöiksi. Myös monet valtio- ja puoluejohtoiset järjestöt tuottivat jo Gorbatshovin kaudella aktivisteja, jotka olivat halukkaita tarjoamaan energiaansa ja osaamistaan epävirallisten järjestöjen käyttöön. Samoin akateemiset instituutiot tarjosivat aktivistien lähteen myöhäisille Neuvostoajan sosiaalisille liikkeille. Eräällä tavalla ne siis mahdollistivat jäseniään tekemään ”vastaovalluksen”, mikä puolestaan auttoi kansalaisyhteiskunnan luomisessa siirtymäkauden aikana. (ibid, 23-24).

Sperlingin tekemän tutkimuksen mukaan valtaosa nais erityisistä järjestöistä muodostuu etupäässä ystävyysuhteiden, työtovereiden, kollegoiden taikka työtilaisuuksissa hankittujen tuttavuuksien pohjalta. Sperling näkee tämän sekä hyvänä että huonona asiana: toisaalta ystävyysuhteet ja kollegiaaliset siteet muodostavat tehokkaan ytimen Venäjän nais erityisten järjestöjen aktivisteista. Toisaalta on ilmeistä, että saadakseen jalansijaa ympäröivässä yhteiskunnassa, järjestön on saatava uusia kannattajia ydinjoukkonsa ja verkostonsa tueksi. Neuvostoajan perintö minimaalisista kansalaisinstituutioista näkyy kuitenkin yhä nykypäivässä: monissa nais erityisten järjestöjen yhdistyksissä on hyvin vähän aktivisteja ja jäseniä. Ydinryhmään lukeutuu yleensä samat henkilöt kuin alkuperäisen järjestön perustajiin, ja yhdistyksen jäsenmäärä harvoin ylittää ydinryhmäläisten määrää. Käsitän tämän niin, että aktivisteja on harvassa, mutta he ovat perustaneet lukuisia järjestöjä, toimien niissä etupäässä keskenään. Sperling huomauttaa, että mikäli myötäsentyisten kansalaisjärjestöjen suosio pysyy jatkossakin pienenä, verkostoituminen ja laajeneminen säilyvät vaikeina tavoitteina. Kansalaisverkostot ovat ylipäättään uusi ilmiö Venäjällä, mutta ne saattaisivat tarjota tulevaisuudessa suotuisan maaperän nais erityisten järjestöjen kannattajille, toimien esimerkiksi aktivismin väylinä (ibid 25).

3.2 Venäjän naisjärjestöjen luokittelua

Valentina Konstantinovan mukaan Venäjän nais erityiset järjestöt ovat sekä organisatorisesti että ideologisesti jakautuneita, eivätkä näin ollen muodostaneet vielä ainakaan 1990-luvun alussa uskottavaa poliittista voimaa. Erilaisten liikkeiden ja järjestöjen määrää on vaikea arvioida, mutta Konstantinovan mukaan niiden potentiaalisuus on kuitenkin huomattu. Järjestöjen yhteiskunnallisen perustan muodostavat ammatilliset ja intellektuellit naiset, mutta myös työväenluokkaan kuuluvat naiset ovat aktivoitumassa. Konstantinovan mukaan Venäjällä vallitsee tämän asian suhteen ideologinen tyhjiö: luokkaan perustuva ajattelutapa on kumoutunut, mutta feministiset ajatukset ovat vielä huonosti tunnettuja. Ideologinen aukko täytetäänkin usein reagoimalla esiintyviin ongelmiin spontaanisti. Naisliikkeen yhteisenä pyrkimyksenä onkin naisten aseman ja elinolosuhteiden parantaminen, pääasiassa taloudellisessa ja poliittisessa merkityksessä. (Konstantinova 1994, 65)

Konstantinovan mukaan venäläisen yhteiskunnan politisoituminen on johtanut naisten aktiiviseen osanottoon erilaisissa naisten järjestöissä. Feministinen tietoisuus/feminismin tuntemus näiden naisten joukossa on kuitenkin alhainen. Naisten järjestöt ovat yleensä julkituoneet mielipiteensä, olipa kyse sitten demokratiasta, kansallisesta itsenäisyydestä, markkinataloudesta, asevelvollisuudesta taikka feminismistä. Mikään näistä ryhmistä ei kuitenkaan vielä 1990-luvun alussa ollut tarttunut sukupuoliseen syrjintään (ibid 65) Tämä tukee valintaani puhua naisten järjestöistä jatkossakin nais erityisinä järjestöinä eikä feminismiin viittaavina naisasiajärjestöinä.

Venäläisten naisjärjestöjen laajaa kirjoa on yritetty selvittää ja kategorisoida niin venäläisten kuin länsimaistenkin tutkijoiden toimesta. Järjestöjä on pyritty lokeroimaan erilaisiin kategorioihin hyvin erilaisin perustein ja lopputuloksin. Seuraavaksi esittelen kolme erilaista tapaa jaotella Venäjällä toimivia naisjärjestöjä.

3.2.1 Valentina Konstantinovan jaottelu

Valentina Konstantinovan tekemään jaotteluun viitataan useimmissa löytämissäni lähdekirjoissa. Hänen tarkastelunsa ajoittuvat Neuvostoliiton viime metreille 1990-

luvun alkuun ja lähtevät oletuksesta, että Venäjän naisjärjestöt muodostavat yhdessä uuden epävirallisen naisliikkeen (The New Informal Women's Movement). Liikkeen muodostumisen Konstantinova ajoittaaakin juuri 1990-luvun ensimmäisiin vuosiin ja näkee muodostumisen syinä venäläistä yhteiskuntaa kohdanneet vaikeat taloudellisen, poliittisen ja ideologisen uudistumisen ajat. saadakseen äänensä ja mielipiteensä kuuluville naiset perustivat erilaisia ryhmiä ja järjestöjä. Järjestöjen intresseiksi Konstantinova mainitsee mm. demokratian, feminismin ja uskonnon sekä markkinatalouden murroksen. Konstantinova erottaa nimeämästään uudesta epävirallisesta naisliikkeestä viisi erilaista trendiä: *demokraattisen, feministisen, uusreformistisen, epädemokraattisen ja radikaalin*. Samalla hän kuitenkin huomauttaa jakonsa olevan mielivaltainen. Lisäksi naisliikkeen dynaamisuudesta (jolla oletan hänen tarkoittavan liikkeen alituista muutostilaa). Ja vaikka Konstantinova kutsuukin kategorioitaan trendeiksi (eikä esim. stabiiliuteen assosioituviksi luokiksi), hän vaikuttaa uskovansa naisliikkeen potentiaan ja vaikutusvaltaan - joskin myöntäen virallisiin piireihin ja suureen yleisöön kuuluvien naisten olevan vielä tietämättömiä naisliikkeessä piilevästä voimasta. (Konstantinova 1992, 210)

Konstantinovan mukaan feministinen liike oli 1990-luvun alun Venäjällä vasta kehittymässä, jolloin ryhmiä esiintyi lähinnä Moskovassa ja Pietarissa, jäsenkunnan koostuessa suurelta osin tutkijoista ja journalisteista. Suurin osa näistä naisista tuntee ennestään feministisen liikkeen läntisen muodon, mutta myös oman maansa naisten elinolosuhteet. Puolustaessaan feminismiä, joka ei ole ollenkaan hyvässä huudossa julkisessa mielipiteessä ja virallisissa kanavissa, nämä ryhmät edustavat pientä vastavirtaista älymystön vähemmistöä, vaikkakaan he eivät näkemyksensä takia joudu enää vainon kohteiksi kuten aiemmin. Esimerkkinä feministisestä yhdistyksestä mainittakoon LOTOS, the League for the Emancipation of Social Stereotypes (Stereotyyppiöistä vapautumisen liitto, ST), joka on epävirallinen joukko naistutkijoita. Sen jäsenet käyttävät hyväkseen joukkotiedotusta, luennoivat ja pitävät yllä yhteyksiä muihin feministisiin ryhmiin. Ryhmä haastaa ja vastustaa olemassa olevia naisten stereotyyppiä ja naisten roolia yhteiskunnassa. (Konstantinova 1992, 211)

Uusi väylä feministisen tietoisuuden levittämisessä on akateemisessa tutkimuksessa

herännyt mielenkiinto sosiaalista sukupuolta (gender) kohtaan. Aiheen ympärille on syntynyt hanke, joka yhdistää naisista koottua tietopankkia, naistutkijoita Venäjällä ja ulkomailla, sekä jo perustetuissa tutkimuskeskuksissa harjoitettua verkostoitumista naisliikkeen edustajien kanssa. Konstantinovan mukaan feministinen ajattelu on leviämässä laajemmalle kuin niiden keskiluokkaisten intellektuellien naisten muodostamalle sektorille, jotka ovat tehneet pohjatyön feministisen ajattelun omaksumiselle. (Konstantinova 1992, 211)

Konstantinovan mielestä sekä demokraattiselle että epädemokraattiselle suuntaukselle on luonteenomaista kohtalaisen perinteinen näkemys politiikasta ja poliittisesta aktiivisuudesta. Demokraattinen ja epädemokraattinen suuntaus voidaan kuitenkin erottaa toisistaan tarkastelemalla niiden suhtautumista demokratiaan, perestroikaan, pluralismiin, kansalliseen itsenäisyyteen ja markkinatalouteen, ja Konstantinovan mukaan eroja löytyy myös näiden liikkeiden käsityksissä naisalistuksen syistä. (Konstantinova, 1992, 212)

Demokraattinen suuntauksen edustajien mukaan naiskysymyksen ratkeaminen on riippuvainen saavutuksista demokratian rakenteissa, naisten yksituumaisessa taistelussa tasa-arvon puolesta sekä osallistumisesta yhteiskunnan hallinnoimiseen. Jotkut demokraattisen suunnan kannattajista vaativat, että naisia tulisi olla kaikilla päätöksentekotasolla riittävä määrä. Suuntaukseen kuuluvien järjestöjen kirjo on suuri, samoin kuin niiden käytössä olevat strategiat. Esimerkkinä Konstantinova mainitsee Sotilaiden äidit- nimisen järjestön, jonka pyrkimyksenä on luoda vaihtoehtoinen siviilipalvelus. Samankaltaisia järjestöjä on perustettu runsaasti, ja ne muodostavatkin kaikkein aktiivisimman naisten ryhmittymän. Toisena esimerkkinä demokratiaa ajavasta naisjärjestöstä on Itsenäinen naisten demokraattista aloitteentekoa ajava yhdistys (eng. Association of Independent Women's Democratic Initiative), jonka mottona on ”Demokratia ilman naisia ei ole demokratiaa”. Yhdistys kokoaa yhteen monia naisten ryhmittymiä, joiden tavoitteina on edistää demokratiaa, lisätä naisten edustuksellisuutta, haastaa patriarkaatti ja peräänkuuluttaa naisten taloudellista itsenäisyyttä. Todennäköisesti tämä järjestö on sama, johon muut tutkijat viittaavat termillä Independent Women's Forum (Itsenäinen Naisten Foorumi, ST) (ibid. 212)

Konstantinovan *epädemokraattiseksi* / konservatiiviseksi nimeämää naisliikkeen siipeä puolestaan edustavat monien republikaanisten naisten neuvostojen johtajat niin kunta- kuin maakuntatasollakin sekä valtiokoneiston henkilökunta. Baltian maissa näihin virallisiin päätöksentekojärjestelmiin osallistuvat naiset ovat taustaltaan joko syntyperäisiä maan kansalaisia taikka siirtolaisia, mukaan luettuna venäjänkielisiä naisia, jotka ovat tulleet tietoisiksi etnisyyteen perustuvasta syrjinnästä. Konstantinova mainitsee esimerkkinä heidän ajatuksistaan ja toimintatavoistaan All-Russian Conference-nimisen tapahtuman vuodelta 1990, johon epädemokraattisen/konservatiivisen siiven edustajia osallistui. Konferenssi pyysi ihmisiä ryhtymään nälkälakkoon mielipiteenilmaisuna markkinatalouteen siirtymisestä. Kritiikkiä saivat osaseen myös perestroika sekä demokratian ja pluralismin tavoittelu. Sen sijaan he puolustivat Neuvostoliiton kommunistista puoluetta ainoana voimana, joka voisi pelastaa sosialismin saavutukset. (Konstantinova, 1992, 212)

Konstantinovan mukaan uuden naisliikkeen *radikaali* siipi ei ollut vielä 1990-luvun alussa täysin löytänyt muotoaan, eikä radikaalifeminismi (sellaisena kuin se länsimaissa esiintyy) ollut vielä kunnolla rantautunut Venäjälle. Konstantinova mainitsee kuitenkin esim. Moskovassa toimivista lesbojen ja homoseksuaalisten miesten järjestöistä, joiden toiminta on melko avointa. Esimerkkinä samasta trendistä hän pitää myös prostituoitujen järjestämää mielenosoitusta eräässä hotellissa vuonna 1990, jossa vaadittiin prostituution laillistamista. (Konstantinova 1992, 213)

Uustraditionaalisesta trendistä Konstantinova kertoo vain lyhyesti: trendi pyrkii elpymään kahden erityyppisen toimintamuodon kautta. Ensinnäkin, naisten kerhot (klubit) kokoavat yhteen samoista asioista, esimerkiksi liikunnasta, kiinnostuneita ihmisiä. Toisena toimintamuotona ovat ammattiin perustuvat järjestöt, kuten Moskovan naistoimittajien yhdistys. Konstantinova huomauttaa, että aikojen muuttuminen näkyy myös uustraditionaalisisessa trendissä: perusteilla on yhdistyksiä myös urallaan edenneille ja liike-elämässä työskenteleville naisille. (ibid 213).

3.2.2 Mary Buckleyn jaottelu

Mary Buckley on tutkinut naisjärjestöjen muodostumista Venäjällä sen jälkeen, kun Gorbatschovin näytti kansalaisjärjestöille vihreää valoa 1990-luvun alussa (1992b, 62-66) Rosalinda Marsh on tehnyt tästä Buckley ryhmittelystä päivitetyn version, jonka esittelen Buckleyn jaottelun rinnalla. (Marsh 1996, 288) Buckley ryhmittelee naisjärjestöt viiteen kategoriaan seuraavasti:

Ensimmäiseen kategoriaan kuuluvat laajojen kansallisten liikkeiden oheen perustetut *naisosastot*. Näiden osastojen tavoitteena on käsitellä omissa tapaamisissaan sellaisia (oletettavasti naisia koskevia) asioita, joita miesjäsenet eivät katso tarpeellisiksi käsitellä järjestön yhteisissä kokouksissa. Toiseksi kategoriaksi Buckley nimeää *poliittiset vain naisille avoimet ryhmät*. Näitä ryhmiä ryhdyttiin perustamaan 1990-luvulla eripuolilla entistä Neuvostotasavaltaa, ja esimerkkinä Buckley mainitsee Moldavian Kristillisdemokraattisten naisten liiton, joka pyrki edistämään yhteiskunnan demokratisoitumista. Heidän näkemyksensä mukaan yksinkertainen käsitys emansipaatiosta miesten ja naisten yhtäläisinä oikeuksina oli vahingoittanut yhteiskuntaa ja johtanut naisten piiloiseen riistämiseen. Siksi miesten ja naisten välisiä eroja ei pitäisikään väheksyä, vaan niitä olisi pyrittävä puntaroimaan huolellisesti. Esimerkiksi vastustamalla markkinataloutta liitto toivoi pystyvänsä estämään naisten työttömiksi jäämistä. (Buckley 1992b, 62-63) Olettaisin tämän Buckleyn mainitseman emansipaation vierastamisen olevan kaikkua Stalinin ajalta, jolloin naiset julistettiin emansipoituneiksi, vaikka yhteiskunnan realiteetit puhuivat toista.

Rosalind Marsh on analyysissään yhdistänyt nämä kaksi kategoriaa nimikkeeksi *poliittiset ryhmät*, mutta on Buckleyn lailla erottanut sen kahteen alaryhmään: ensimmäisen alaryhmän muodostavat *vain naisille avoimet ryhmät*, joiden juuret juontavat perestroikan aikaan. Toiseen alaryhmään taas kuuluvat (ilmeisesti valtiosta) riippumattomat poliittiset ryhmät. Kommunismin jälkeisenä aikana merkittävin tällaisista ryhmistä on ollut poliittinen liike nimeltä Venäjän naiset. (Marsh, 1996, 288)

Kolmantena kategoriana Buckley esittelee *eri ammattikuntia edustavien naisten järjestöt*, johon kuuluu esim. kirjailijoita, ohjaajia, tutkijoita, opettajia ja juristeja.

Buckley huomauttaa näiden ryhmien operoivan huomattavasti kapeammilla toimialoilla kuin ensimmäisen kategorian ryhmät, joskaan niiden päämääriä ei voida pitää kapea-alaisina. Esimerkiksi Naiskirjailijoiden liiton tavoitteina on vahvistaa feminiinisiä periaatteita yhteiskunnassa ja kirjallisuudessa, muuttaa yhteiskunnan asenneilmapiiriä sekä vahvistaa naiskirjailijoiden keskinäisiä suhteita. Buckley tulkitseekin tämän osoituksena järjestön jäsenien tuntemasta velvollisuudesta muokata yhteiskuntaa ns. feminiinisten arvojen kautta. (Buckley 1992b, 63)

Neljäntenä kategoriana Buckley mainitsee *feministiset ryhmät*, joita 1990-luvun alussa esiintyi Venäjällä lähinnä suurissa kaupungeissa. Näille ryhmille oli Buckleyn mukaan ominaista keskinäisten siteiden puute, joskin hän näki Riippumattoman naisten foorumin tapaamisten vuosina 1991 ja 1992 muuttaneen kehityssuuntaa enemmän yhteistyötä suosivampaan suuntaan. Toiminnan keskeisenä päämääränä on nostaa tietoisuutta naisiin kohdistuvasta syrjinnästä, ja Marshin mukaan ryhmät pyrkivät myös purkamaan perinteisiä sukupuolirooleja ja levittämään feminististä kirjallisuutta, esimerkkeinä Moskovan Gender-keskus sekä Seksuaalisten vähemmistöjen suojelujärjestö (Marsh 1996, 288-289). Buckley huomauttaa, että vaikka kategorian ryhmillä on yhteinen päämäärä, vaihtelevat niiden omaksumat strategiat hyvinkin paljon: mikäli yhteistyö tulisi tiivistymään, ei erimielisyyksiltä taikka kiistoilta voitaisi välttyä. Ja vaikka venäläisen uuden feminismin suuntia oli 1990-luvun alussa vaikea ennustaa, povasi Buckley sen jatkossakin erottuvan tyyliältään, sisällöiltään ja pyrkimyksiltään selkeästi erilaisina länsimaisesta feminismistä: näin oli tapahtunut niin 1800-luvulla kuin 1970-luvun lopussa (Buckley 1992b, 64) Tähän venäläisen feminismin erityislaatuuteen palaan seuraavassa luvussa.

Viides kategoria muodostuu Buckleyn jaottelussa lukuisista naisten *itse-apu-ryhmistä*, jotka edellisten kategorioiden järjestöistä poiketen olivat luonteeltaan epäpoliittisia. Esimerkkinä tällaisesta järjestöstä Buckley mainitsee Naiset yhteiskunnan uudistamisen puolesta- nimisen ryhmän, joka aloitti toimintansa 1989, päämäärinään uudistaa radikaalilla tavalla naisten statusta ja heidän elämänsä modernissa yhteiskunnassa. Ryhmä pyrki saavuttamaan tavoitteensa kannustamalla naisia kehittämään itsekunnioitustaan ja -arvostustaan, painottaen naisten keskinäisen

avun ja yhteiskunnallisen aloitteellisuuden tärkeyttä. (Buckley 1992b, 64) Marsh on analyysissään luokitellut tämän kategorian nimikkeellä *ruohonjuuritason työtä tekevät naisjärjestöt*, ja huomauttaa tämän kategorian olevan nyky-Venäjällä suurin. Samoin hän mainitsee, että tämän kategorian järjestöihin kuuluvat naiset toimivat ensisijaisesti äitiyden edustajina, protestoiden oikeuksiensa polkemista vastaan. Tunnetuin esimerkki on Sotilaiden äidit- järjestö. Marsh huomauttaa, että Venäjällä toimii huomattava määrä järjestöjä, jotka pyrkivät suojelemaan naisia ja lapsia yhteiskunnan muutoksen aiheuttamalta turvattomuudelta ja lisääntyvän työttömyyden vaikutuksilta. Apua kohdistetaan myös monilapsisten ja sairaiden lasten äideille sekä pakolaisperheille. (Marsh 1996, 289)

3.2.3 Valerie Sperlingin jaottelu

Myös Valerie Sperlingin on pohtinut Venäjän naisliikkeen analysoimisen välineitä, huomauttaen useiden tutkijoiden jaottelevan nais erityiset järjestöt sen mukaan, ovatko ne praktisia vai strategisia. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat ne järjestöt, jotka pyrkivät lyhyenaikavälin tavoitteisiin, kun taas jälkimmäiset tavoittelevat pitkäaikavälin tavoitteita, kuten sukupuolisyrynnän poistamista (tällaisia ryhmiä kutsutaan usein feministisiksi). Sperling kuitenkin kritisoi tätä jaottelutapaa, sillä hänen näkemyksensä mukaan vain kaikkein feministisimpien ryhmien kutsuminen strategiseksi vaikuttaa etenkin teollistuneiden länsimaiden ulkopuolella keinotekoiselta. Lisäksi monet nais erityiset ryhmät ovat jotakin strategisen ja praktisen luokittelun puolivälistä, etenkin Venäjällä, jossa taloudellinen ahdinko vaikuttaa suoraan myös järjestöjen arkeen. Kolmanneksi, pitkän- ja lyhyen aikavälin menetelmät voivat olla käytössä samanaikaisesti, samojen päämäärien saavuttamiseksi (Sperling 1999, 28-29.)

Sperling onkin ottanut oman jakotapansa pohjaksi useita eri tekijöitä:

- keskeinen aihe: mihin aiheeseen järjestö keskittyy ja mitkä ovat sen päätavoitteet
- Politisoituminen: Haluaako järjestö vaikuttaa valtioon, sen harjoittamaan politiikkaan vai saada siltä varoja toiminnalleen
- Onko järjestö identifioitunut valtioon historiallisesti vai eikö
- Millä tasolla järjestö operoi: alueellisesti kansallisesti vai kansainvälisesti

- Milloin järjestö on perustettu ja/tai rekisteröity
- Minkä kokoinen järjestö on ja keitä siihen kuuluu

Sperling on käyttänyt näitä kriteereitä analysoidessaan ja jaotellessaan omaa tutkimusaineistoaan, jonka hän keräsi vuosina 1992-1994 etupäässä Moskovan alueella operoivilta naisjärjestöiltä. Tuloksista hän on laatinut taulukon, jonka esitän ohessa. Taulukko on ainoa löytämäni, joten ilmeisesti uudempaa tietoa ei ole aiheesta saatavilla (ainakaan tässä muodossa) Tämä on tietysti harmillista, sillä nais erityisten järjestöjen määrä ja kirjo on varmasti lisääntynyt tutkimusajankohdan jälkeenkin.

Sperling löytää tutkimusaineistostaan kuusi erilaista kategoriaa (katso kaavio 2). Ensimmäisen kategorian hän nimeää *puolestapuhumiseksi*, jossa fokuksina ovat syrjintään liittyvät asiat sekä käytännönläheiset hyvinvointivaltiota koskevat aiheet. Toista kategoriaa Sperling kutsuu *itseavun ja tuen* kategoriaksi. Näiden ryhmien erityisintressit ovat hyvin kirjavia, kattaen yrittäjyyden, ammattiryhmät, äitiyden, hyväntekeväisyyden, lesbouden, naisten neuvonnan & konsultoinnin sekä työkoulutuksen (eng. job training). Sperlingin kolmanteen kategoriaan kuuluu naisten *tietoisuuden nostattamiseen* tähtäävät ryhmät, joiden polttopisteessä ovat ryhmät ja luennoitsijat. Neljännen kategorian ryhmät toimivat *naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi*, fokuksenaan yhteiskunnallisuus. Viides kategoria on nimeltään *kulttuuri* ja kuudes *julkaisutoiminta*.

Kaavio 2. Ryhmät *tyypeittäin* ja agendoittain

Ryhmien nimet (Moskova-perusteinen, jos ei toisin mainittu)	
<i>Agenda</i>	<i>Puolestapuhuminen</i>
Syrjimisasiat	Equality and Peace; Inform Center of the IWF; URW; Women's League; Women for Social Democracy; Dzhenklub; MCGS; Association "Women and Development"; Center for Issues of Women, Family, and Gender Studies, at the Youth Institute
Käytännön hyvinvointiasiat	Cheboksary city <i>zhensovet</i> ; Chuvash republic <i>zhensovet</i> ; City Union of Women (Ivanovo); Single-Parent Families Committee (Ivanovo); Klub Delovaia Zhenshchina (Ivanovo); Women's Liberal Fund; Congress of Soviet Women
<i>Itseapu ja tuki</i>	

Työllistymis- harjoittelu	URW; Center for Social Support of Women and Families (Ivanovo); Urals Association of Women
Ammattilaisille	<i>Arts:</i> Sofia; Tvorchestvo; MOLLI; Association of Women [Film and Theater] Directors. <i>Law enforcement:</i> SANTA. <i>Defense industry:</i> Conversion and Women. <i>women with a university education:</i> Association of University Women; Association of University Women (Chuvash branch).
Yrittäjyys	Dzhenklub; Association of Women Entrepreneurs; Perepodgotovka; Women's Liberal Fund; Women's Alliance; Innovation Fund; Businesswomen's Club (Ivanovo); Klub Zhenskaia Initsiativa (Cheboksary); Urals Association of Women (Ekaterinburg); Confederation of Businesswomen of Rusia (Ekaterinburg)
Äideille	Tolko Mamy; Committee of Single-Parent Families (Ivanovo), Committee of Multi-Child Families (Ivanovo)
Perheille ja lapsille	Committee of Soldiers' Mothers; Association of Russian Women Mothers; Preobrazhenie; Society "Wome of Presnia"
Hyväntekeväisyy- s	Association of University Women (Chuvash branch); Cheboksary city <i>zhensoviet</i> ; Chuvash republic <i>zhensoviet</i> ; City Union of Women (Ivanovo); Committee of Single-Parent Families (Ivanovo); Committee Multi-Child Families (Ivanovo); Congress of Soviet Women; Women's Alliance; URW; Soviety "Women of Presnia"
Lesboille	MOLLI
Neuvo- ja konsultointipalve- luja naisille	Cheboksary city <i>zhensoviet</i> ; Chuvash republic <i>zhensoviet</i> ; City Union of Women (Ivanovo); Committee of Single-Parent Families (Ivanovo); Women's Liberal Fund; SANTA; Center for Women's Initiatives
<i>Tietoisuuden kohottaminen</i>	
Ryhmät	Feminist Alternative; Klub Garmonia
Luentoja	Preobrazhenie; Klub F-1
Yhteiskunnalliset	Association of Women Journalists; Feminist Orientation Center; Association "Women and Development"; Dzhenklub
<i>Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisy</i>	
"Sisters" Rape Crisis Center; Moscow Crisis Center for Women	
<i>Kulttuuri</i>	
Salam Bi (Cheboksary)	
<i>Julkaisutoiminta</i>	

(Sperling 1999, 31-32 -suomennos ST)

Kategorioiden välisistä erityisintressien suuresta vaihtelusta huolimatta kaikkia naisliikkeen organisaatioita yhdistää Sperlingin mukaan laajasti tarkasteltuna naisten aseman muuttaminen. Käytössä olevat menettelytavat eroavat kuitenkin toisistaan: joidenkin ryhmien pyrkiessä muuttamaan naisten statusta väliaikaisesti esim. keskinäisten tukiryhmien avulla, toiset tähtäävät naisen aseman parantamiseen yksilötasolla esimerkiksi kriisipuhelimen kautta. Sperling huomauttaa, että vaikka jotkut itseavun ja tuen kategoriaan kuuluvat ryhmät eivät haastaisikaan vallitsevaa sosiaalista järjestystä, joillakin mittareilla tarkasteltuna niiden toiminta muuttaa naisten asemaa, joskin yhden kerrallaan. Muiden kategorioiden ryhmät sen sijaan pyrkivät naisten aseman muuttamiseen pitkällä tähtäimellä, kiinnittäen huomionsa yhteiskunnan työnjakoon, patriarkaattiin ja sukupuolirooleihin. (Sperling 1999, 30)

Järjestöjen yhteinen päämäärä selittää myös sen, että yksi järjestö saattaa Sperlingin jaottelussa kuulua moneen eri kategoriaan. Tosin Sperling itse huomauttaa päällekkäisyyksien johtuvan ryhmien omaksumista moninaisista tavoitteista, joka hänen mukaansa kertoo ihmisiä kohtaavien ongelmien määrän olevan järjestöjen lukumäärää suurempi. Kapeisiin erityisalueisiin keskittyviä järjestöjä toimiikin Moskovan alueella vain muutama, useimpien järjestöjen pyrkien naisten aseman parantamiseen omaksumiensa monipuolisten tavoitteiden, aihealueiden ja strategioiden avulla. Sperling huomauttaa kuitenkin erikoistumisen olevan todennäköistä naisliikkeen laajentumisen myötä. (Sperling 1999, 30)

Edellä esittelemäni kolme erilaista tapaa luokitella naisjärjestöjä eroavat selkeästi toisistaan. Erityisesti Valerie Sperlingin jaottelu on kovin tarkkanäköinen, ottaen huomioon monia erilaisia tekijöitä kategorioiden suhteen. On kuitenkin hyvä pohtia, mihin tällaisia luokituksia toisaalta tarvitaan, ketkä niitä tekevät ja keitä ne palvelevat.

Rebecca Kayn mukaan 1990-luvulla tapahtuneen järjestökentän uudelleen heräämisen myötä monet länsimaiset tutkijat pyrkivät analysoimaan venäläistä järjestökenttää, feministien keskittyessä erityisesti naisjärjestöjen toiminnan sisältöihin. Tällaiset luokittelupyrkimyksiin ei Kayn mukaan pidä kuitenkaan suhtautua kritiikittömästi: venäläisten järjestöjen kuvailu länsimaisin termein saattaa johtaa ilmiöiden ylyksinkertaistamiseen ja jopa väärinymmärryksiin, sillä toimijat, tutkijat ja lukijat saattavat ymmärtää käytetyt termit ja käsitteet hyvin eri tavoin. Suorien lainasanojen käytön lisäksi (esim. gender) järjestöt pyrkivät kääntämään yleisimpiä termejä venäjäksi. Kay toteaa tällaisten käännosten aiheuttavat usein hämmennystä, sillä niiden merkityssisällöt eivät välttämättä suoraan avaudu järjestön ulkopuolisille naisille. Toisekseen käytetyt länsimaiset termit, niin alkuperäiset kuin käännöksetkin, saavat yleensä osakseen jonkinlaista kulttuurista muokkausta tai täsmennystä kantamiinsa merkityksiin, jotta ne saadaan sovitettua ympäröivän yhteiskunnan kontekstiin. Tästä johtuen merkityssisällöissä saattaa tapahtua huomattaviakin muutoksia, jolloin alkuperäiset länsimaiset termit eivät enää venäläisessä kontekstissa tarkoita samoja asioita kuin mitä alkuperin. Kay ottaa esiin myös toimijoiden taustavaikuttimet tietynlaisen (länsimaisen) termistön omaksumiseen: länsimaisten kontaktien myötä venäläisiin naisjärjestöihin alkoi virrata feministisen teorian tuntemusta ja siihen liittyvää termistöä (esim. käsitteet consciousness raising and self-help groups), joiden taitavalla omaksumisella järjestöt pystyivät laatimaan hankkeilleen sellaisia avustushakemuksia, jotka ns. puhuivat rahoittajien kieltä. (Kay 2000, 120-121)

3.3. Luokittelujen arviointia

Mielestäni edellä esitetyt järjestöjen luokittelumallit voidaan tulkita yritykseksi ymmärtää ja jäsentää 1990-luvulla tapahtunutta järjestökentän räjähdysmäistä syntyä ja nopeaa kehitystä. Luokitteluja voidaan arvostella mielivaltaisiksi ja keinotekoisiksi, mutta ne epäilemättä auttoivat niin venäläisiä kuin länsimaisiakin tutkijoita hahmottamaan ennen kokematon tilannetta ja tarkastelemaan järjestökentän kehitystä suhteessa sen hetkisiin yhteiskunnallisiin muutoksiin. Toisaalta saattaa olla hämmentävää, että yksi ja sama järjestö voidaan luokitella kolmeen eri kategoriaan, tutkijasta riippuen. Tällaista esimerkkiä edustaa järjestö nimeltä Sotilaiden äidit,

jonka Konstantinova luokittelee *demokraattisen suuntauksen* edustajaksi, Buckley *itse-apu-ryhmäksi*, Mars äitiyttä korostavaksi *ruohonjuuritason ryhmäksi* ja Sperling perheille ja lapsille suunnatuksi itse-apu-ryhmäksi.

Jälkeenpäin on helpompi nähdä metsä puilta, eli tarkastella naisjärjestöjä ja naisten aktivismia kokonaisuutena. Tästä oivana esimerkkinä pidän Suvi Salmenniemen väitöskirjaa, joka tarkastelee kansalaisaktiivisuuden ja sukupuolen suhdetta venäläisessä yhteiskunnassa. (Salmenniemi 2007)

Salmenniemi toteaa, että Neuvostoliiton romahtaminen ja sitä seurannut yhteiskunnallinen tilanne johti valtion ja kansalaisyhteiskunnan sekä yksityisen ja julkisen sfäärien uudelleenmäärittelyyn. Tämän seurauksena on käynnistynyt myös kansalaisuuden ja sukupuolisopimuksen uudelleenmäärittely. (Salmenniemi 2005, 735) Vaikka mm. Sperling (1999) ja Kay (2000) ovat Salmenniemen mukaan tarkastelleet Venäjän naisliikettä hyvinkin kattavasti, haluaa hän omassa tutkimuksessaan pureutua myös muihin sosiopoliittisiin järjestöihin ja tarkastella järjestöaktiivien, sekä miesten että naisten, kokemuksia. Haastattelututkimus toteutettiin Tverissä vuosina 2001-2002 ja siihen osallistui toimijoita kolmesta eri kategoriasta: kansalaisaktivisteja, paikallisia kansalaisjärjestöjen kanssa toimivia virkamiehiä sekä ulkomaisia järjestökentän rahoittajia. (Salmenniemi 2005, 736)

Salmenniemen pääväittäminen on, että kansalaisaktiivisuus on diskursiivisesti rakentunut feminiiniseksi ja institutionaalinen politiikka maskuliiniseksi (katso kaavio 3.). Kirjallisuuden perusteella väittäminen vaikuttaa kuvaavan tarkkanäköisesti venäläisessä yhteiskunnassa vallitsevaa tilannetta Toisaalta uskon Salmenniemen kuvaaman dikotomian heijastavan monen muunkin maan tilannetta: esimerkiksi Jaana Kuusipalo on haastatellut suomalaisia naisministereitä ja tarkastellut sitä, miten sukupuoli jakaa politiikan toimijat ja toimintakentät ja kuinka sukupuolen esittäminen politiikassa toistaa ja ylläpitää naiseuden kulttuurisia representaatioita. Tätä ilmensi esimerkiksi haastateltujen naisministerien näkemys siitä, että sosiaali- ja koulutuspolitiikkaa pidettiin naisisena alueena, talous- ja ulkopoliittikkaa puolestaan miehisenä reviirinä. Kuusipalo päätyykin toteamaan, että miehet tekevät niin politiikassa kuin työelämässä näkyvimmit ja arvostetut työt ja naiset puurtavat taustalla. Toisaalta hän näkee

naisten tekemän näkymättömän ja aliarvostetun työn jopa avantgardistisena ja uutta luovana suhteessa perinteiseen politiikkaan (Kuusipalo 2006, 27 ja 34) Sukupuolittuneisuus ja jopa siihen liittyvä syrjintä ja seksismi ovat olleet vallalla myös Venäjän duumassa 1990-luvun alussa. Sperlingin (1999, 137-139) haastatteluissa tulleiden räikeiden esimerkkien perusteella voidaan puhua jopa vihamielisydestä naisten poliittista toimijuutta kohtaan, mikä noudattaa mielestäni hyvin Salmenniemen havaitsemaa dikotomiaa.

Kaavio 3. Sosiopoliittisten organisaatioiden sukupuolittuneisuus

Kansalaistoiminta/feminiini	Formaali politiikka/maskuliini
<i>Toimijoiden piirteet</i>	<i>Toimijoiden piirteet</i>
Itsensä uhraus	Itsekkyys
Kärsivällisyys	Vallanhalu
Kollektivismi	Yksilöllisyys, egoismi
Vastuullisuus	Epäluotettavuus
Solidaarisuus	Aggressiivisuus
<i>Toiminnan tavoitteet ja piirteet</i>	<i>Toiminnan tavoitteet ja piirteet</i>
Yhteinen hyvä	Uran ja vallan tavoittelu
Rajallinen yhteiskunnallinen vaikuttaminen	Huomattava yhteiskunnallinen vaikuttaminen
Ilmaisun vapaus	Autoritaarinen, konventionaalinen
Ei-voitollinen	Voitollinen
Yritteliäs	Nykytilaa ylläpitävä
Yhteisö, kommunikaatio	Valtiollinen, johtava
Tasa-arvo, demokraattisuus, monitahoisuus	Poliittinen taistelu Ideologia

(Salmenniemi 2005, 749 -suomennos ST)

Vaikka feministinen teoria kiistääkin ajatuksen naisista yhtenäisenä ja pysyvänä identiteettinä, istuvat kulttuuriset odotukset ja ennakkoluulot tiukassa. Tämä käy mielestäni hyvin ilmi vertaamalla Salmenniemen ja Kuusipalon tutkimuksia, jotka sijoittuvat hyvin erilaisiin yhteiskuntiin: molemmissa tutkimuksissa feminiininen ja

maskuliininen sfääri erottuvat toisistaan ja feminiiniseen sfääriin liitetään vastuullisuus ja yhteisestä hyvästä huolehtiminen. (Salmenniemi 2005 ja 2007 sekä Kuusipalo 2006)

Mielestäni Salmenniemen erottama dikotomia toimii oivana välineenä hahmottaa ja jäsentää venäläistä kansalaisyhteiskuntaa ja niitä rooleja, joissa naisten järjestöaktiivisuus toteutuu. Salmenniemi huomauttaa myös osuvasti, kuinka sukupuolittunutta kansalaisyhteiskuntaa ei voida enää pitää universaalina tilana, jonne kaikilla on yhtäläinen pääsy: hänen empirinen tutkimuksensa osoittaa, kuinka kansalaisyhteiskunta on kiistelty alue, jossa pääsy ja toimijuus riippuvat sukupuolesta ja sosioekonomisesta taustasta, muiden tekijöiden ohella. (Salmenniemi 2005, 748) Toivottavaa on, että ajan myötä jako liudentuu ja molemmissa sfäreissä on tilaa kaikenlaisille naisille ja miehille.

4. Naiserityisten järjestöjen toiminta Venäjällä

Arviot Venäjällä olevista kansalaisjärjestöistä liikkuvat 60,000 ja 350,000 välillä. Arvioiden tekemistä vaikeuttaa se, että läheskään kaikki järjestöt eivät ole rekisteröineet itseään, ja toisaalta taas kaikki rekisteröityneet järjestöt eivät ole aktiivisia. (McIntosh Sundström 2002, 207) Tämän vuoksi on lähestulkoon mahdotonta arvioida, kuinka monta nais erityistä järjestöä Venäjällä on, saati kuinka moni niistä on luokiteltavissa feministiseksi. Nais erityisille järjestöille on kuitenkin muodostunut kattojärjestöjä, joita seuraavaksi esittelen.

Tämän jälkeen tarkastelen feminismiä naisjärjestöjen toiminnassa, kiinnittäen huomiota niihin katkoksiin ja uudelleenrantaantumisiin, joita sen osaksi on neuvostoliittolaisessa ja venäläisessä yhteiskunnassa tullut. Ja koska feminismin uudelleenrantaantumiseen yhdistetään länsimaisten tutkijoiden ja rahoittajien tuki, tarkastelen lopuksi myös näitä aspekteja.

4.1 Kattojärjestöt ja niiden toiminta-alat

Naisjärjestöjen syntyessä alkoi Rebecca Kayn mukaan kehittyä myös erilaisia uudelleenryhmittymiä ja kattojärjestöjä. Kayn tutkimukseen osallistuneiden järjestöjen keskuudessa yhteistyö vaihteli pitkäkestoisesta projektikestoiseen, samoin jäsenyyden aste vaihteli: osa järjestöistä ei kuulunut virallisesti yhteenkään kattojärjestöön, toisten ollessa jäsenenä useammassa yhtäaikaan. (Kay 2000, 169) Vuosina 1995-1996 suorittamansa kenttätöiden aikana Venäjällä esiintyi Kayn mukaan kolme selvästi erottuvaa kattojärjestöä, jotka pyrkivät kokoamaan ja edustamaan venäläisiä naisjärjestöjä: Venäjän Naisten Unioni (*Soyuz Zhenshchin Rossii*, eng. The Union of Women of Russia), Itsenäinen Naisten Foorumi (*Nezavisimyi Zhenskii Forum*, eng. The Independent Women's Forum) ja Naisten Liitto (*Zhenskaia Liga*, eng. The Women's League) Kaikki kolme kattojärjestöä sanovat asettamiensa tavoitteiden ja päämäärien vastaavan 'tulevaisuuden naisliikkeen' ruohonjuuriyhdistysten vaatimuksia. Samoin ne vakuuttavat pyrkivänsä edistämään yhdistysten välistä yhteistyötä, järjestämään jäsenilleen tietoa ja teknistä tukea sekä luomaan niille mahdollisuuksia tehokkaampaan lobbaukseen. Kay huomauttaa kuitenkin, ettei yksikään näistä kolmesta kattojärjestöstä ole onnistunut vakuuttamaan sen paremmin naisjärjestöjen massaa kuin julkista yleisöä kyvystään päämääriensä

saavuttamisessa. (Kay 2000, 170) Seuraavaksi tarkastelen lähemmin näitä kolmea kattojärjestöä.

Venäjän Naisten Unioni

Venäjän Naisten Unionilla on vahvat historialliset kytkökset neuvostomenneisyyteen: se perustettiin alunperin vuonna 1941 nimellä Neuvostonaisten Antifasistinen Komitea (eng. Soviet Women's Anti-Facist Committee) ja vuonna 1956 se muutti nimensä Neuvostonaisten Komiteaksi (eng. The Soviet Women's Committee). Vuonna 1991 nimi vaihtui jälleen, tällä kertaa Venäjän Naisten Unioniksi (eng. Union of Russia's Women). Neuvostoliiton romahtaessa järjestö ei juuri pyrkinyt tekemään pesäeroa menneisyyteensä, joka onkin kirvoittanut kritiikkiä: Kayn mukaan järjestöä on arvosteltu siitä, että nimen vaihtumisen lisäksi juuri mikään muu ei olekaan muuttunut. Yhteistyösiteet nyky-Venäjän poliittiseen ja hallinnolliseen eliittiin ovat säilyneet, järjestön keskeiseksi tehtäväksi koetaan työpaikkojen turvaaminen tarpeettomaksi käyneelle poliittiselle ydinjoukolle, ja järjestön kykyä vaikuttaa tavallisten naisten asioihin voidaan parhaimmillaankin kuvailla rajoittuneeksi. (Kay 2000, 171)

Venäjän Naisten Unioni koostui lukuisista pienistä naisten neuvostoista ja itsenäisistä, käytännönläheisesti suuntautuneista naisten järjestöistä: *Zhensovetyjen* verkosto, joka aiemmin oli toiminut läheisessä yhteydessä kommunistisen puolueen alaisen Neuvostonaisten Komitean kanssa, jatkoi toimintaansa Venäjän Naisten Unionin rinnalla. *Zhensovetyjen* verkosto vakuutti olevansa nyt täysin erilainen kuin kommunismin aikana, jolloin se toimi selkeästi Neuvostonaisten Komitean paikallisina satelliittijärjestöinä. Myös Venäjän Naisten Unioni vakuutti nyt olevansa täysin riippumattoman, mutta monet ruohonjuuritason naisjärjestöaktiivit epäilivät molempien tahojen väitteiden paikkansapitävyyttä. (Kay 2000, 171). Vaikka Venäjän Naisten Unionia ei enää tuettukaan suoraan valtion toimesta, miellettiin se silti edelleen osaksi valtion järjestelmää ja siksi epäitsenäiseksi. (Sperling 1999, 21).

Mary Buckley huomauttaa kuitenkin, että Venäjän Naisten Unioni selvisi hyvin murroskauden haasteista, ja liittoutui vuoden 1993 duuman vaaleissa mm. Venäjän Naisyrittäjien (eng. the Association of Women Entrepreneurs of Russia) ja Laivaston

Naisten (eng. Women of the Fleet) kanssa muodostaen 36 ehdokkaan koalition nimeltä Venäjän Naiset (eng. Women of Russia). (Buckley 1997b, 158) *Zhensovetyjen* verkostolla oli prosessissa tärkeä rooli, sillä se auttoi rekisteröitymiseen ja ehdokkaaksi asettumiseen tarvittavien 100,000 nimen keräämisessä (Sperling 1999, 119). Valittuaan ehdokkaansa Venäjän Naiset aloittivat huolellisen valmistautumisen kampanjointiin. Vetäjänä toiminut Alevtina Fedulova kertoo heidän vaalikampanjansa olleen parhaiten organisoitu, mistä he saivat jälleen kiittää laajaa järjestöverkostoaan ja löytämiään länsimaalaisia sponsoreita. (Buckley 1997b, 160) Paradoksaalista kyllä, Venäjän Naisilla ei ollut poliittista ohjelmaa. (Racioppi ja See 1997, 98)

Fedulovan mukaan kampanjaa ei kohdistettu suoranaisesti naisille ennen kuin päivää ennen vaaleja. Tämä oli mielenkiintoinen taktiikka ottaen huomioon, että juuri naisten vähäinen edustus parlamentaarisisessa päätöksenteossa oli huolestuttanut Fedulovaa siinä määrin, että selvitti vuosina 1992-1993 Venäjän Naisten Unionin kanssa etteivät pääpuolueet tulisi nostamaan naisten asemaa esille poliittisessa päätöksenteossa. Lisäksi hän oli jo vuonna 1991 todennut, että jos naiset eivät pääse vaikuttamaan politiikkaan, heidän intressejään ei oteta miesten toimesta huomioon. (Racioppi ja See 1997, 92) Vetoaminen äänestäjiin onnistui siinä määrin, että Venäjän Naiset saivat yli 4 miljoonaa ääntä, mikä oli 8,13 % kaikista annetuista äänistä. Huomionarvoista on myös, että äänestäneistä naisista jopa 75 % antoi äänensä Venäjän Naisille. Tämä toi heille 21 edustajapaikkaa. (Buckley 1997b, 162- 164 ja Racioppi ja See 97, 99) Naisedustajien oletettiin haluavan vastuulleen vain sosiaalikesymyksiin liittyviä aiheita, vaikka todellisuudessa he halusivat päästä käsiksi myös talous- ja turvallisuusasioihin, missä he osittain onnistuivatkin (Buckley 1997b, 166).

Vuoden 1995 duuman vaaleissa myös muut puolueet olivat hieman huomionottavaisempia naiskysymyksen suhteen, mikä ilmeni mm. puolueiden asettamina naisehdokkaina. Venäjän Naiset odottivat oman äänisaaliinsa kasvamista edellisistä vaaleista, mutta toisin kävi: äänimäärä pysyi lähes samana, mutta tällä kertaa se ei riittänyt ylittämään rajapyykkinä ollutta viiden prosentin osuutta kaikista annetuista äänistä. Tämän seurauksena he eivät saaneet koalitiosta duumaan yhtään edustajaa, jonka seurauksena koalitio hajosi. Putoamisestaan huolimatta Fedulova

iloitsi siitä, että muut puolueet olivat oppineet läksynsä naisehdokkaiden asettamisesta ja ns. naisten asioiden esiintuomisesta. (Buckely 1997b, 163 ja Racioppi ja See 1997, 102-103) Venäjän Naisten Liitto taas jatkoi toimintaansa järjestökentällä.

Itsenäinen Naisten Foorumi

Itsenäinen Naisten Foorumi (INF, eng. Independent Women's Forum), joka perustettiin vuonna 1991, on alusta saakka tarjonnut jäsenilleen lukuisia palveluita ja uudenlaisia mahdollisuuksia järjestämällä mm. seminaareja, johtajakoulutusta ja tehokkaan tiedonkulun varmistavia verkostoja. Monet naistutkijat (mm. Kay 2000 ja Sperling 1999) painottavat INF:n pyrkivän aktiivisesti liittoutumaan sekä läntisen Euroopan että USA:n feministisen liikkeen kanssa.

Monet tutkijat määrittelevätkin feminismiin uudelleenrantaantumisen Venäjälle tapahtuneen tämän kattojärjestön synnyn myötä. Merkkipaaluna pidetään erityisesti INF:n ensimmäistä kokoontumista Dubnassa maaliskuussa 1991. Paikalle kutsutut länsimaisten tutkijoiden, akateemikkojen ja aktivistien joukko onkin siitä lähtien ollut olennainen osa järjestön toimintaa. INF:n johdosta löytyy erityisen paljon naistutkijoita, joista monet tulevat Moskovan Gender-keskuksesta. (esim. Racioppi ja See 1997, 132 ja Kay 2000, 174-175) Samainen keskus toimi ensimmäisen foorumin järjestävänä osapuolena, ja Kay huomauttaa sen henkilökunnan olevan hyvin perehtynyttä länsimaiseen feminismiin. Heidän harjoittamansa yhteistyö länsimaisten naistutkijoiden kanssa on johtanut useisiin artikkeleihin ja julkaisuihin myös Venäjän ulkopuolella, mikä on osaltaan edesauttanut INF:n tunnettavuutta länsimaissa. (Kay 2000, 175)

Itsenäistä Naisten Foorumia on kuitenkin myös kritisoitu osallistujien joukossa: esimerkiksi vuonna 1993 Sperlingin tutkimushaastateltava oli huolissaan siitä, ettei INF ollut siihen hetkeen mennessä rekisteröitynyt. Rekisteröimättömyyden katsottiin johtuvan hierarkian pelosta, ja johtavan väistämättä resurssien menettämiseen ja jopa eräänlaiseen anarkiaan. (Sperling 1999, 198-199). Ylipäätään INF vaikuttaa jakavan mielipiteitä naisjärjestökentässä: esimerkiksi Hemment on todennut 1990-luvun lopulla tehdyn tutkimuksensa perusteella, että vaikka useat aktivistit kokivat Foorumin kokoontumiset hyvin voimauttavina ja innostavina, alkoivat toiset jo

vuoden 1992 kokoontumisen aikaan tuntea epäluuloisuutta Foorumin läheisistä yhteyksistä länteen sekä niiden mahdollisista seurauksista Länsimaiset yhteydet tiivistyivät entisestään vielä samana vuonna, jolloin INF sai huomattavan suuren avustuksen Ford Foundationilta. Raha oli tarkoitettu naisjärjestöjen yhteydenpidon kehittämiseen sekä INF:n toimiston perustamiseen. (Hemment 2007, 80). Tämän seurauksena monien pelkäämä hallinnointi lisääntyi, mutta toisaalta lisääntyneet resurssit mahdollistivat mm. naistutkimuksen opettamisen kesäkursseilla. (Racioppi ja See, 1997, 133)

Naisten Liitto

Naisten Liitto (The Women's League) on epähierarkkinen järjestöjen verkosto, joka muodostettiin Moskovassa vuonna 1992 pidetyn Women and the Market Economy-konferenssin jälkeen. Konferenssiin oli kutsuttu länsimaisia puhujia, ja Naisten Liitto perustettiin jo hankittujen kontaktien säilyttämiseksi. (Sperling 1999, 20-21, 225) Naisten liitto oli ensimmäinen "järjestöjen järjestö", johon liittyäkseen minkä tahansa naisjärjestön täytyi vain tunnustaa YK:n syrjinnänvastainen julistus. Alkujaan toiminta keskittyi ruohonjuuritason naisliikkeiden rakentamista tukevaan yhteistyöhön ja pyrkimykseen muodostaa sukupuolijärjestelmän asiantuntijoista koostuva ryhmä, jonka antaisi duumalle lausuntoja naisia koskevista aiheista. Epähierarkkisuutta Naisten Liittoa perustamassa ollut Elena Ershova perustelee kyllästymisellä hierarkkiseen ja keskittyneeseen valtaan. Rekisteröityminen viralliseksi kansalaisjärjestöksi tapahtui kesällä 1993. (Racioppi ja See 1997, 150-152)

Jostain syystä Rebecca Kay ei tutkimuksessaan (1995/6) tavoittanut Naisten Liiton merkitystä. Kay toteaa, ettei Naisten Liitto ollut vielä saavuttanut pitkää ikää eikä vankkaa asemaa: edes ne järjestöt, joita pidettiin potentiaalisina Naisten Liiton kärkijärjestöinä, eivät aina olleet selvillä kyseisen kattojärjestön rakenteesta ja tavoitteista. Tätä voidaankin Kayn mukaan pitää yhtenä syynä järjestöjen haluttomuuteen määritellä itsensä Naisten Liiton jäseniksi. Ylipäätään tuntematonta kohtaan tunnettu epäluulo ja Neuvostoliiton menneisyydestä kumpuava massaliikkeisiin yhdistetyn pakkovallan pelko aiheuttavat Kayn tulkinnan mukaan naisten innottomuutta sitouttaa itseään ja järjestöjään tämänkaltaiseen suureen

ryhmään. Racioppin ja Seen mukaan Naisten Liiton tietoinen epähierarkkisuus pyrkii välttämään Venäjän Naisten Unionia edeltäneen Neuvostonaisten Komitean tyypillisen ylhäältä keskitetyn päätäntävällän, millä Liito onnistuikin luomaan naisjärjestöjen välille paitsi sosiopoliittista, myös taloudellista vuorovaikutusta (Racioppi ja See 1997, 178). Kay myöntää, että Naisten Liiton rooli saattaa kuitenkin osoittautua hyvinkin tärkeäksi näiden kolmen kattojärjestön tavoittelemassa lähemmässä yhteistyössä, sillä Kay näkee nimenomaan Naisten Liiton toimivan integroivana osapuolena kommunikaation ja yhteistoiminnan suhteen. Samalla hän kuitenkin huomauttaa, että Naisten Liiton on vaikea toimia siltana Itsenäisten Naisten Foorumin ja Venäjän Naisten Unionin välillä, sillä näiden kahden kattojärjestön väliset erot ideologiassa, lähestymistavoissa ja järjestöllisessä identiteetissä ovat hyvin syvään juurtuneita. (Kay 2000, 170-1)

Sperlingin mukaan tällaista kolmen kattojärjestön yhteen kokoamista yritettiin vuonna 1995, mutta tämä toistuvaksi suunniteltu kokous jäi ainoaksi. Kuitenkin vuonna 1996 keväällä Naisten Liitto ja Itsenäisten Naisten Foorumi loivat uuden yhteenliittymän nimeltä *Ob`edinenii*, eng. Association of Independent Women's Organisations, jonka yhteistyötä kuvattiin esimerkillisen menestyksekkääksi. Yhteistyön kannalta oli varmasti merkittävää, että Naisten Liiton johtohenkilön luonnehdinnan mukaan järjestöön kuului useita liberaalifeminismin kannattajia. (Sperling 1999, 60, 242-244)

Nähdäkseni Itsenäisen Naisten Foorumin ja Venäjän Naisten Unionin välillä oleva juopa tiivistyy kahteen tekijään: kommunistiseen taustaan ja länsimaisen feminismin omaksumiseen. Venäjän Naisten Unioni hyödyntää edelleen kommunismin aikaisia suhteita ja verkostoja, mikä herättää monissa naisjärjestöissä epäluuloa. Kommunistisen taustan omaavissa järjestöissä taas puolestaan suhtaudutaan epäluuloisesti länsimaiseen, porvarillisenä pidettyyn feminismiin. Tähän teemaan palaan vielä uudestaan työni viimeisessä luvussa.

4.2 Feminismi naisjärjestöjen toiminnassa

Yleisesti ottaen vuosien 1990-2007 välisenä aikana julkaistu lähdekirjallisuuteni puhuu Venäjän nais erityisissä järjestöissä esiintyvistä feminismistä hieman

ristiriitaisesti. Valerie Sperling esimerkiksi pitää feminismiä yhtenä luokitteluperusteenaan jaotellessaan Venäjän nais erityisiä järjestöjä niiden ajamien asioiden ja toimintaperiaatteiden suhteen. Samalla hän kuitenkin huomauttaa, etteivät näiden feministisiksi luokiteltujen yhdistysten toimintaan osallistuvat jäsenet välttämättä missään vaiheessa ole kosketuksissa feministisen aatteen kanssa tai ole edes tietoisia sen liittymisestä toimintaansa. (Sperling 1999, 6-7, 26-27.) Ylipäättään feministisiksi itsensä luokittelevien järjestöjen määrä on pieni (mm. Sarah L. Henderson puhuu heistä pienenä kollektiivina) verrattuna muiden naisjärjestöjen määrään, ja useimmiten ne toimivat suurten keskusten, kuten Moskovan ja Pietarin, läheisyydessä. (Henderson 2003, 99)

Kuitenkin niin Sperling, Henderson kuin Rebecca Kaykin puhuvat Venäjän naisjärjestöistä yhteiskunnallisen muutoksen aktiivisina toimijoina, joiden yhteisenä päämääränä on parantaa naisten asemaa. Eikö siis voisi sanoa, että feminismi sisältyy venäläisten naisjärjestöjen toimintaan ainakin jollain tasolla? Tässä vaiheessa lienee syytä tarkentaa sitä, millaisia määritelmiä feminismille yleisesti annetaan.

Feminismille annetut määritelmät vaihtelevat suuresti tarkastelijan näkökulmasta ja olosuhteista riippuen. Yleisesti ottaen voidaan kuitenkin sanoa, että feminismi on aktiivista pyrkimistä muuttaa naisten yhteiskunnallista asemaa, ja siihen voi liittyä käytännön toimia ja/tai ideoiden kehittelyä (Henderson 2003, 1) Suomalaisen sivistyssanakirjan mukaan feminismi on naisasialiikkeen haara, joka pyrkii kumoaman sukupuolten perinnäisen roolijaon ja yhteiskunnan miesjohtoisuuden. (Nurmi et al. 1999, 58)

Tässä luvussa pyrin tuomaan esille, kuinka feminismi määrittyy venäläisessä kontekstissa ja miten se nivoutuu ideologiana naisjärjestöjen toimintaan. Samalla pohdin naisjärjestöjen roolia venäläisessä kansalaisyhteiskunnassa ja maailmanlaajuisessa naisliikkeessä.

4.2.1 Feminismi venäläisessä yhteiskunnassa - katkoksia ja sovelluksia

Feminismi vaikuttaa problemaattiselta ilmiöltä venäläisessä yhteiskunnassa: kuten työni toinen luku osoitti, 1800-luvun lopussa alkanut feminismin ensimmäinen aalto jäi 1900-luvun alkupuolella kommunismin jalkoihin, ja sukupuolten tasa-arvon tilalle tuli luokkaetos. Feminismi koettiin Neuvostoliitossa vaaralliseksi porvarilliseksi ideologiaksi, joka saattaisi hajottaa sekä perheitä että koko yhteiskuntaa. Vahvat venäläiset feministit, kuten Aleksandra Kollontai, joutuivat mukautumaan Kommunistisen Puolueen oppien edessä, ja feministinen ideologia painui maan alle. Kun feminismin toinen aalto kehittyi lännessä 1960-luvun lopussa, Neuvostoliiton lehdistö esitti sen puolestapuhujat hysteerisinä keskiluokkaisina naisina, joilla ei ollut parempaakaan tekemistä, saati todellista ymmärrystä maailman ongelmista. (Holt 1985, 263)

Leningradin feministit

Ainoa mainittava katkos Neuvostoliitossa vallinneessa feministisessä hiljaisuudessa tapahtui vuoden 1979 lopulla, jolloin silloisessa Leningradissa neljän naisen muodostama toimituskunta ryhtyi julkaisemaan omakustanteista naisasialehteä *Women and Russia: An Almanac to Women about Women*. (Mamonova 1984, xiii). Lehden artikkelit käsittelivät kriittiseen sävyyn naisten elämään liittyviä asioita, kuten naisen asemaa perheessä ja työelämässä, terveydenhuoltoa ja äitiyspalveluja, ja ne perustuivat toimittajien omiin kokemuksiin ja näkemyksiin. Koska toimituskunta ei ollut perehtynyt sen paremmin venäläisen feminismin historiaan kuin länsimaisen feminismin nykyajatteluunkaan, oli kyseessä Sue Bridgerin luonnehdinnan mukaan ns. "pyörän keksiminen uudelleen": henkilökohtaisilla kokemuksilla todettiin olevan yhteiskunnallinen ja poliittinen tausta. (Bridger 2000, 125)

Kyseisestä lehdestä ei KGB:n pelossa painettu kuin muutaman kappaleen suuruisia painoksia, joita levitettiin kiertokirjeenä kädestä käteen. Tästä huolimatta KGB teki parhaansa seuraavan kahden vuoden aikana vaientaakseen feministit ja lakkauttaakseen julkaisutoiminnan. Päätoimittaja Mamonovan tulkinnan mukaan KGB oli ymmärtänyt, että tätä vastarintaa edustava lehti ollut kapea-alainen eikä elitistinen: puolet kansasta oli naisia, ja lehden teemat koskivat heitä jokaista. (Mamonova 1984, xv) Länsimaisen yleisönsä lehti saavutti 1980-luvun alussa mm.

Ranskassa ja Britanniassa, ja vastaanotto oli Sue Bridgerin mukaan enimmäkseen epäuskoinen ja hämmästynyt: ilmeisesti Neuvostoliiton propagandakoneisto oli hoitanut tehtävänsä niin uskottavasti, etteivät länsimaiset lukijat uskoneet lehden artikkelien pätevän Neuvostoliiton todellisuuteen yleisellä tasolla. Toisaalta *Almanacin* ilmestyminen ja sen toimituskunnan kohtaamat vainot raportoitiin laajalti länsimaisessa lehdistössä, esim. *Le Mondessa* ja *Times*-lehdessä. Tämä mielenkiinto oli venäläisille feministeille erittäin mieluisaa, koska se kompensoi neuvostoliittolaisesta poliittisesta systeemistä puuttuvaa kommunikointiväylää, ja koska ulkomaiden osoittama tuki ja mielenkiinto tarjosivat heille suojaa KGB:n uhkailuja ja syytteitä vastaan. Leningradin feministit ryhtyivät myös kirjoittamaan avoimia kirjeitä ulkomaisiin lehtiin, pyytäen kaikkia hyvántahtoisia ihmisiä osoittamaan solidaarisuuttaan heidän asialleen ja protestoimaan hallituksen pyrkimyksiä vaientaa heidät. Lisäksi Tatyana Mamonova anoi Yhdistyneiltä Kansakunnilta tunnustusta julkaisulle sekä apua feministisen kirjallisuuden julkaisemiseen Neuvostoliitossa. (Holt 1985, 252).

Ulkomaiden osoittama mielenkiinto Leningradin feministejä kohtaan osoittautui kuitenkin riittämättömäksi suojakeinoksi KGB:tä vastaan: vaikka feministien pidätykset aluksi päättyivät nopeaan vapauttamiseen ja verrattain lyhyisiin tuomioihin, loppui KGB:n kärsivällisyys lopulta. Tuomiot "Neuvostoliiton ja sen yhteiskuntajärjestelmän häpäisemisestä" johtivat neljän äänekkäimmän feministin maastakarkotuksiin, minkä lisäksi toimittajien läheisiä uhattiin lähettää Siperiaan mikäli julkaisutoimintaa jatkettaisiin. (Bridger 2000, 126 ja Holt 1985, 254) KGB teki tällä kuitenkin karhunpalveluksen itselleen, sillä ulkomaille pääsy merkitsi neuvostoliittolaisille feministeille lisää julkisuutta sekä ainakin hetkellisesti lännen kasvanutta mielenkiintoa heidän asiaansa kohtaan. Tämän seurauksena syksyllä 1981 Tatyana Mamonovalle järjestettiin puhekiertue Yhdysvaltoihin, jonka aikana hän sai tukea mm. kahdelta naispuoliselta republikaanien kongressiedustajalta, ja seuraavana vuonna hän puhui Britanniassa sekä paikallis- että kansallisradiossa. (Holt 1985, 253)

Kansainvälisestä huomiosta huolimatta *Almanacin* kohtalo ei osoittautunut kovinkaan ruusuiseksi: avainhenkilöiden joutuminen/pääsy maanpakoon ulkomaille vaikutti toimintaan kotimaassa ja kärjisti entisestään *Almanacin* toimituskunnan sisäisiä

ristiriitoja, jotka pohjautuivat erimielisyyksiin naisen asemasta ja alistuksen syistä. Toimituskunta oli jakaantunut kahteen leiriin jo 1980-luvun alussa: *Almanacin* alkuperäiseen kollektiiviin kuulunutta kolme uskonnollisen (ortodoksisen) naisidentiteetin omaksunutta jäsentä ryhtyi toimittamaan Neitsyt Marian mukaan nimettyä lehteä *Maria*. Holtin mukaan Marian toimituskunta koki kristinuskon oman feministisyytensä lähteenä ja tukipilarina. Lehti pitikin sisällään lainauksia Raamatusta ja Äiti Marialle osoitettuja rukouksia, joskin näiden rinnalla julkaistiin myös Neuvostoliiton virallista retoriikkaa haastavia runoja, tarinoita ja esseitä naisten elämästä. Holt huomauttaakin, että juuri erimielisyydet uskonnon ja feminismin yhteyksistä oli suurin syy *Almanacin* kollektiivin hajoamiseen. Samalla juuri uskonnollinen eetos erotti ryhmän radikaalina pidetystä länsimaisesta feminismistä. Ryhmän kristityt arvot tulivat esiin esim. abortti-keskustelussa, johon he ottivat uskontonsa nojalla kielteisen kannan. (ibid. 242- 243)

Alkuperäisen toimituskunnan toista haaraa edusti Tatyana Mamonovin, joka ryhtyi seuraajineen julkaisemaan lehteä nimeltä *Venäläinen Nainen* (ven. *Rossiyanka*). Holt, Yuliya Voznesenskayaa lainaten, nimeää tämän ryhmän sekulaari-feministeiksi, ja pitää sitä eräänlaisena vastakohtana aiemmin mainituille uskonnollisille feministeille. (ibid. 248). Vastakohtaista asennoitumista uskontoon kuvaa Mamonovan lausunto ranskalaislehdelle, jossa hän kertoo näkevänsä kirkon olevan naisen vihollinen ja kokevansa ortodoksisen kirkon renessanssin epätoivottavana ilmiönä. Myöhemmin hän totesi pitävänsä mahdollisena sitä, että naiset löytävät feminismin kirkon kautta, vaikka 90% venäläisistä naisista ei ollutkaan uskonnollisia. Samoin Mamonova totesi pelkäävänsä naisliikkeen kääntymisestä kristityksi (christianisation), sillä se eksyttäisi ja vieraannuttaisi venäläiset naiset. Hän myös koki *Almanacin* toimituskunnan hajonneen siksi, että kristityt naiset olivat hylänneen moninaisuuden periaatteen. (ibid, 243). Barbara Engelin mukaan *Venäläisen Naisen* toimituskunnan näkemykset lähenivätkin länsimaista sosialistista feminismiä. (Engel 2004, 247)

Almanac-kollektiivin jakaantuminen ei kuitenkaan vaikuttanut joulun artikkelien julkaisemiseen ulkomailla, päinvastoin neuvosto-feministit olivat iloisia käännosten runsaudesta ja kansainvälisen naisliikkeen osoittamasta huomiosta. Ongelmia tuotti sen sijaan mm. se, että *Almanacin* numerot julkaistiin useiden

vuosien viiveellä, mikä vaikeutti kirjoittajien ajatusten seuraamista. Samoin länsimaisten naisten lehdistön raportointia neuvostoliittolaisesta feminismistä vaikeutti kielimuuri, yhteisen terminologian puute ja tiedon puute. (Holt 1985, 256) Holtin mukaan myös neuvostoliittolaiset toisinajattelijat, niin kotimaassa kuin maanpaossa elävät, suhtautuivat aluksi hyvin kielteisesti *Almanacin* kirjoituksiin, ja länsimaisessa lehdistössä kerrottiin emigranttien pitävän julkaisua merkityksettömänä ja naurettavana, sekä nimittävän kirjoittajia lesboiksi ja amatsoneiksi. Suurin osa toisinajatteliijoista ei hyväksynyt feminististä epävirallista julkaisua pitkään aikaan, mutta Ranskassa ilmestyneet *Almanacin* käännökset sekä ulkomaisen lehdistön antama palstatila saivat ajan mittaan jotkut emigrantit taipumaan sympatiaan. Osasyynä tähän Holt näkee kristityn identiteetin, jonka osa toimituskunnan naisista oli omaksunut. Kristillinen eetos teki feminismiin ikään kuin hyväksyttävämmäksi, jonka seurauksena *Marian* toimituskunnan tekemiä artikkeleita ryhdyttiinkin julkaisemaan emigrantti-julkaisuissa. *Marian* toimituskunta sai vastaanottaa sympatiaa liikettään kohtaan Alexander Solzhenitsyltä, joka näki uskonnollisen suuntautumisen erottavan *Marian* edustaman feminismin pinnallisesta länsimaisesta feminismistä. (ibid, 146)

Holt huomauttaa, että feminismiin uskonnollinen suuntaus jakoi toisinajattelijoiden enemmistön käsityksen politiikasta, sillä heitä yhdisti inho bolshevismia ja marxismia kohtaan. (ibid, 246) Sen sijaan Mamonova kokee ongelmalliseksi mukautumisen (nk. toiseen kulttuuriin [second culture], jolla viitataan [käsittääkseni] nimenomaan) toisinajattelijoiden muodostamaan ”yhteisöön”, olihan hän heidän kanssaan eri mieltä paitsi uskonnosta, myös politiikasta. Omien sanojensa mukaan Mamonova omasi hieman kunnioitusta Leniniä kohtaan ja sympatisoi vuoden 1917 sosialistisia ideoita ja 1920-luvun vapautuspolitiikkaa (liberational politics). Sekä uskonnolliset feministit että sekulaarifeministit näkivät kuitenkin valtion kaikkien ongelmien alkulähteenä, joskin eri painotuksin. Kristityt naiset kohdistivat vihansa valtioon ja sen hallinnoimiin sortaviin yhteiskunnallisiin mekanismeihin, joiden he kokivat asettavan raamit yksityiselle ja julkiselle elämälle ja täten myrkyttäneen ihmisten väliset suhteet ja tyrehtyttäneen henkisen elämän. Mamonova jakoi heidän vihansa Neuvostovaltiota ja sen sortavia elimiä kohtaan, mutta osoitti kritiikkinsä erilaiseen kontekstiin: Mamonova on anti-totalitaarinen, muttei anti-sosiaalinen. Oleskellessaan länsimaissa

hän teki omat päätelmänsä naisten asemasta, ja samaan aikaan kun hän arvosti länsimaisten yhteiskuntien demokraattista vapautta, hän kuitenkin näki sosialismin potentiaalisesti parempana järjestelmänä. (ibid, 260)

Huolimatta keskinäisistä eroavaisuuksista ja erimielisyyksistä Marian ja Venäjän Naisten toimituskuntiin kuuluneet maanpaossa elävät feministit poseerasivat kameroille Yhdysvalloissa kädet toistensa hartioilla, päästen feministisen Ms-lehden kanteen. Holt kuitenkin huomauttaa, että sekulaarisen ja uskonnollisen ryhmän välit olivat kärjistyneet entisestään sen jälkeen, kun ryhmän jäsenet olivat lähteneet Leningradista. (ibid. 253). Toisaalta on otettava huomioon, millaisen paineen alle he joutuivat: paitsi että heidän piti omaksua vieraita kieliä ja tapoja sekä löytää hyödyllinen palkkatyö, heidän tuli myös löytää keinoja ja tapoja jatkaa taisteluaan (tai oikeamminkin kahta erillistä taisteluaan, kuten Holt huomauttaa, sillä talveen 1980 mennessä ryhmät lopettivat sekä yhteistyön että yhteydenpidon). Molemmat ryhmät yrittivät säilyttää kontaktit Neuvostoliittoon jääneisiin naisiin, missä *Marian* ryhmä onnistui paremmin: sen jäsenmäärä jopa kasvoi vuoden 1981 kuluessa. Feministiryhmien vahvuus alkoi kuitenkin pian heiketä KGB:n tukahduttavien toimenpiteiden seurauksena, ja vain muutama feministinen käsikirjoitus löysi tiensä länteen. (ibid. 254)

Sue Bridger arvioi, että KGB:n tukahduttavat toimet ”ensimmäisiä varovaisia feminismin versoja” kohtaan olivat tarpeeksi pitääkseen seuraajat poissa *Almanacin* jalanjäljiltä. Bridger katsoo, että koska valtaosa naisista ei koskaan kuullutkaan *Almanacin* toimittajien saamasta kohtelusta, saati päässeet lukemaan heidän kirjoituksiaan, oli jokseenkin ymmärrettävää, että naiset lähtivät etsimään ratkaisuja ongelmiinsa jostain muualta kuin länsimaisesta feminismistä. Samalla Bridger tunnustaa *Almanacan* toimituskunnan rohkean yrityksen nostaa esiin neuvonaisten yhteiskunnalliset olot, huomauttaen kuitenkin länsimaiden todellisen huomion ja ymmärryksen heränneen vasta kahdeksan vuotta myöhemmin, kun muutos neuvostojohdon poliittisissa prioriteeteissa vakiinnutti sanan *glasnost* yleiseen käyttöön myös länsimaissa. (Bridger 2000, 125 ja 127)

Bridgeristä poiketen Holt pitää *Almanacan* toimituskunnan merkitystä niin suurena,

että nimittää heitä Neuvostoliiton ensimmäisiksi feministeiksi. Osuipa Holtin arvio oikeaan tai ei, ilmiö on kaiken kaikkiaan kiinnostava: länsimaisissa valtioissa feminismi on vain yksi naisasialiikkeen haara, ja naisasialiike taas on puolestaan vain yksi osa kansalaisyhteiskuntaa. 1980-luvun Neuvostoliitossa ei kuitenkaan ollut olemassa valtiosta irrallaan toimivaa kansalaisyhteiskuntaa, eikä näin ollen naisliikettäkään. Samoin feminismi koki vastustusta myös toisinajattelijoiden piirissä, eikä *Almanacan* toimituskuntakaan pystynyt suvaitsemaan toistensa erilaisia katsantokantoja, vaan hajosi kahdeksi ryhmäksi. *Almanacan* tapauksessa tiivistyykin oivallisesti ne seikat, jotka ovat hidastaneet ja vaikeuttaneet feminismin juurtumista Venäjälle: Kommunistisen puolueen levittämä propaganda feminismistä länsimaisena huuhaana, KGB:n suorittamat aatteelliset puhdistukset, kansalaisyhteiskunnan puuttuminen sekä ihmisoikeuksien ja demokratian polkeminen muiden kuin naisten kohdalla. Samalla *Almanacan* tapaus toimii ennakkoesimerkkinä nyky-Venäjän naisjärjestöille: feminismi kilpailee niissä muiden humanien ideologioiden kanssa, eivätkä tulkinnat feminismin sisällöstä noudata aina oppikirjojen luonnehdintoja. Samoin uskonnollisten feministien saama lämpimämpi vastaanotto osoittaa mielestäni osuvasti sen, kuinka sukupuolijärjestelmän ja patriarkaatin (vrt. ortodoksinen uskonto) säilyttävä eetos oli jo silloisessa Neuvostoliitossa helpompi hyväksyä kuin sosialismille myönteinen mutta samaan aikaan muutoshakuisempi sekulaari-feminismi.

Russofeminismi ~ näennäisfeminismi

Norma C. Noonanin mukaan 1980-luvun lopulla, kun paikallisia naisjärjestöjä alkoi viritä Gorbatshovin höllentäessä järjestöjä koskevaa lakia, virisi Neuvostoliiton älymystö- ja kirjallisuuspiireissä nk. *näennäisfeministinen* aatesuunta, jota hän itse kutsuu *russofeminismiksi*. Tämän aatesuunnan puolestapuhujina toimi joukko naiskirjailijoita ja journalisteja, jotka erilaisin kirjoituksin pyrkivät etsimään venäläistä ratkaisua naisten ongelmiin, haastamatta kuitenkaan sukupuolirooleja taikka yhteiskuntajärjestystä. (Noonan 1996, 85)

Noonan kuvaa russofeminismiä erityisenä venäläisenä lähestymistapana naisten ongelmiin, jolle leimaa-antavaa oli neuvostoliittolaisen työläisäidin idean hyväksyminen. 1980-luvun kirjoituksissaan russofeministit näkivät perinteiset naisten

roolit vahvistamisen arvoisina, ja vaikka eräät russofeministit kannattivatkin Gorbatshovin vuonna 1987 antamaa lausuntoa naisten lähettamisestä takaisin kotiin naisellista missiotaan toteuttamaan, 1980-luvun lopun taloudelliset kriisit ja elinolosuhteissa tapahtuneet muutokset vaiensivat moiset kommentit. Noonanin tulkinnan mukaan russofeministit eivät tyypillisesti haastaneet suoraan yhteiskuntaan syvään juurtunutta miesten ylivaltaa, eivätkä aktiivit muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta pyrkineet liittymään miesten joukkoon poliittisille areenoille, vaan tyytyivät näyttelemään sivurooleja vuonna 1985 alkaneessa poliittisessa draamassa. Noonanin mukaan russofeministit pyrkivät pitäytymään naisten alueella, jonka vuoksi hän pitää aatetta yhteensopivana sekä bolševikkiperinnön että venäläisen tradition kanssa. (ibid, 86)

Noonan erottaa russofeministeissä kolme polvea. Vanhempaan polveen kuuluivat novellistit ja kirjailijat, jotka tuottivat 1980-luvun alussa varhaisia russofeministisiä julistuksia, joissa vaadittiin huomiota naisten ongelmille ja pulmille. Keskimmäisen polven kirjailijat laajensivat keskustelua 1980-luvun lopussa äänitorvenaan Larissa Nikolaievna Vasileva, venäläisten naiskirjailijoiden puheenjohtaja, joka kirjoitti useita esseitä 1980- ja 1990-luvun taitteessa harmoniaksi kutsumastaan filosofiasta. Tämän filosofian tarkoituksena oli määrittää naisten ja miesten elämän sfäärit. Esseidensä myötä Vasileva noteerattiin harmonian tehokkaana puolestapuhujana, jonka ohella hän organisoi naiskirjailijat Kirjailijaliiton jaokseksi 1980-luvun lopulla. Nuoren polven naiskirjailijat kehittivät puolestaan naisten ongelmista käytyä keskustelua edelleen, vallaten uusia alueita lähestymistavallaan naisten elämään ja yhteiskuntaan. (ibid, 86).

Noonanin mukaan russofeministeillä oli sanaton ymmärrys siitä, että oli viisainta toimia epäsuorasti ja epäpoliittisin keinoin. Syyksi hän arvelee taustalla piilleen uskon puutteen poliittisiin ratkaisuihin. Tiedostusta pyrittiinkin lisäämään sanomalehtiartikkeleiden, kirjallisuuden ja mediakeskustelujen kautta. Noonanin arvion mukaan kirjallisuuspiirien russofeministit kävivätkin keskusteluaan venäläisen älymystön diskurssissa, joka laittoi uskonsa enemmän kynään kuin poliitikkoihin. (ibid, 87)

Kirjallisuus-kulttuurisena tuotteena russofeministien mahdollisuuksia vaikuttaa naisiin rajoittivat älymystön asemaa koskeneet muutokset: neuvostoaikana kirjailijoita sensuroitiin ja heidän uralleen saatettiin laittaa ennenaikainen piste. Tästä huolimatta kirjailijat toimivat eräänlaisina oraakkeleina, joiden sanomalla oli enemmän painoarvoa kuin tavallisen rahvaan. Sosialismin jälkeisellä Venäjällä kirjailijoiden asema kuitenkin heikkeni nuoren markkinatalouden vallatessa sijaa älymystöelämässään. Russofeminismiä esiintyi Noonanin mukana kuitenkin myös kirjallisuuspiirien ulkopuolella yhteiskunnallisesti aktiivisissa ryhmissä, jotka pyrkivät kohentamaan naisten ja lasten elämää ruohonjuuritasolla. Osa näistä ryhmistä oli *zhensovetyst* uloskasvaneita, osa taas kommunismin jälkeisiä järjestöjä, jotka pyrkivät tuomaan paremman elämän uuden Venäjän naisille. (Noonan 1996, 87)

Hyvä esimerkki jälkimmäisestä, naisia tukevasta järjestöstä on Gaia, joka perustettiin vuonna 1990 Moskovassa ja haarautui pian muihin suuriin kaupunkeihin. Gaia oli lähtökohtaisesti järjestö, joka ei pyrkinyt haastamaan naisten rooleihin liittyviä realiteetteja, vaan tukemaan tavallisten naisten voimautumista käytännön toimien avulla. Alun perin järjestöä perustamassa ollut Elena Ershova oli pyrkinyt avaamaan Neuvostonaisten Komiteaa tavallista naista huomioonottavaksi omien USA-kokemusten motivoimana, mikä ei onnistunut -pyrkimys vaikuttaa järjestökentässä tavallisten naisten elämään onnistui kuitenkin Gaiassa (Racioppi ja See 1997, 171-172). (On huomattavaa, että Ershova toimii hyvänä esimerkkinä järjestökentän suhteellisesta pienuudesta, Sperlingin haastattelussa hän toteaa olevansa mukana kuudessa eri järjestössä, Sperling 1999, 36-37) Gaiian muillakin johtajilla oli selkeä näkemys naisten tasa-arvosta, heidän tarvitsemasta johtajakoulutuksesta ja siitä tosiasiaista, että auttaakseen naisia järjestön oli verkostoitua paitsi Neuvostoliitossa, myös kansainvälisesti. Gaia olikin perustamassa Naisten Liittoa 1992 muiden järjestöjen kanssa, osittain edistääkseen naisten asioiden esilletuontia hallitukselle. Naisten Liiton nähtiin kykenevän toimimaan kontaktina russofeministien ja niiden (muiden) feministien välillä, jotka halusivat haastaa vallitsevan tilan (status quon) (Racioppi ja See 1997, 154-156, Noonan 1996, 87-88)

4.2.2 Feminismin uudelleenrantaautuminen

Useimmissa lähteissä (tosi-) feminismin uudelleenrantaautuminen Venäjälle ajoitetaan

1990-luvun alkuun., jolloin länsimaiden mielenkiinto Neuvostoliiton yhteiskunnallisia oloja kohtaan heräsi rautaesiripun nousun myötä, ja ensimmäiset kansainväliset järjestöt rantautuivat maahan. Siinä missä Noonanin mainitsemista russofeministeistä ei juurikaan löydy viittauksia, on länsimaisen feminismin saapumisesta Venäjälle hyvinkin paljon tietoa. Mielestäni onkin hyvin mielenkiintoista, että vaikka naiskysymyksen ajatellaan heränneen uudelleen Gorbatschovin kaudella aiheuttaen julkista keskustelua paitsi silloisessa Neuvostoliitossa myös länsimaisten tiedeyhteisöjen keskuudessa, vasta länsimaiden rantauttaman feminismin ajatellaan aloittaneen uuden kauden venäläisessä feminismissä. Tähän teemaan palaan kuitenkin työni viimeisessä luvussa.

Noonanin mukaan monissa venäläisissä tutkimuslaitoksissa alkoi 1990-luvun alussa esiintyä naisten asioihin keskittyneitä tutkimusryhmiä. Monet niitä olivat olleet olemassa jo aiemmin, mutta vasta 1990-luvulla ne alkoivat nauttia suuremmasta tutkimustoiminnan vapaudesta. Tätä vapautta rajoitti kuitenkin kaksi tekijää: venäläisen akatemian todella pienet palkat, jotka ajoivat tutkijoita etsimään työtä muualta, sekä julkaisutoiminnan dramaattisesti nousseet kustannukset, kun Neuvostoliiton aikaiset tuet katosivat. Julkaisutoiminnan kustannusten nousu johti yhä harvempien kirjojen julkaisemiseen ja myyntihintojen nousuun. Samaan aikaan tapahtunut ruplan arvon lasku ohjasi yhä useammat (nais)kuluttajat käyttämään vaivalla ansaitut rahansa kirjojen sijasta elämän välttämättömyyksiin. (Noonan 1996, 88) Lukuisten tutkimushankkeiden myötä naiskysymyksen todellinen tila alkoi paljastua myös länsimaisille akateemikoille, jotka vielä vuosikymmentä aiemmin olivat pitäneet Neuvostoliiton naisten asemaa esimerkillisenä osoituksena tasa-arvon toteutumisesta.

Neuvostoliiton lakkauttamisen jälkeen venäläisen kansalaisyhteiskunnan vahvistaminen ja demokratian edistäminen ovat olleet lukuisten länsimaisten järjestöjen ja instituutioiden intresseinä, mikä on merkinnyt tutkimusprojekteja, avustusohjelmia ja suuria summia länsimaista valuuttaa. Näillä avustuksilla on ollut merkittävä vaikutus venäläisen kansalaisyhteiskunnan toiminnalle, sillä järjestöt kamppailevat jatkuvassa resurssipulassa: Neuvostoliiton romahtamisen jälkeisellä Venäjällä ei ole olemassa valtionavun konseptia vastasyntyneelle ei-valtiolliselle

järjestökentälle, ja suuri osa kansastakin elää köyhydessä. Näin ollen järjestöjen toiminta nojaa suurella määrällä ulkomaisten avustusten varassa. Kansalaisyhteiskunnan, ja sitä kautta demokratian, vahvistamisessa naisjärjestöjen rooli on koettu hyvin merkittäväksi länsimaisten tahojen puolelta. Venäjän naisjärjestöt ovatkin saaneet osakseen suurta mielenkiintoa niin länsimaisilta tutkijoilta, avustusjärjestöiltä kuin muilta naisjärjestöiltä ympäri maailmaa. Etenkin Yhdysvallat on tehnyt merkittäviä taloudellisia panostuksia naisjärjestöjen toiminnan tukemiseksi. (Henderson 2003, 160-161)

Länsimaisten tutkijoiden ja avustusjärjestöjen rantautuessa Venäjälle 1990-luvun alussa, paikalliset kontaktit olivat ensiarvoisen tärkeitä projektien etenemiselle ja onnistumiselle. Tuolloin yhteistyökumppaneita etsivät myös länsimaiset feministit. Ideologisuus oli toissijaista kielitaitoisten akateemisten naisten tullessa valituksi työtehtäviin. Tästä alun kontaktihenkilöiden kielitaidon painotuksesta seurasi Hendersonin mukaan epätasapainoa järjestökentälle ihmisten saatua jalka "rahoituksen oven väliin" ideologisesti kyseenalaisin perustein, mistä he eivät tietenkään halunneet luopua. (ibid, 161)

Länsimaiset tutkimus- ja avustushankkeet otettiin hyvin vastaan. Materiaaliset avustukset tulivat suureen tarpeeseen, sillä Neuvostoliiton lakkauttaminen ja markkinatalouteen siirtyminen olivat aiheuttaneet suuria mullistuksia mm. sosiaalipoliittisella sektorilla. Avustusmuodot vaihtelivat rahasta konttoritarvikkeisiin ja tietotaidosta kansalaisjärjestöjen toimintaideologioihin. Erityisesti naisten aktivoitumista pyrittiin edistämään, ja feministisellä ideologialla uskottiin olevan merkittäviä vaikutuksia naisen asemaan ja venäläisen yhteiskunnan tulevaisuudelle. Kun edellä mainittua englanninkielistä kirjallisuutta alettiin tuoda maahan ja käännettä, aukesi kontaktihenkilöinä toimiville venäläiselle naisakateemikoille ainutkertainen mahdollisuus todistaa, katalysoida ja säännellä feministisen ideologian rantautumista uuteen yhteiskuntaan. (Kay 2000, 187-189, katso myös Sperling 1999 ja Henderson 2003)

Moskovan Gender-keskus

Ristiriidassa edellä mainitun ideologisen (feministisen) tyhjiön kanssa on esimerkiksi

Elisabeth Robertsin arvio huhtikuussa 1990 Moskovaan perustetusta järjestöstä Gender-keskuksesta (eng. Centre for Gender Studies CGS), jota hänen ohellaan moni muukin naistutkija pitää huomattavimpana uuden venäläisen feminismin merkkipaaluna. Tämän järjestön perustajina toimivat nuoret ekonomistinaiset Anastasia Posadkaya ja Valentina Konstantinova. CGS toimi tutkimuskeskuksena ja hankki vahvan aseman länsimaisten feministien joukossa. (Racioppi ja See 1997, 128). Huolimatta hallitukselta saamastaan rahoituksesta CGS etäännytti itsensä virkakunnasta, puolueesta ja Neuvostonaisten komiteasta (Committee of Soviet Women, CSW) ja antoi avoimesti tukensa demokraattiselle oppositiolle, haastaen samalla oletuksen politiikasta miehisenä alueena. (Waters 1993, 290)

CGS:n kannan mukaan naiskysymystä ei oltu ratkaistu Neuvostoliitossa, ja se näki patriarkaalisen sukupuolijärjestelmän uusiutuvan edelleen kaikilla yhteiskunnan tasoilla. Päämääränään CGS:llä oli kehittää naisten näkökulmaa akateemisissa, poliittisissa ja hallinnollisissa yhteyksissä, kuten myös liike-elämässä ja mediassa. Samoin se toivoi pystyvänsä vaikuttamaan hallituspolitiikkaan siten, että päätöksentekijät ymmärtäisivät ratkaisujensa sukupuolille aiheuttamat seuraukset (sukupuolisensitiivisyys). Lisäksi CGS sitoutui rohkaisemaan naisia löytämään itsenäisen, riippumattoman äänensä. (Waters, 1993, 290)

Gaian tapaan Moskovan Gender-keskuksen omaksui myös informaatiokeskuksen (eng. clearing house) roolin venäläisten naisjärjestöjen joukossa ja onnistui tavoitteessaan hyvin. Erona Gaiaan oli irtisanoutuminen konservatiivisesta Venäjän Naisten Liitosta. Järjestö organisoi myös tärkeimpänä merkkipaaluna feminismin uudelleenrantaantumiselle pidetyt Itsenäisen Naisten Foorumin konferenssit vuosina 1991 ja 1992. (Independent Women's Forum). Näihin konferensseihin saapui useita satoja osanottajia yli 60 eri järjestöstä ulkomaita myöten, mikä mahdollisti kontaktien luomisen länsimaiden edustajiin. Tässä vaiheessa Posadkaya ja Konstantinova olivatkin jo saavuttaneet asemansa Venäjän johtavina kontaktihenkilö-akateemikkoina. Länsimaisten yhteistyökumppanien merkitys kasvoi entisestään paitsi feministisen teorian, myös rahoituksen lähteinä vuoden 1991 jälkeen, jolloin valtion myöntämälle tuelle jouduttiin etsimään muita vaihtoehtoja. Vuonna 1994 CGS saikin huomattavan suuren rahoituksen yhdysvaltalaiselta McArthur Foundationilta

instituutionsa kehittämiseen. (Racioppi and See, 1997, 129).

Huolimatta uurastuksestaan naisasian parissa tämä pieni etuoikeutettu joukko on saanut osakseen myös kritiikkiä: heitä on pidetty esimerkkeinä feminismin ammatillistumisesta ja elitistisyydestä. Samoin heidän tapaansa kontrolloida verkostoja ja länsimaisia kontakteja on arvosteltu. Onkin alettu puhua siitä, kuka tai ketkä ovat omineet feministisen aatteen (ja sen seurauksena myös länsimaiset rahoittajat). Esimerkkinä asetelmasta käy esimerkiksi Moskovan Centre for Gender Studies:n vuonna 1994 julkaisema kirja "Women in Russia: A New Era in Russian Feminism", jonka toimitti Anastasia Posadkaya. Seuraavaksi tarkastelenkin tätä niin kutsuttua iso- ja pikkusiskojen välistä suhdetta.

Isot ja pienet siskot

Rebecca Kay katsoo, että korkeasti koulutetut, akateemiset ja kielitaitoiset naisaktivistit olivat venäläisen yhteiskunnan murroskauteina niitä, jotka ensimmäisinä saivat mahdollisuuden perehtyä feministiseen teoriaan ja kirjallisuuteen. Tämän seurauksena nämä naiset yhdistyksineen ryhtyivät nopeasti läheisiin tekemisiin länsimaisten Venäjällä toimivien aktivistien ja järjestöjen kanssa, tullen samalla merkitsevällä tavalla identifioituiksi toimintatapojensa ja -kumppaniensa suhteen. Kayn mukaan muilla yhdistyksillä ei ollut käytettävissään alustavaa tietoa länsimaisista teorioista ja yhteistyökumppaneista, jotka olisivat mahdollistaneet tällaisen identiteetin kehittymisen, eikä heille jäänyt aikaa eikä energiaa omistautua teoreettisille kysymyksille: heidän pohdintansa keskittyivät praktisempiin kysymyksiin selviytymisestä. (Kay 2000, 194)

Kayn mielestä juuri statukseen, valtaan ja käytettävissä oleviin resursseihin liittyvät historialliset erilaisuudet selittävät sitä, miksi eräät Venäjän naisjärjestöt onnistuivat kehittämään yhä läheisemmät suhteet länsimaisiin vastineisiinsa. Tämän seurauksena venäläisten naisjärjestöjen keskuudessa alkoi esiintyä kilpailua, elitismiä, kaunaisuutta ja epäluuloisuutta. Vielä merkittävämpänä seikkana Kay kuitenkin pitää sitä, että länsimaisten toimijoiden valitessa ensisijaisiksi yhteistyökumppaneikseen Venäjän *akateemiset* naiset, tulivat he samalla vahvistaneeksi jo aiemmin esiintynyttä luokkaeroa venäläisen älymystön ja muiden yhteiskunnan osien välillä. Etuoikeutetun

yhteiskunnallisen taustan omaavien naisten tiivis yhteys länsimaisiin kumppaneihin ja organisaatioihin johti siihen, että he olettivat omaksumiensa länsimaisten teorianmallien ja toimintatapojen sopivan ratkaisun avaimiksi myös venäläisen yhteiskunnan ongelmiin. Samalla älymystön ylemmyys pönkittyi entisestään. Kyseessä olevaan ryhmään kuulumattomat naisaktivistit, joita Kay on tutkimustaan varten haastatellut, kutsuvat tätä ilmiötä feministiseksi elitismiksi taikka elitistiseksi feminismiksi. Haastatellut vihjaavat olemassa olevasta tiukasta hierarkiasta, joka vallitsee feminismin kanssa avoimesti liittoutuneiden (vai voisiko sanoa: avoimesti feministisiksi tunnustautuvien?) järjestöjen välillä ja sisällä, ja vaativat ilmiön korvaamista vahvalla sitoutumisella sisaruuden periaatteisiin, tasaveroisuuteen ja demokraattiseen päätöksentekoon. (ibid, 194-195)

Kay kertoo Itsenäisen Naisten Foorumin osanottajien vitsailevan pikku- ja isosiskojen olemassaolosta, sekä kunnioitusta herättävien venäläisen feminismin isoäideistä. Keskinäinen arvojärjestys määräytyy heidän mukaansa sen perusteella, kuinka monta vuotta kukin on työskennellyt Foorumin parissa, kuinka monissa merkittävässä tapahtumissa on ollut läsnä, kuinka läheisissä väleissä on länsimaisten organisaatioiden kautta ja kuinka suuria rahoituksia on projekteilleen onnistunut hankkimaan. (ibid, 195)

Valerie Sperling kuvaa samaa ilmiötä käsitteillä "vanhukset ja uudet tulokkaat" (oldtimers and newcomers). Hänen mukaansa jako on erityisen näkyvä venäläisen naisliikkeen haarassa, jonka muodostaa Itsenäisen Naisten Foorumin verkosto: alkuperäiset järjestäjät luokittelevat itsensä vanhuksiksi, koska juuri he ottivat riskejä tukahduttavan Neuvostojärjestelmän aikana, mikä on koitunut uusien tulokkaiden hyödyksi. Sperling lainaa artikkelissaan erästä julkaisematonta tekstiä, jossa Venäjän feministisen liikkeen kaksi varhaista jäsentä, Marina Regentova ja Natalia Abubikirova, kuvaavat asetelmaa näytelmänä:

"Ensimmäinen näytös: Idealistit esiintyvät näyttämöllä, jolla he joutuvat toimimaan avoimen vihamielisessä tilanteessa kohdaten yhteiskunnan väliintuloja. Idealistit ovat täynnä intoa, toivoa ja energiaa, ja he haluavat muuttaa maailmaa. Usein he ovat romanttisia ja epäitsekkeitä, eivätkä odota

hyötyvänsä saavutuksistaan henkilökohtaisesti. He vetävät puoleensa muita ihmisiä, jotka liittyvät mukaan. He eivät huomaa tilanteen vaihtumista.

Toinen näytös: Pragmatistit ovat lavalla. Tässä vaiheessa idealistien tekemä työ alkaa kantaa hedelmää, ja mahdollisuudet palkintoihin avautuvat, mukaan lukien taloudellisen tuen saamisen. Pragmaatit pysyttelevät jonkin aikaa varjossa, mutta huomaamatta, joskin tarkoitushakuisesti, he muodostavat ja vahvistavat valta-asemaansa.

Kolmas näytös: Kulissit vaihtuvat. Idealisteille alkaa pettymysten aika. Pragmaatit sen sijaan pääsevät nauttimaan nousukaudesta."

(Sperling 1999, 189-190. Suomennos ST)

Sperling maalailee näytelmälle kaksi erilaista lopetusta: toisessa idealistit poistuvat näyttämöltä aloittaakseen uudella tavalla, ja toisessa idealisteista tulee pragmatisteja. Molemmissa vaihtoehdoissa taustalla vaikuttaa jo uusi pragmatistien virta, joka voidaan nähdä liikkeen seuraavana kehitysvaiheena. Tutkiakseen tätä esitettyä jakoa tarkemmin, Sperling haastatteli mm. yhdysvaltalaista aktivistia, joka nimesi venäläisen feminismin isoäideiksi mm. Rita Beliakovskaian, Marina Regentovan, Natasha Abubirikovan ja Olga Lipovskaia. Hänen mukaansa nämä feministit (ideologit), jotka järjestivät alkuperäisen Itsenäisen Naisten Foorumin (INF) vuonna 1991, tuntevat nyt itsensä petetyiksi: he antoivat suuren työpanoksensa aikana, jolloin oli vaarallista olla feministi, ja nyt he tuntevat itsensä syrjäytetyiksi siitä palatsista, joka on rakennettu heidän luomansa perustan päälle. Tämän vahvistaa myös Olga Lipovskaya, Moskovan Gender-keskuksen johtaja kertoessaan Sperlingille, ettei toinen Itsenäinen Naisten Foorumi vuonna 1992 ollut enää alkuperäisen kaltainen. Lipovskaya toteaa myös, etteivät he koskaan rekisteröineet INF:ää: sen sijaan muut tahot rekisteröivät INF:n tiedotuskeskuksen (Inform Center INF) saadakseen merkittävän yhdysvaltalaisen Ford Foundationin rahoituksen. Lisäksi hän kokee vuoden 1992 foorumin järjestäjien, eli rekisteröidyn tiedotuskeskuksen, sulkeneen alkuperäiset järjestäjät saavutettujen voittojen ulkopuolelle. Tämä on Lipovskayan mielestä erityisen väärin siksi, että tiedotuskeskus käytti "isoäitien" alkuperäistä ohjelmaideaa tukianomuksia kirjoittaessaan. (Sperling 1999, 191).

Rebecca Kayn mukaan Itsenäisen Naisten Foorumin osanottajat mittelevät paitsi keskenään, myös Venäjän Naisten Liiton kanssa vaikutus- ja arvovallasta. Jälkimmäisen organisaation vallan periytyessä Neuvostoliiton ajoilta, Foorumin naiset pyrkivät kovasti laajentamaan reviiriään hankkimalla yliotetta ruohonjuuritason naisjärjestöistä. (Kay 2000, 195) Kay rinnastaakin tämänkaltaisen kilpailemisen jäsenistä, vaikutusvallasta ja ideologiasta Neuvostoliiton tilanteeseen, jolloin auktoriteetin ja vallan hierarkioissa ylimpinä vaikuttavat eliittiset ryhmät väittivät ”omistavansa” marxilais-leninistisen ideologian. Tämän seurauksena ne, jotka parhaiten pystyivät ymmärtämään, uusintamaan ja uskottavasti tulkitsemaan näitä teorioita, pystyivät hankkimaan huomattavimman statuksen ja vallan, sekä pääsemään osallisiksi etuoikeuksista. Sosialismin jälkeisellä Venäjällä nämä teoriat kuitenkin hylättiin, ja uusia periaatteita yhteiskunnallisille, poliittisille ja taloudellisille järjestelmille sekä järjestökentän rakenteille ryhdyttiin etsimään lännestä. (ibid, 196)

Vaikuttaa siis siltä, että taistelu feminismiin omistuksesta ja siihen kietoutuvasta rahoituksesta on todellinen ilmiö. Jako isoäiteihin, isosiskoihin ja pikkusiskoihin vaikuttaa mielenkiintoiselta myös siksi, että feminististen järjestöjen yhtenä toimintaperiaatteena pidetään demokraattisuutta ja epähierarkisuutta. Ongelmalliseksi asian tekee taistelun sisäänpäinkääntyneisyys: kaikki toisiin aktivisteihin suunnattu energia on pois järjestön vaikuttamisesta laajemman yleisön parissa (Mendelson ja Gerber 2007, 51). Seuraavassa luvussa tarkastelen, miten edellä esitetyt (vallan)jaot vaikuttavat järjestöjen toimintaan ja niiden saamaan rahoitukseen. Samalla pohdin, miten feministinen aate näkyy järjestöjen toiminnassa ja millaisen vastaanoton ideologia on saanut järjestöjen sisä- ja ulkopuolella

4.3 Länsimaisen rahoituksen vaikutus naisjärjestöjen toimintadynamiikalle

Venäjän kansalaisyhteiskunnan laajentumisessa on länsimaiden tuella ollut suuri merkitys. Kuten edellä on todettu, tuen muodot ovat olleet moninaiset: järjestöt ovat vastaanottaneet mm. rahaa, konttoritarvikkeita, johtamiskoulutusta, toimintamalleja, ideologioita ja kirjallisuutta. Länsimaiden tuki alkoi virrata Venäjälle 1990-luvun alussa, jolloin yhä useampi länsimainen järjestö päätti antaa panoksensa nupullaan

olevan kansalaisyhteiskunnan talkoisiin. (Henderson 2003, 141)

Keitä nämä rahoittajat sitten olivat, ja mitkä olivat heidän tärkeimmät motiivinsa? Rahoittajiin lukeutui niin valtiollisia instituutioita kuin yksityisiä rahastojakin. Pelkästään Yhdysvaltojen Kansainvälisen kehityksen keskus (the United States Agency for International Development, USAID) rahoitti Venäjän kansalaisyhteiskuntaa vuosina 1992 - 1998 arviolta 92 miljoonalla dollarilla. Yksityisistä rahastoista Henderson mainitsee Ford Foundationin, Soroksen ja MacArthurin, jotka myös myönsivät huomattavia hanketukia kansalaisjärjestöille. (ibid). Rahoittajia oli toki muistakin maista kuin Yhdysvalloista, mutta juuri sikäläisistä hankkeista ja niiden saavutuksista löytyy eniten tietoa - liekö Yhdysvaltojen perimmäisenä motiivina ajatus kansalaisyhteiskunnan vahvistamisen seurauksena syntyvästä poliittisesta vakaudesta?

Henderson huomauttaa, että länsimaisessa akateemisessa ajattelussa kansalaisyhteiskunnan katsotaan liittyvän demokratiaan kahdella tavalla: sisäisesti kansalaisjärjestöt inspiroivat yhteistyön, solidaarisuuden ja julkisuuden ideaa, ulkoisesti ne puolestaan aggregoivat mielenkiintoa ja esittävät vaateita taatakseen hallituksen tilivelvollisuuden kansalaisille. (ibid, 139-140) Toisaalta rahoittajien motivaattorina saattoi olla myös eräänlainen moraalinen yrittäjäys, jolla edesauttaa ammatillisten ambitoiden toteutumista (Sperling, Ferree and Risman, Signs 2001, s. 1159, 1176, 1181). Naisliikkeen vahvistamisella nähtiin yleisesti ottaen olevan vahva rooli demokratian saavuttamisessa Venäjällä, ja edellä luetellut motivaattorit oman uran kehittämisestä tulivat esiin myös venäläisten aktivistien toimesta (Sperling 1999, 233-234).

Ottaen huomioon länsimaiden myöntämän tuen määrän venäläiselle kansalaisyhteiskunnalle ei liene yllättävää, että 2000-luun alussa rahoittajia alkoi kiinnostaa se, mitä heidän panostuksillaan oli saatu aikaan. Tästä on julkaistu lukuisia tutkimuksia, (esim. Henderson 2003, MacIntosh Sundstrom 2005, Mendelson ja Gerber 2007). Kaiken kaikkiaan selvitykset osoittavat, että länsimaiden myöntämillä tuilla on ollut kansalaisyhteiskunnan laajuuden kannalta positiivisia vaikutuksia: järjestöjen määrä on kasvanut, ja moni haastateltu korostaa tuen merkitystä

organisaation toiminnan jatkumiselle: rahoituksen ansioista pystytään maksamaan palkkoja ja vuokria, julkaisemaan materiaalia ja järjestämään toimintaa. Toisaalta esiin on tullut myös kielteisiä vaikutuksia: järjestötoiminta on saattanut muuttua ammattimaiseksi operoinniksi, jossa tuotetuista palveluista pyydetään markkinoiden mukaista hintaa, suurin osa avustusrahoista hupenee vakituisten työntekijöiden (usein järjestön johtajien) palkkoihin ja rahoituksen varmistamiseksi järjestöt "tehtailevat" toimintaa, jonka todellinen merkitys jää pieneksi. (Henderson 2003, 159) Vastaavasti moni aktivisti näkee oman toimintansa tärkeimpänä piirteenä oman erinomaisuuden korostamisen järjestökentällä laajempaan muutokseen pyrkimisen sijasta (Mendelson ja Gerber 2007, 51) Koska juuri naisjärjestöt ovat olleet monien rahoittajien "lempilapsia", tarkastelen seuraavaksi tuen vaikutuksia niiden toimintadynamiikkaan, ideologiaan ja tulevaisuuteen.

Suurin osa Venäjän naisjärjestöjen rahoituksesta tulee ulkomaisilta rahoittajilta. Ilmiön taustalta löytyy Venäjän valtion haluttomuus tukea kansalaisyhteiskuntaa, vauraan kansanosan hyväntekeväisyyden tukemisen vakiintumattomuus sekä järjestöjen varainkeruun kehittymättömyys. Ulkomaiden myöntämä tuki on kuitenkin epävarma tulonlähde pitkällä tähtäimellä, sillä vaarana on aina rahoituksen loppuminen sekä rahoittajien prioriteettien muuttuminen. (Sperling, 1999, 229) Näin ollen voidaan sanoa, että venäläinen kansalaisyhteiskunta, ja sen myötä myös siihen kuuluva naisliike, on suuresti riippuvainen länsimaisesta tuesta. Ja kuten sanonta kuuluu, ruokkivaa kättä ei pidä pureman. Millaisia ongelmia ja kritiikinaiheita pinnan alla sitten piilee?

Rebecca Kay kritisoi (Brunoa ja Wrightia lainaten) Venäjään kohdistuvia länsimaisia hankkeita siitä, että ne suunnitellaan ja toteutetaan länsimaisten mallien mukaan, huomioimatta venäläisen yhteiskunnan ominaislaatua. Samasta aiheesta voi hänen mukaansa syyttää myös länsimaisten naisjärjestöjen projekteja, jotka toteutetaan yhteistyössä venäläisten naisjärjestöjen kanssa: ne eivät lainkaan suuntaa huomiotaan venäläisen feminismin historian uudelleenlöytämiseen taikka kotikutoisten teorioiden ja toimintatapojen tukemisella aikaansaatuun mahdolliseen hyötyyn. Sen sijaan näiden toimijoiden keskuudessa on vahva usko länsimaisten teorioiden toimivuuteen ja ratkaisukykyyn, jonka seurauksena venäläiset yhteistyökumppanit ovat sekä

halukkaita että nopeita oppimaan ja ymmärtämään heidän esittämiään teorioita ja toimintatapoja. Lisäksi Kay huomauttaa tämän uudelleentuottavan sellaista kieltä, joka suo venäläisille osallistujille potentiaalisia linkkejä ja haluttuja läntisiä yhteistyökumppaneita: erityisesti länsimaiseen feminismiin liittyvän terminologian omaksumisen on katsottu edistävän avustusrahoituksen saamista. Kun hakijat ns. puhuvat samaa kieltä kuin rahoittajat, heidän on helpompi vakuuttaa nämä toimintansa sopivuudesta rahoittajien asettamien päämäärien saavuttamiseen. (Kay 2000, 196).

Rahoituksesta ja kontakteista kilpaileminen on puolestaan synnyttänyt järjestöjen välille kilpailua ja hierarkioita, kuten edellisessä luvussa mainitsin. Tämän seurauksena järjestöt helposti eristäytyvät toisistaan, ja yhteistyön sijaan panostavat oman toimintansa spesifioimiseen siten, että se täyttäisi mahdollisimman hyvin rahoittajien vaateet ja toiveet. Muodostuneeseen sisäpiiriin voi olla vaikea päästä, mikä saattaa koitua uuden järjestön kohtaloksi: esim. tiedot haettavissa olevista rahoituksista saatetaan julkaista vain pienilevikkisessä lehdessä, jota ulkopuolisten on lähes mahdotonta saada käsiinsä. (Sperling 1999, 233). Henderson kuitenkin huomauttaa, ettei syyttävän sormen pidä osoittaa pelkästään venäläisiin naisjärjestöihin: rahoittajien olisi syytä pohtia asettamiensa tavoitteiden realistisuutta ja sitä, kuinka ne parhaiten voitaisiin toteuttaa juuri venäläisessä yhteiskunnassa. Vaarana nimittäin on, että järjestöt alkavat rahoituksen ja sen kriteereiden seurauksena toteuttaa nk. tyhjiä hankkeita, joiden todellinen merkitys naisen aseman ja demokratian vahvistamiselle jäävät pieniksi. Toisaalta rahoittajien halun asettaa hankkeille kriteereitä ja tavoitteita ymmärtää sitä taustaa vasten, että moni venäläinen järjestö on olemassa vain paperilla: tällaisten järjestöjen esittämien avustushakemusten hyväksyminen ei ainakaan edistäisi venäläisen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan vahvistumista. (Henderson 2003, 160-162)

Kaiken kyynisyyden keskellä on kuitenkin huomattava, että länsimaisen tuen eri muodoilla on ollut positiivisia merkityksiä myös yksilötasolla: Sperlingin haastattelemista aktivisteista useat kuitenkin korostivat ulkomaisen avun merkityksen paitsi heidän ryhmänsä toiminnalle, myös heidän päätymiselleen aktivisteiksi. Haasteltavat poikkeuksetta kuitenkin mainitsivat muitakin tekijöitä osallistumiselleen,

kuten tarpeen naisten auttamiseen ja statuksen parantamiseen. Monet kertoivat myös länsimaisen feministisen kirjallisuuden näytelleen tärkeää roolia heidän aktivistiksi ryhtymisessään, kuten myös heidän näkemystensä kehittymiselle naisen asemasta venäläisessä yhteiskunnassa. Myös länsimaisten feministien tapaaminen erilaisissa yhteyksissä oli herättänyt monen haastatellun mielenkiinnon naisasiaa kohtaan. Sperling toteaaakin, että hyvin erilaiset kontaktit lännen kanssa ovat osoittautuneet merkittäviksi Venäjän naistenliikkeelle. Kontaktit ovat toimineet inspiraation lähteinä, joista on seurannut uusia järjestöjä, toiminta-alan laajentamisia ja yhteistyökumppaneiden löytymisiä. (Sperling 1999, 225-6) Mielestäni onkin tärkeää ajatella, että jokainen inspiroitunut uusi aktivisti saattaa ryhtyä merkittäviin tekoihin havaitsemiensa yhteiskunnallisten epäkohtien korjaamiseksi. Se, että naisasia herättää kiinnostusta ja uusia ajatuksia niinkin patriarkalisessa yhteiskunnassa kuin Venäjällä elävissä naisissa, on jo sinänsä saavutus.

Feministisen ideologiankin vieminen länsimaisen tuen "sivutuotteena" on herättänyt akateemista keskustelua. Tutkijat ovat mm. ryhtyneet tuomaan esiin globaalin ja paikallisen feminismin välillä esiintyviä jännitteitä, ja jotkut puhuvat jopa länsimaisten feministien kulttuuri-imperialismista. (Sperling, 1999, 221) Toisaalta feminismi, kuten moni muukin länsimaiseksi leimattu ilmiö on saanut kokea vastatuulta myös Venäjällä, kun 1990-luvun kuluessa asenteet länsimaisuutta kohtaan alkoivat muuttua ristiriitaisiksi. Vaikka länsi toisaalta nähtiin ideaalisena, materiaalistien ja ideologisten ratkaisujen lähteenä venäjän ongelmiin, toisaalta sitä paheksuttiin väliintulojen ja kulttuuri-imperialismin vuoksi: kritiikkiä herätti myös länsimaiden kyvyttömyys tuottaa nopeita ja kivuttomia ratkaisuja siirtymävaiheen mukanaan tuomiin ikäviin realiteetteihin ja takaiskuihin. (Kay 2000, 196). Rebecca Kay havaitsi samanlaista ambivalenssia haastateltujensa asennoitumisessa länsimaisten mukanaolon venäläisessä nais(ten)liikkeessä sekä feminististen teorioiden ja lähestymistapojen hyödyllisyydestä. Nämä asenteet kohdistuivat Kay mukaan paitsi länsimaisiin toimijoihin, myös venäläisiin naisaktivisteihin, etenkin niihin Itsenäisen Naisten Foorumin jäseniin, jotka olivat identifioituneet länteen ja länsimaiseen feminismiin. Haastatelluista naisista niillä, joilla ei itsellään ollut läheisiä kontakteja länteen, tuntuivat olevan kohteliaan ymmärtäväisiä asenteissaan sekä länsimaisiin naisiin että heidän venäläisiin toimintakumppaneihin. Samoin Kay

pani merkille heidän kokemansa vahvan kulttuurisen etäisyyden tunteen Venäjän ja länsimaisten yhteiskuntien välillä. Haastatellut eivät myöskään olleet vakuuttuneita siitä, että länsimaiset lähestymistavat soveltuisivat heidän omaan tilanteeseensa. Heidän asennettaan ulkopuolelta tulevaan määräilyyn Kay kuvasi varovainen, joskaan ei epäileväksi. Samoin Kay tulkitsee, että haastatellut väheksyivät ulkomaalaisten kykyä käsittää Venäjän tilanteen monimutkaisuutta, mutta kätkivät sen itseään vähättelevien vastalauseiden alle sanomalla esimerkiksi, etteivät he koskaan pystyisi saavuttamaan mitään vastaavaa kuin nämä naiset. (ibid, 196-7)

Kayn tutkimuksesta ilmenee myös se mielenkiintoinen seikka, että haastatellut naiset suhtautuivat paljon suuremmalla ymmärryksellä länsimaisten feministien toimiin Venäjällä kuin venäläisten naisaktivistien: hieman ikään kuin armahtivat länsimaiset feministit, jotka jatkoivat soveltumattomien metodiensa promotoimista, sillä heillä ei ollut syvällistä käsitystä venäläisestä yhteiskunnasta ja sen tilanteesta. Myös länsimaisten naisten suuri kiinnostus haaskata aikaansa teoreettisilla asioilla oli selitettävissä haastateltujen mielestä sillä, että he olivat tarpeeksi onnekkaita eläessään helppoa elämää, jota eivät huolet painaneet. Sen sijaan haastatellut suhtautuivat paljon jyrkemmin venäläisiin naisjärjestöaktivisteihin, etenkin niihin joilla oli läheiset kontaktit länsimaihin (yleisempää suurten kaupunkien naisjärjestöille): heidän katsottiin hylänneen käytännön työt ruohonjuurijärjestöissä rakentaakseen lähempiä suhteita länsimaisten kumppaneiden kanssa. Tähän haastatelluilta ei riittänyt ymmärrystä. (ibid, 197-198)

Mielestäni Kayn tutkimus osoittaa hyvin sen, millaisia ei-toivottuja seurauksia länsimaisten tarjoamien ideologisten työkalujen omaksumisella on: juopa praktisten ja ideologisten järjestöjen välillä saattaa olla yhtä vahingollinen kuin järjestöjen keskenään käymä kilpailu rahoituksesta: molemmat ehkäisevät järjestöjen välisen yhteistyön viriämistä, joka osaltaan hajauttaa naistenliikettä ja vähentää sen vaikutusvaltaa.

Myös Alexandra Hrycak on etsinyt syytä siihen, miksi naisjärjestöjen tukeminen ei ole johtanut yhtenäisen naisliikkeen muodostumiseen, ja hänkin nimeää ongelmakohtiksi sekä länsimaisen rahoituksen luomat vääristymät että yhteisen ideologian

puuttumisen. Nämä ilmiöt kietoutuvat toisiinsa siten, että tuen saajat valikoituvat rahoittajien ja länsimaisten toimijoiden tavoitteiden mukaan, jolloin myös tuella aikaansaatu toiminta muodostuu kohderyhmältään ja tavoitteiltaan suppeaksi. Tämä puolestaan johtaa ideologisiin yhteentörmäyksiin, jossa Hrycakin mielestä vastakkain ovat ennen kaikkea pieni feministien joukko ja paikalliset äidit (joilla naisena olemisen kulminoituu juuri äitinä olemiseen). Ongelmana onkin saada toiminta laajenemaan sekä kasvattaa naisjärjestöjen paikallista vaikutusvaltaa (globaali ja paikallinen jäsenmäärä eivät korreloi). Ideologinen juopa estää Hrycakin mukaan globaaliin ideologiaan nojaavia feministisiä järjestöjä ja paikallisesti muodostuneita ei-feministisiä järjestöä tekemästä yhteistyötä, mikä on erityisen harmillista paitsi naisliikkeen yhtenäisyyden, mutta etenkin sen vaikutusvallan vuoksi. Hrycakin mukaan nimittäin feministisillä järjestöillä on hallussaan länsimaisilta toimijoilta saatuja taloudellisia (ja ideologisia resursseja) ja paikallisesti muodostuneilla ei-feministisillä järjestöillä on suora yhteys paikallisiin vaikutuskanaviin ja päättäjiin (jotka yleensä ovat perua kommunistiselta ajalta). Näin ollen molemmat leirit kamppailevat toimintansa laajentamiseen liittyvien ongelmien kanssa, jotka olisi ylitettävissä yhdistämällä voimavarat, ja sitä myöten myös taloudelliset resurssit ja paikallinen vaikutusvalta kontaktiverkoineen. Hrycak ei kuitenkaan usko yhteistyön alkamiseen ainakaan lähitulevaisuudessa, mikä pitänee naisjärjestöjen määrän lähellä nykyistä tasoaan, mikä hänen mukaansa on 1% kaikista Venäjän järjestöistä. (Hrycak, 2002, 71 -76)

Lisa McIntosh Sundströmin mukaan sitä, miksi joissain tapauksissa rahoittajat onnistuvat tukemaan tietyn järjestösektorin vahvistumista ja toisinaan ei, voidaan selittää rahoittajien asettamilla normeilla. Mikäli rahoittajat pyrkivät edistämään sellaisia normeja, jotka ovat universaalisti hyväksyttävä, toiminnan menestyksekkäisyys on todennäköistä. Näissä tapauksissa toiminta rakentuu paikallisten toimijoiden varaan, jotka saavat rahoittajilta vain taloudellista tukea toimintansa edistämiseen. Jos rahoittajat sen sijaan pyrkivät promotoimaan normeja, jotka eivät ole universaaleja vaan sidoksissa tiettyihin (toisiin) yhteiskunnallisiin konteksteihin, hankkeiden menestyminen on epätodennäköistä huolimatta siitä, kuinka paljon rahaa niihin panostetaan. Rahoituksella saatetaan kyllä luoda suuri määrä järjestöjä, mutta ne eivät saavuta julkista ulottuvuutta eivätkä merkittävää julkista tukea. Käytännön

esimerkkinä onnistuneesta hankkeesta McIntosh Sundström mainitsee Sotilaiden Äidit- järjestön, joka edistää väkivallattomuuden ja fyysisen koskemattomuuden normeja ja on saavuttanut Venäjällä sekä tunnettavuutta että laajaa kannatusta. Epäonnistuneena hankkeena hän sen sijaan mainitsee naisjärjestöjen toiminnan tukemisen, sillä toiminta ei ole saavuttanut positiivista julkisuutta ja järjestöjen kannatuskin on jäsenmäärän puolesta varsin heikkoa. (McIntosh Sundstrom 2005, 419-421)

Onko siis niin, että feministinen ideologia ei kerta kaikkiaan sovi venäläiseen yhteiskuntaan? Vai ilmeneekö venäläisessä yhteiskunnassa jo entuudestaan sellaisia ennakkoluuloja ja virheellisiä käsityksiä feminismistä, jotka estävät sanoman vastaanottamisen? McIntosh Sundströmiin viitaten voidaan nimittäin kuitenkin todeta, että naisliikkeen ajamat yhtäläisten oikeuksien ja tasa-arvon tavoitteet ovat kuitenkin esimerkiksi YK:n jäsenmaiden ratifioimia normeja, joten niitä nähdäkseen voidaan pitää ainakin universaalin *kaltaisina*?

Kiistatta voidaan kuitenkin sanoa, että länsimaisella rahoituksella on synnytetty tuhansia naisjärjestöjä venäläiseen yhteiskuntaan, jossa valtion avustuksia ei tunneta ja missä sukupuolten välinen tasa-arvo on vielä tavoittamattomissa. Toisaalta on hyvä pitää mielessä, että hyvilläkin tarkoituksilla saattaa olla yllättäviä, kielteisiä seurauksia.

Länsimaisen tuontifeminismin vaikutuksia venäläisten paikallisten naisjärjestöjen toimintadynamiikkaan ovat tutkineet Valeria Sperling, Myra Marx Ferree ja Barbara Brisman (2001) havainnoimalla usean transnationaalisen (valtioiden rajat ylittävän) naisjärjestöjen konferenssin kulkua 1990-luvun puolivälissä. Tutkimuksensa lähtökohtana on oletus siitä, että valtioiden rajat ylittävät kannattajaverkostot (*transnational advocacy networks*) kukoistavat erityisesti naisliikkeessä ja vaikuttavat siihen, millaisia voimavaroja toimijoilla on käytettävissään. Naisliike on heidän mukaansa voimakkaasti ammatillistunut, verkottunut ja kansalaisjärjestäytynyt (*NGO-ized*). Feminismin paikallisuus ja globaalius kulminoituukin valtioiden rajat ylittävissä kannattajaverkostoissa, joiden toisesta päästä löytyvät paikallisella tasolla operoivat, kansainvälisiin seminaareihin osallistuvat feministit ja toisesta päästä

ammattillistunut feministien eliitti, jonka harteilla lepää toivo sukupuoliroolien muuttamisesta. (ibid, 1155)

Nämä valtioiden rajat ylittävät verkostot ovat rantautuneet myös Venäjälle, ja Sperling kollegoineen pyrki havainnoimalla selvittämään sen monensuuntaisia vaikutuksia sekä mahdollisia valtasuhteita. Tutkijaryhmä painottaa, että tavoiteltavia resursseja ovat paitsi raha, myös maine, vaikutusvalta ja muut ei-materiaaliset edut. Lisäksi on huomioitava, että resurssien virtausta tapahtuu molempiin suuntiin: länsi tarjoaa rahaa ja näennäistä asiantuntijuutta, itä puolestaan tarjoaa nk. "feministisille moraalisisille yrittäjille" tilaisuuksia työskennellä muutoksen saavuttamiseksi valitsemallaan tiellä, ja samalla rakentaa omaa ammatillista uraansa. Sperling ja kumppanit määrittelevät moraaliset yrittäjät henkilöiksi, jotka antavat panoksensa sellaisten järjestöjen ja diskurssien perustamiseen, joilla on moraalista merkitystä. Moraalisten yrittäjien työ tähtääkin poliittisten periaatteiden muuttamiseen, mutta samalla he pyrkivät niittämään mainetta tehokkaina advokaatteina: kansainvälisellä maineella kun on suuri merkitys projektien rahoituksen ja uskottavuuden kannalta. Paikallinen järjestötoiminta tarjoaakin tärkeän areenan kansalliset rajat ylittäville kannatusverkostoille, joilla ne voivat hankkia kansainvälistä profiilia ja samalla kasvattaa omaa järjestöään. (ibid, 1160)

Sperlingin ja kumppanien mukaan Venäjän naisliike on hyvä esimerkki siitä, kuinka monet paikalliset liikkeet ja aktivistit ovat tulleet osaksi kansalliset rajat ylittävää advokaattiverkostoa: näihin verkostoihin kuuluu feministisiä sisko-siskolle järjestöjä, kansalaisjärjestöjen liitoshankkeita jotka toimivat ulkomaisen rahoituksen kanavana, paikallisia järjestöjä, jotka ovat osittain ulkomaisten rahastojen varassa (esim. Moskovan Centre for Gender Studies) sekä yksittäisiä moraalisisia yrittäjinä toimivia feministejä, ja joilla on asema Amerikkalaisissa hallituksissa, yliopistoissa tai rahastoissa. (ibid, 1160-1161). Esimerkkinä kansainvälisen yhteistyön merkityksestä Venäjän naisliikkeelle Sperling ja kumppanit mainitsevat Dubnassa järjestetyt konferenssit. Kolmikko toteaaakin, että venäläisen naisliikkeen kehitykseen, mukaan luettuna sen feministisiin järjestöihin, olivat myötävaikuttamassa kontaktit ulkomaisiin naisiin ja heidän järjestöihinsä, sponsoroidut seminaarit, länsimaisen feministisen kirjallisuuden saatavuus, kasvava kansainvälisten lakien ja standardien

tuntemus (esim. naisiin kohdistuvasta syrjinnästä), länsimaiden myöntämä suora rahallinen tuki venäläisille järjestöille 1990-luvulla sekä venäläisten aktivistien mahdollisuus matkustaa länsimaihin ja osallistua kansainvälisiin konferensseihin (esim. Japaniin). Kansainvälisten järjestöjen, kuten YK:n ja ILO:n, käyttämän termistön omaksuminen toi venäläisille järjestöille uskottavuutta sen oman maan hallituksen edessä. (ibid, 1163)

Vaikka Sperling ja kumppanit alleviivaavatkin kansainvälisen yhteistyön ja sen mukanaan tuomien resurssien merkitystä, toteavat he kuitenkin, että venäläisen naisliike ja feminismi voisivat olla olemassa myös ilman niitä (ibid). Uhlin monipuolistaa tätä näkemystä havainnollistamalla havaittavissa olevaa trendiä kansalaisjärjestöjen rahoitustaan kaksijakoisuudesta: järjestöt kyllä pystyvät varmistamaan olemassaolonsa ilman ulkomaista rahoitusta, mutta yhteiskunnallisesti kriittiset ryhmät (vrt. feministiset) ovat ns. kriitikittömiä ryhmiä selkeästi useammin ulkomaisen avun varassa (Uhlin 2006, 150) Venäläisten varhaisfeministien uudelleenlöytäminen on edelleen käynnissä oleva prosessi, jonka avulla yritetään vastata kysymykseen, onko feminismi venäläistä vai ulkomaalaista. Yhtä kaikki, Sperling ja kumppanit uskovat, että parhailaan Venäjällä esiintyvä feminismi ei ole samaa aaltoa kuin Länessä 1970-luvulla vaikuttanut. (Sperling et al 2001, 1163) Nähtäväksi jää, millaisia sisältöjä se kehittää ja millaisen vastaanoton se saa mahdollisesti voimistuessaan.

5. Feminismin ja nais erityisten järjestöjen tulevaisuus

Venäjällä

Vaikuttaa siltä, että taistelu feminismin omistuksesta ja siihen kietoutuvasta rahoituksesta on todellinen ilmiö. Jako isoäiteihin, isosiskoihin ja pikkusiskoihin on mielenkiintoiselta myös siksi, että feminististen järjestöjen yhtenä toimintaperiaatteena pidetään demokraattisuutta ja epähierarkkisuutta. Feminismi jakaa mielipiteitä myös järjestöjen ulkopuolella. Tässä luvussa tarkastelen suhtautumista feminismiin sekä niitä ajankohtaisia haasteita, joita venäläiseen kansalaisyhteiskuntaan, ja erityisesti naisjärjestöihin, kohdistuu.

5.1 Suhtautuminen feminismiin Venäjällä

Kuten aiemmasta on tullut ilmi, feminismin juurtuminen venäläiseen yhteiskuntaan ei ole ollut ongelmantonta. Ristiriitaista asennoitumista ilmenee myös naisliikkeen sisällä, jossa feministiset järjestöt edelleen edustavat vain pientä, joskin kasvavaa, marginaalia. Useimpien naisjärjestöjen keskeisenä päämääränä on ollut naisten aseman parantaminen perheessä, työelämässä ja politiikassa, ja suurin osa naisista hyväksyy nämä tavoitteet. Sen sijaan ongelmalliseksi koetaan feminismille tunnusomainen patriarkaalisen yhteiskunnan ja sen sukupuolijärjestelmän purkaminen. Vaikuttaa siis siltä, että suurin osa venäläisistä naisjärjestöistä tavoittelee samoja asioita, mutta valtaosa (ei-feministiset järjestöt) kyseenalaistaa feministisen haaran keinot: feministiset ryhmät taas kyseenalaistavat naisen aseman parantamisen ilman perustavanlaatuisia muutoksia yhteiskunnassa ja sen asenneilmapiirissä. Tämä herättääkin kysymyksen, millaisia asenteita ja ajatuksia feminismiä ja feminististä toimintaa kohtaan ilmenee järjestöelämän sisä- ja ulkopuolella ja onko naisasia saanut tilaa venäläisessä yhteiskunnassa järjestöjen ponnistelujen seurauksena.

Valerie Sperling on tutkinut venäläisten naisjärjestöjen jäsenistön asenteita feminismiä kohtaan haastatteleamalla heitä aiheesta. Hänen taustaoletuksenaan on, että järjestäytyessään jonkin asian puolesta ihmiset tarvitsevat jonkinlaisen ideologian liittämään heidät yhteen ja motivoimaan heitä toimintaan. Naisliikkeissä tätä roolia näyttölee usein feminismi, jonka perusteella halutaan parantaa naisten asemaa yhteiskunnassa ja tavoitellaan yhtäläisiä oikeuksia ja kohtelua. Sperlingin

haastatteluaineisto osoittaa kuitenkin venäläisten naisjärjestöaktivistien jakavan kovin erilaisia näkemyksiä feminismistä. Myöskään sen kannatus ei ole itsestään selvää. (Sperling 1999, 59)

Pyytäessään naisaktivisteja määrittelemään, mitä he feminismillä ymmärtävät, Sperling sai kirjavan joukon vastauksia. Monet katsoivat termin tarkoittavan sisaruutta, tietoisuutta taikka henkilökohtaista vapautta. Monet aktivistit määrittelivät itsensä feminismiin suhteen liberaaleiksi, mikä ilmaisi sitoumusta yhtäläisiin oikeuksiin ja kohteluun. Lisäksi monet vastaajista korostivat feminismiin merkitsevän oikeutta olla se, kuka on. Samoin tärkeäksi koettiin tasaveroiset oikeudet ja mahdollisuudet sekä oikeus tehdä omaa elämäänsä koskevia päätöksiä. Näitä oikeuksia haluttiin ajaa sekä naisten että miesten puolesta. (Sperling 1999, 60)

Myös ristiriitaiset mielipiteet feminismistä osoittautuivat Sperlingin tutkimuksessa yleisiksi: naisten oikeuksia ajettaessa ei haluttu kamppailla miehiä vastaan. Lisäksi useat vastaajat ylläpitivät kielteisiä assosiaatioita sanaan feminismi, liittämällä sen täydellistä riippumattomuutta ja siihen liittyvää miesten hyljeksintää kannattavaan ryhmään. Esimerkiksi eräs haastatelluista määrittelee feministiksi naisen, joka haluaa saavuttaa paljon, mutta haluaa saavuttaa sen kokonaan ilman miehiä. Toinen taas korostaa sitä, että naisten aseman paraneminen olisi hienoa, mutta kyllä hän silti antaa arvon miehillekin. Kolmas vastaaja puolestaan sanoo pitävänsä "puhtaita" feministejä sairaina ihmisinä, koska he fanaattisuudessaan haluavat eristää itsensä muusta yhteiskunnasta, vaikka ongelmat tulisi ratkaista yhteistyöllä. (Sperling 1999, 61)

Vaikuttaa siltä, että feminismiin liitetään monenlaisia ennakkoluuloja ja virheellisiä käsityksiä. Valerie Sperlingin mukaan niitä voidaan kuitenkin muuttaa. Hän on lukuisissa seminaareissa istuessaan nähnyt, kuinka tapahtuman kuluessa saatu tieto on poistanut osallistujien ennakkoluuloja. Työsarkaa kuitenkin riittää: lukuisat aktivistit ovat ilmaisseet hänelle torjuvan kantansa länsimaiseen ja ennen kaikkea radikaaliin feminismiin, jonka he liittävät naisten ylivoimaan, separatismiin, lesbouteen ja typerään ritarillisuuden pilkkaamiseen. Jonkinlaisena poikkeuksena pidetään kuitenkin liberaalifeminismia, jonka nuhteettomaksi pyrkimykseksi nähdään naisten yhtäläisten oikeuksien tavoittelu, ilman että se toisi mukanaan radikaalia

yhteiskunnan uudelleenjärjestämistä taikka perinteisten sukupuoliroolien ja heteroseksuaalisuuden hylkäämistä. (Sperling 1999, 61-63)

Liberaali- ja radikaalifeminismin ohella Sperling on tutkimuksessaan törmännyt gynosentriseen feminismiin, jonka kannattajat näkevät naisen ja miehen luonnostaan olennaisella tavalla erilaisina. Heidän mukaansa esim. moraalisuus on ominainen piirre naisen sielulle, jonka vuoksi juuri naisten tulisi pyrkiä politiikkaan muuttaakseen sen käytäntöjä humanimpaan suuntaan. Näin ollen naisten lisääntyvä osuus politiikassa ei olisi arvokasta ainoastaan naisten äänen kuuluville saattamiseksi, vaan myös poliittisen prosessin luonteen muuttamisen takia. Erään aktivistin sanoin: "Naiset ovat pehmeämpiä. Poliitikassa heidän tulisi kantaa vaikutusvaltansa rauhanomaisesti, naisten tavalla." Tälle idealle naisten ja miesten luontaisesta erilaisuudesta perustuukin Sperlingin mukaan Venäjän naisten ryhmätietoisuus, sen sijaan että se pohjaisi feminismin käsitykselle sukupuolten olennaisesta samankaltaisuudesta. (Sperling 1999, 64) Naisjärjestöjen ulkopuolella feminismin tuntemus ei ole kovinkaan laajaa saati syvällistä, ja siihen liittyviin mielikuviin ovat vaikuttamassa paitsi Neuvostoliiton perintönä siirtynyt ennakkoluuloisuus "porvarillista" feminismiä kohtaan, myös nykymedia luoma kuva naisista, naiseudesta ja naisen roolista.

Myös Valentina Konstantinovan mukaan (1994, 61) itsenäinen naisliike (eng. Independent Women's Movement) oli vielä ainakin 1990-luvun alun Venäjällä uusi ja vastahakoisesti vastaanotettu ilmiö. Kuitenkin hän näkee sen jo nykyisessä muodossaan olevan prototyyppi laajasta demokraattisesta protestiliikkeestä. Naisliikkeen nykytilan hän näkee tuloksena naisliikkeen historiasta, jonka vuoden 1917 vallankumous keskeytti yhtenäispuolueen ja hallituksen kukistaessa kontrollillaan kaikki linjastaan eriävät ideat ja aloitteet. Naisliikkeen herätessä uudelleen 1960-luvulla feminististen ajatusten kehittyessä ja levitessä, joko kansallisten toimijoiden ansiosta taikka virtauksina lännestä, se vietiin jälleen aktivistien käsistä. Tällä Konstantinova viitanee lännestä kuohuneeseen feminismin toiseen aaltoon, joka ei vielä tuolloin päässyt rantautumaan silloiseen Neuvostoliittoon. (emt, 61)

Stereotyyppit ja myytit naisliikkeestä vaikuttavat Konstantinovan mielestä edelleen hyvin voimakkaasti julkiseen mielipiteeseen. Nämä myytit ja ennakkoluulot ovat osittain samoja, joita länsimaisetkin naisliikkeet nauttivat, mutta jonkin verran niissä on havaittavissa myös maakohtaista vivahdetta. Konstantinovan mukaan myyttejä on useita, ja hän tyrmää ne kaikki. Seuraavaksi esittelen myyteistä keskeisimmät. (1994, 61-64)

1. myytti: Naisliike on yhteiskunnalliseksi hirviö: yhteiskunnassa on jo muutenkin liikaa jännitteitä, ilman että naisliike pahentaa asioiden tilaa asettamalla naiset miehiä vastaan. Konstantinovan mielestä yhteiskunnallinen hirviö on myytti, eikä ilmeisesti näe edes tarvetta miesten ja naisten vastakkainasettelulle. Sen sijaan hän uskoo ainoastaan naisliikkeen ja työväenliikkeen voivan tuoda sivistyneen latauksen mielenilmauksille ja naisten politisoimiselle. Käsitän tämän siten, että Konstantinova peräänkuuluttaa naisten aseman tarkastelua erilaisten yhteiskunnallisten muutosten (kuten naisten lisääntyneen työttömyyden) valossa ja uskoo päämäärien olevan saavuttamiseen eri intressiryhmien yhteistyöllä.

2. myytti: Naiset haluavat vain lisää valtaa, mikä on käsittämätöntä ottaen huomioon, että he ovat pomoja jo kotona. Kohta naiset kai haluavat tienatakin enemmän kuin miehet, heillehän ei tunnu riittävän mikään! Konstantinovan mielestä myös naisten persous vallalle on myytti. Miehet laiminlyövät aiheita, jotka koskevat naisia: arkipäivän taakat, huonon lastenhoidon, perhe-elämän ja työssäkäynnin yhteensovittamisen ym. Naisliike haluaa tuoda nämä asiat keskusteluagendalle – reilumpi vastuunotto päätöstensä seurauksista ei olisi tärkeää ainoastaan naisten, vaan myös koko yhteiskunnan, vuoksi.

3. myytti: Naisliike on luksusta: feministinen liike ja ideologia sopivat yhteiskunnan hyvinvoiville, mutta väestön köyhillä on pohdittavanaan muita ongelmia. Ratkaisemalla ensin sosiaaliset ja taloudelliset ongelmat, 'naisten ongelma' ratkeaa automaattisesti. Vaan tämäkin näkemys on Konstantinovan mielestä väärä: naisliike ei ole luksusta vaan osa kansalaisyhteiskuntaa. Päämääränä on luoda siitä normaali yhteiskunnallinen ilmiö.

4. myytti: Naisliike jakaa yhteiskunnan sukupuolen mukaan. Miksi naisilla tulisi olla erityisoikeuksia sukupuolensa perusteella? Konstantinova huomauttaa kuitenkin, että yhteiskunnan jakaminen sukupuolen mukaan on tutkimusten valossa joka tapauksessa tosiasia. Jako sukupuolen ja sosiaalisen statuksen mukaan asettaa naisen heikompaan asemaan, mikä käytännössä ilmenee mm. huonompana palkkauksena, hitaampana urakehityksenä ja vaikeampana pääsynä päätöksentekotasolle. Näistä sosiaalisista ja sukupuoleen perustuvista esteistä on päästävä eroon, jotta olisi mahdollista luoda sellaiset olosuhteet, joissa yksilö voi parhaiten hyödyntää taipumuksensa ja saavuttaa tavoitteensa.

5. myytti: Naisliikkeen päämäärä, naisten vapauttaminen, on jo saavutettu, mikä on johtanut vain naisten ylirasittumiseen. Tämän puolestaan nähdään johtaneen lasten heitteillejättöön, nuorisorikollisuuteen ja huumeongelmiin. Lisäksi liiallinen vapautuminen ilmenee pornografiana ja prostituutiona. Kaikkein perimmäisimpänä syynä ongelmiin on kuitenkin perinteisten sukupuoliroolien hylkääminen. Tämän väitteen Konstantinova kuittaa toteamalla, että vapautusta eivät janoa ainoastaan naiset: venäläinen yhteiskunta kokonaisuudessaan kärsii vapauden puutteesta. Julistettuja ihmisoikeuksia, vapautta ja tasaveroisuutta ei ole koskaan pantu käytäntöön.

6. myytti: Feministit ovat CIA:n agentteja. Feministinen liike Venäjällä on erityisagenttien innoittamaa ja rahoittamaa, tarkoituksena saattaa yhteiskunta epävakaiseen tilaan tuhoamalla perheiden vankkuus. Feminismi on muukalainen venäläisessä sielussa ja peräsin amoraalisesta läntisestä yhteiskuntamallista. Mutta tämänkin väitteen Konstantinova esittää vääräksi: kyse on nykyisten, hurraavien isänmaanystävien propagandasta, jotka pyrkivät varjelemaan aatteensa tahrattomuutta ja ylläpitämään yhteiskunnallista suvaitsemattomuutta. Feminismin ensimmäinen aalto oli olemassa Venäjällä jo *ennen* vuoden 1917 vallankumousta (ja kuten aiemmin on todettu, toimijoiden joukosta löytyi sosialismin kannattajia). Ehkäpä feminismi on loppujen lopuksi puolueeton ilmiö?

7. myytti: Feministit ovat lesboja. Tämä ei tietenkään pidä paikkaansa, kuten Konstantinovakin toteaa. Itse asiassa kysymykset seksuaalisuudesta eivät ylipäättään

ole vielä juurikaan nousseet esiin uudessa venäläisessä naisliikkeessä. Tätä Konstantinova pitää valitettavana seikkana ja uskoo sen johtuvan puutteellisesta tutkimuksesta kyseisellä saralla.

8. myytti: Feminismi on kuin bolsevismi. feministit pyrkivät pakottamaan ihmisiä omaksumaan ideologiansa aivan kuten bolsevikit menettelivät kommunistisen aatteen suhteen, tehden tekopyhiä lupauksia universaalista onnesta ja tasaveroisuudesta. Konstantinova kuitenkin kiistää tämän. Hänen mielistään bolsevismi oli ideologia väkivallasta ja alistamisesta, jotka oli kätkeyty tasaveroisuuden ja oikeudenmukaisuuden julistuksen taakse. Feminismi puolestaan haluaa rakentaa väkivallattoman maailman: feministit kannattavat kilpailun sijasta yhteistyötä. Bolsevismi oli sokea monoliittisessa luokkakysymyksessään, kun taas feminismin ideologia on pluralistinen ja vaihteleva (esim. sosialistinen feminismi, liberaalifeminismi ja radikaalifeminismi).

9. myytti: Naisliike on väestöllinen hirviö, joka on aiheuttanut väestöllisiä muutoksia kaikkialla maailmassa, esimerkkeinä syntyvyyden lasku, avioerojen lisääntyminen ja avioliiton ulkopuolella syntyvien lasten määrän kasvu. Tämäkään väite ei Konstantinovan mielestä pidä paikkaansa: väestölliset muutokset jotka teollistuneissa maissa ovat tapahtuneet, ovat viime vuosikymmenien aikana tapahtuneet myös Venäjällä. Näistä muutoksista ei voi syyttää pelkästään feminismiä, sillä ko. ilmiötä ei ennen 1990-luvun alkua maassa esiintynyt. Muutosten takana täytyy siis olla muita tekijöitä. (Posadskaya 1994, 61-64)

Näillä kommentteillaan Konstantinova perustelee käsitystään siitä, että nyky-Venäjällä naisliikettä ympäröi sankka joukko myyttejä ja virheellisiä ennakkoluuloja. Asiasta ei kuitenkaan ole vielä tehty yksityiskohtaista tutkimusta, vaikka sille olisi selvästi tilaus. Negatiiviset stereotypit naisten vapautumisesta olivat laajasti hyväksytyjä entisessä Neuvostoliitossa, ja niiden vaikutus näyttää heijastuvan myös nyky-Venäjän ilmapiiriin. Samaan aikaan kuitenkin monet venäläiset sanovat, että meneillään olevassa yhteiskunnallisessa käännekohdassa vain naiset voivat pelastaa yhteiskunnan.

Olga Lipovskaya kokoaa artikkelissaan (1997, 191) venäläisen feminismin ongelmat. Ensimmäisenä ongelmana hän pitää sitä, ettei feminismi ole edelleenkään kovin suosittua venäläisessä yhteiskunnassa ja että monet naisaktivistit haluavat pitää itsensä erillään feministisestä ideologiasta. Toisena ongelmana hän mainitsee ei-valtiollisten järjestöjen institutionalisoitumisen prosessin, joka väistämättä asettaa pragmatismia ja idealismia vastakkain. Lipovskayan mielestä sekä pragmatismi että idealismi ovat toivottavia ominaisuuksia yhteiskunnalliselle ja poliittiselle aktivismille, mutta pitää välttämättömänä tasapainon löytämistä niiden välillä. Hänen mukaansa Neuvostoliiton kait vaikuttavat kuitenkin vielä nyky-Venäjällä, joten pragmatismilla on suuremmat mahdollisuudet selviytyä ja vaikuttaa ei-valtiollisiin järjestöihin. Tämä dynamiikka on Lipovskayan mielestä ilmeinen: kun järjestöjen lännestä saamat avustukset huomattiin, naisjärjestöihin oli yhä enemmän sellaisia tulijoita, joiden päämääränä oli löytää työtä. Heidän huolensa ja tietonsa feminismistä ja naiskysymyksestä eivät olleet keskeisiä motivaattoreita, vaan oma henkinjääminen kaaottisessa yhteiskunnassa. Lipovskayan mukaan he kuitenkin tarttuivat nopeasti informaation arvoon ja resursseihin, ryhtyen kokoamaan ja kontrolloimaan niitä. (1997,191). Tämä johti siihen, että nämä pragmaattiset naiset alkoivat systemaattisesti kirjoittaa anomuksia kehittämiensä hankkeiden rahoitukseen ja siinä onnistuttuaan alkoivat kontrolloida sen jakamista. Tällaisella aktiivisuudella on Lipovskayan mukaan sekä myönteisiä että kielteisiä vaikutuksia: positiivisena hän näkee sen, että oli kuitenkin myös järjestöaktiivien kokoontuminen yhteen erilaisiin seminaareihin on mahdollistanut uuden tiedon tehokkaan levittämisen. Negatiivisena hän sen sijaan näkee ihanteiden devalvaation sekä hierarkioiden ilmaantumisen. (Lipovskaya 1997, 192)

Mielenkiintoisen Lipovskayan huolesta tekee se, että Sperlingin mukaan Lipovskaya itseään syytetään siitä, että saatuaan hankkeilleen länsimaista avustusta hän on ryhtynyt kantamaan suurempaa huolta palkastaan kuin feminististen ajatusten levittämisestä laajemmalle joukolle. (Sperling 1999, 4) Lipovskayan sävy selittyy sillä, että hän kuuluu niihin venäläisen feminismin isoäiteihin, jotka kokevat tullessa iso- ja pikkusiskojen "hyväksikäyttämiksi". Tämä puolestaan heijastelee ilmiötä, jossa länsimaiset kontaktit ja avustukset kiihdyttävät naiseryiden järjestöjen välistä kilpailua ja johtavat toisinaan suoranaiseen loanheittoon.

Feminismin kolmantena ongelmana Lipovskaya mainitsee feministien keskittymisen etupäässä teoreettiseen tutkimukseen ja opiskeluun sen sijaan, että he kantaisivat huolta yhteiskunnallisesta ja poliittisesta osallistumisesta. Tämän hän näkee harmillisena siksi, että feministit omaavat enemmän sekä kokemusta että teoreettista tietämystä kuin ei-feministit. Lipovskaya selittää ilmiön feministien ja naisaktivistien välisellä luottamuspulalla. (ibid. 192)

Mielestäni juuri tämä Lipovskayan määrittelemä kolmas ongelma vaikuttaa kiinnostavalta: ovatko feministit todella sulkeutuneet tiedeakatemiaan ja kääntäneet selkensä heitä ympäröivälle yhteiskunnalle? Kirjallisuudesta saa sen käsityksen, että esimerkiksi Moskovan Gender-keskus on tehnyt arvokasta tutkimusta naisten asemasta venäläisessä yhteiskunnassa sekä antanut asiantuntijalausuntoja ja toimintasuosituksia poliittisille päättäjille. Nähdäkseni tämänkaltainen vaikuttaminen (tai jopa lobbaaminen) on yhtä tärkeää kuin ruohonjuuritason naisjärjestöaktivismi. Toisaalta Lipovskayan kommentista voidaan tulkita myös vanhan järjestökonkarin epäluuloisuutta poliittisen vaikuttamisen mahdollisuuksiin taikka kynällä ja paperilla käydyn taistelun mielekkyyteen. Tässä hän selvästi eroaa niin 1980-luvun alun Leningradin feministeistä kuin saman vuosikymmenen lopun russofeministeistäkin, jotka pyrkivät saamaan huomiota naisasialle nimenomaan kirjallisten julkaisujen avulla. Toisaalta on muistettava, että nk. siirtymäkausi on vaikuttanut myös julkaisutoiminnan kustannusten nousuun, ruplan arvoon ja naisten työttömyyden kasvuun: tämänkaltaisissa olosuhteissa lienee ymmärrettävää, että aatesisarilta odotetaan sanojen sijaan ennen kaikkea myös tekoja naisten aseman parantamiseksi.

Feministien omien sanojen vaikutus yleiseen mielipiteeseen aatteesta saattaisi kuitenkin olla ratkaisevassa asemassa Konstantinovan esittelemien vanhojen myyttien kumoamisessa. Koska naisasialle ei kuitenkaan anneta paljoa tilaa mediassa, saattaa olla, että suuri yleisö ei vielä pitkään aikaan tule tuntemaan feminismiä muuna kuin epäilyttävänä länsimaisena porvarillisena hapatuksena. Myös Valerie Sperling on todennut että feminismin ja naisasian vähäinen esiintyminen mediassa johtaa siihen, ettei suuri yleisölle tule selväksi esimerkiksi feministinen teoria patriarkaatista ja sen seurauksista naisille. Hän laittaaakin toivonsa naisliikkeen omiin julkaisuihin ja

valtavirran naislehdistöön, joka toisinaan käyttää jutuissaan feminismin viitekehyksiä. Lieneekin todennäköisempää, että naisten lukiessa toisten naisten kokemuksista he huomaavat henkilökohtaisten ongelmien liittyvän yhteiskunnallisiin rakenteisiin. (Sperling 1999, 79-80) Uskoakseni lukijat saattavat myös olla vastaanottavaisempia naisasialle, mikäli sitä tarjoilemassa on "neutraali" valtavirtamedia.

5.2 Tulevaisuuden näkymiä

Naiserityisten järjestöjen tulevaisuudesta Venäjällä ollaan montaa mieltä. Jotkut tutkijat ovat hyvinkin positiivisia järjestökentän voimistumisen ja naisliikkeen aikaansaannosten suhteen. Esimerkiksi Kimberly a Weir suitsuttaa naisia siitä, kuinka he ovat haastaneet olemassa olevia normeja ja yksityisen ja yleisen välistä dikotomiaa. Samoin hän kiittää feministien perustamia järjestöjä niissä vallitsevasta yhteistyön, luottamuksen ja osallistumisen hengestä. Myös perinteisiä arvoja kannattavat naisjärjestöt saavat Weiriltä tunnustusta siitä, että ne kuitenkin tarjoavat naisille mahdollisuuksia toimia yhdessä, jonka edellytyksinä voidaan pitää feministienkin käyttämiä elementtejä. Naisten aktivismia voidaan myös pitää osoituksena siitä, että venäläisessä yhteiskunnassa on läsnä sellaisia elementtejä, jotka mahdollistavat demokratian. (Weir 2002, 165) Tämänkaltaisia ylistyksiä on kuitenkin vähemmän kuin skeptisiä näkemyksiä nais erityisten järjestöjen tulevaisuudesta.

Kuten aiemmin on käynyt ilmi, monet nais erityiset järjestöt ovat hyvin riippuvaisia länsimaisesta rahoituksesta. Tämän on katsottu johtavan järjestöjen väliseen kilpailuun ja eripuraan, loanheittoon ja nk. tyhjiin projekteihin, joiden ensisijaisena tarkoituksena on saada rahoitusta ja siten turvata järjestöjohdon palkkatulot. Länsimaisen tuen antamista ja vastaanottamista on arvosteltu myös siitä, että se on johtanut naisjärjestöjen ammatillistumiseen ja kansalaisjärjestäytymiseen. Alexandra Hrycak (2006, 69) puhuu jopa hybridijärjestöjen synnystä; hybridijärjestöjä ei hänen mukaansa pysty tarkastelemaan perinteisillä luokitteluperusteilla, sillä ne eivät ole suoranaisesti valtiosta riippuvaisia, mutta eivät myöskään perustu kansalaisyhteiskunnalle. Nämä järjestöt eivät kuulu vapaiden markkinoiden eivätkä valtion yritysten joukkoon, eivät eliittiin eivätkä ruohonjuuritason järjestöihin. Järjestöjen syntyä Hrycak selittää länsimaiseen apuun ja projekteihin liittyvillä

tutkimattomilla / tiedostamattomilla oletuksilla, olemassa olevilla verkostoilla ja paikallisten aktivistien järjestöllisillä strategioilla. Hrycakin teoria koskee ukrainalaista järjestökenttää, mutta uskon sen kuvaavan myös venäläisen järjestökentän tilannetta. (ibid. 69-71)

Tähän asetteluun saattaa kuitenkin tulla pian muutoksia, sillä kuten aiemmin esitin, länsimaiset rahoittajat saattavat milloin vain siirtää painopisteensä toisaalla, mikä merkitsee myös avustusten kanavointia toiselle alueelle tai toisentyyppiselle toiminnalle. Tämä aiheuttaisi todennäköisesti suuria muutoksia niiden järjestöjen toiminnalle, jotka ovat riippuvaisia länsimaisesta rahoituksesta. Rahoituksen epävarmuus on aiheuttanut stressiä myös nk. järjestöaktiivien eliitille, sillä he mm. Hemmentin tutkimuksen mukaan tiedostavat hyvin asetelman herkkyyden. Samalla Hemment huomauttaa palkalliseen järjestötyöhön liittyvän myös muita nurjia puolia: työ ei kerrytä eläkettä, ja monet työntekijät ovat joutuvat turvautumaan taloudellisesti puolisoihinsa ja ystäviinsä. (Hemment 2007, 143-144)

Länsimaisten rahoittajien päätöksiin vaikuttavat kuitenkin myös muut seikat kuin uudet ideat ja päähänpistot. Kansalaisyhteiskunnan ja länsimaisten rahoittajien 1980- ja 1990-luvuilla viettämä kuherruskuukausi alkoi hiipua 1990-luvun puolivälissä, kun huomattiin, ettei kansalaisyhteiskuntaan asetetut toiveet ehkä olleetkaan aivan realistisia esimerkiksi demokratian saavuttamisen suhteen. Huomio alkoi kiinnittyä myös kansalaisjärjestöjen rahoittamiseen liittyviin ei-toivottuihin sivuvaikutuksiin, ja rahaa ryhdyttiin kanavoimaan järjestöille keskitetysti. Samalla vastaanottavilta järjestöiltä ryhdyttiin vaatia selvityksiä ja näyttöjä rahojen vastuullisesta käytöstä. Tämä oli kuitenkin vasta alkusoittoa niin kutsutulle kansalaisyhteiskunnan takaiskulle, jossa Howell et all. näkee yhteyksiä syyskuun 11. päivän terrori-iskuihin ja siitä seuranneeseen globaaliin terrorismin vastaiseen sotaan (eng. Long war of terror). (ibid. 9-10)

Howell et all. esittävät, että vaikka edeltäjiinsä verrattuna uusien demokratioiden ja autoritaaristen valtiomuotojen (joiden piiriin Venäjäkin lasketaan) voitiin nähdä olevan paljon avoimempia ja suvaitsevampia kansalaisyhteiskuntaa kohtaan, säilyi niissä kuitenkin epäluuloisuutta sen päämäärien ja mahdollisesti esiin nousevan

kritiikin suhteen. Syyskuun 11. päivän iskujen seurauksena lanseerattu terrorismin vastainen sota antoi ikään kuin oikeuden ja syyn olla epäluuloinen kansalaisyhteiskuntaa kohtaan. Tästä syntyi pelon ja epäilyksen ilmapiiri, joka demonisoi tiettyjä yhteisöjä ja heidän järjestöjään. Tämä johti myös poliittisten toisinajattelijoiden hiljentämiseen Venäjällä ja Yhdysvalloissa, joista oli tullut mahdollisia terroristihyökkäyksen kohteita. Howell et all. esittääkin, että terrorismin vastainen sota ja Georgiassa, Ukrainassa ja Kirgisiassa tapahtuneet nk. väri vallankumoukset (eng. color revolutions) aiheuttivat myös Venäjän hallituksessa kasvavaa kriittisyyttä länsimaiden tukemia kansalaisjärjestöjä kohtaan, mikä johti kansalaisjärjestöjen toimintaa rajoittavaan lakiuudistukseen vuoden 2006 alussa: tämä uudistus antoi viranomaisille enemmän valtaa säädellä ja rajoittaa järjestöjen toimintaa sekä monitoroida niiden rahoitusta kansalliseen turvallisuuteen vedoten. (ibid. 10-12) Ilmiöllä on Howell et all. mielestä huolestuttavia vaikutuksia kansalaisyhteiskuntaan, koska se sulkee tilan, jossa ihmiset voivat esittää erilaisia ajatuksia ja käydä aitoa keskustelua demokratian hengessä. He luonnehtivatkin Venäjää kurissa pidetyksi demokratiaksi (managed democracy) ja antavat huonon ennusteen venäläisen kansalaisyhteiskunnan tulevaisuudelle. (ibid. 16)

Myös Murad Tangiev näkee Venäjän siirtymävaiheessa olevana demokratiana, jonka historiallinen perintö vahvasta autokratiasta vaikuttaa edelleen ihmisten ja valtion välisiin suhteisiin. (Tangiev 2008, 5) Putin haluaa kuitenkin esimerkiksi puheissaan vakuuttaa sekä kotimaisen että ulkomaisen yleisönsä demokraattisesta asemastaan ja näkemyksistään, vaikkakin on toisaalla todennut että perustavanlaatuiset demokraattiset periaatteet, demokraattiset instituutiot, täytyy mukauttaa Venäjän kontekstin realiteetteihin. (ibid., 9) Ilmeisesti nämä erityislaatuiset realiteetit antavat Venäjän hallinnolle oikeuden pitää kurissa venäläistä mediaa mm. kontrolloimalla mm. sähköistä mediaa, josta suurin osa kansasta hankkii tietonsa. (ibid., 13) Tangiev näkee myös edellä kuvatun järjestökentän toimintaa rajoittavan lain osana autokratian ilmiötä, jossa virkamiehille annetaan lisää valtuuksia lakkauttaa kansalaisjärjestöjä ja hankaloittaa niiden toimintaa. (ibid., 19)

Kaiken kaikkiaan kuulostaa siltä, että venäläisellä kansalaisyhteiskunnalla on edessään suuria haasteita: mikäli länsimaiden rahoitus vähenee tai lakkaa, millaisia

toimintaedellytyksiä järjestöillä enää on? Erityisesti radikaaleilla järjestöillä olisi todennäköisesti vaikeuksia hankkia valtiollista rahoitusta, jos se mielipiteet poikkeavat olennaisesti hallinnon virallisesta linjasta. Länsimaisen rahoituksen hiipuminen heikentäisi todennäköisesti myös sitä turvaverkkoa, jota nais erityiset järjestöt ovat kuroneet rapautuneen sosiaaliturvan paikkaamiseksi. Myös suuri joukko järjestöjen palkallisista työntekijöistä voisi jäädä työttömiksi, mikä pahentaisi muutenkin synkkinä naisten työttömyyslukuja. Lisäksi järjestötoiminnan mahdollisella hiipumisella olisi varmasti psykologinen vaikutus moneen järjestön toiminnassa mukana olevaan ihmiseen: kuten työssäni aiemmin esitin, yksi osallistujien motiiveista oli luoda toivoa itsen ja toiseen sekä ponnistella yhteisten päämäärien saavuttamiseksi.

Toisaalta voidaan ajatella, että länsimaisen rahoituksen hiipuminen integroi naisjärjestöjä paikallisiin päätöksentekijöihin ja pakottaa pienet yhdistyksen liittymään suurempiin. Tämä saattaisi myös liudentaa järjestötoiminnan ja institutionaalisen politiikan välistä kahtiajakoa ja kääntää länsimaiseen feminismiin ja rahoitukseen aiemmin keskittyneiden järjestöjen katseet paikallisiin konteksteihin, mistä parhaimmillaan voisi syntyä uusia feministiseen ajatteluun pohjaavia venäläiseen yhteiskuntaan räätälöityjä toimintatapoja. Samalla voisi tapahtua myös järjestöaktiivien keskinäisten hierarkioiden purkautumista.

Itse en usko, että länsimaisten rahoittajien, feministien tai esimerkiksi YK:n mielenkiinto venäläiseen järjestökenttään ja naisjärjestöihin tulee kokonaan hiipumaan. Uskon, että käsitys kansalaisyhteiskunnasta demokratiaa edistävänä ilmiönä on niin vahva ja jaettu, että sen tukemista tullaan tekemään jatkossakin. Eri asia on, millaisissa muodoissa ja kenelle tätä tukea annetaan.

Samoin uskon, että feminismillä on paljon annettavaa venäläiselle kansalaisyhteiskunnalle, ja että venäläisen yhteiskunnan sukupuolijärjestelmän purkaminen olisi tärkeä askel tasa-arvoisempaan ja demokraattisempaan yhteiskuntaan. Tässä vaiheessa on pidettävä saavutuksena sitä, että naisjärjestöjä esiintyy Venäjällä runsain mitoin. Toivottavaa olisi kuitenkin, että myös poliittisessa ja taloudellisessa päätöksenteossa nähtäisiin naisia - mielellään sellaisia, jotka

ymmärtävät sukupuolen ja erilaisten yhteiskunnallisten ilmiöiden välisen suhteen. Kuten niin moni venäläinen naisjärjestöaktiivi, minäkin uskon että turvallisen ja oikeudenmukaisen yhteiskunnan rakentamiseen tarvitaan sekä miehiä että naisia.

Mielestäni olisikin hyödyllistä tarkastella sitä, millaisia asioita naispoliitikot duumassa tällä hetkellä ajavat ja millaisin argumentein he niitä perustelevat. Samoin olisi mielenkiintoista tutkia venäläisten naisjärjestöjen harjoittaman lobbaamisen teemoja ja sitä, millaisia vaikutuksia niillä on päätöksentekoon.

LÄHTEET:

Attwood, Lynne (1996): The post-Soviet woman in the move to the market: a return to domesticity and dependence? Teoksessa Marsh, Rosalind (toim.): Women in

Russia and Ukraine. Cambridge University Press, Cambridge.

Bridger, Sue; Kay, Rebecca and Pinnick, Kathryn (1996): No More Heroines? Russia, Women and the Market. Routledge, London.

Bridger, Sue (2000): 'Something unnatural': attitudes to feminism in Russia. Teoksessa Bull, Anna, Diamond, Hanna and Marsh, Rosalind.(toim.) 2000. Feminism and Women's Movements in Contemporary Europe. Macmillan Press LTD, London.

Browning, Genia K. (1987): Women and Politics in the USSR. Consciousness Raising and Soviet Women's Groups. Wheatsheaf Books Ltd, Brighton.

Buckley, Mary (1985): Soviet Interpretations of the Woman Question. Teoksessa Holland, Barbara (toim.): Soviet Sisterhood. London, Forth Estate, s. 24-53.

Buckley, Mary (toim.) (1986): Soviet Social Scientists Talking. An Official Debate about Women. The Macmillan Press Ltd, London.

Buckley, Mary (1989): Women and Ideology in the Soviet Union. Harvester Wheatsheaf, Hemel Hempstead.

Buckley, Mary (1992a): Glasnost and the woman question. Teoksessa Edmondson, Linda (toim.): Women and Society in Russia and the Soviet Union. Cambridge University Press, Cambridge, s. 202-226.

Buckley, Mary (1992b): Political reform. Teoksessa Buckley, Mary (toim.): Perestroika and Soviet women. Cambridge University Press, Cambridge, s. 54-71.

Buckley, Mary (toim.) (1992): Perestroika and Soviet women. Cambridge University Press, Cambridge.

Buckley, Mary (1997a): Victims and agents: gender in post-Soviet states. Teoksessa Buckley, Mary (toim.): Post-Soviet Women: from the Baltic to Central Asia. Cambridge University Press, Cambridge, s. 3-16.

Buckley, Mary (1997b): Adaptation of the Soviet Women's Committee: deputies' voices from 'Women of Russia'. Teoksessa Buckley, Mary (toim.): Post-Soviet Women: from the Baltic to Central Asia. Cambridge University Press, Cambridge, s. 157-182

Buckley, Mary (toim.) (1997): Post-Soviet Women: from the Baltic to Central Asia. Cambridge University Press, Cambridge.

Bull, Anna, Diamond, Hanna and Marsh, Rosalind.(toim.) 2000. Feminism and Women's Movements in Contemporary Europe. Macmillan Press LTD, London.

Clements Barbara (1991): Later Developments: Trends in Soviet Women's History, 1930 to the Present. Teoksessa Clements, Barbara; Engel, Barbara ja Worobec, Christine: Russia's Women. Accomodation, Resistance and Transformation.

University of California Press, s. 267-278.

Edmondson, Linda (1984): *Feminism in Russia, 1900-1917*. Heinemann Educational Books Ltd, London.

Edmondson, Linda (toim.) (1992): *Women and Society in Russia and the Soviet Union*. Cambridge University Press, Cambridge.

Edmondson, Linda (1992): Women's rights, civil rights and the debate over citizenship in the 1905 Revolution. Teoksessa Edmondson Linda (toim.): *Women and Society in Russia and the Soviet Union*. Cambridge University Press, Cambridge, s. 77- 100.

Engel, Barbara (2004): *Women in Russia, 1700-2000*. Cambridge University Press.

Funk, Nanette ja Mueller, Magda (toim.) (1993): *Gender politics and post-communism: reflections from Eastern Europe and the former Soviet Union*. Routledge, London.

Hemment, Julie (2007): *Empowering Women in Russia: Activism, Aid, and NGOs*. Indiana University Press, Bloomington.

Henderson, Sarah (2002): Selling Civil Society: Western Aid and the Nongovernmental Organization in Russia. *Comparative Political Studies*, 35 (2), 139-167.

Henderson, Sarah (2003): *Building Democracy in Contemporary Russia: Western Support for Grassroots Organizations*. Cornell University Press, London.

Hillyar A. ja McDermid Jane (2000): *Revolutionary Women in Russia 1870-1917. A study in collective biography*. Manchester University Press, Manchester.

Holland, Barbara (toim.) (1985): *Soviet Sisterhood. British Feminists on Women in the Russia*. Fourth Estate, London.

Holt, Alix (1985): *The First Soviet Feminists*. Teoksessa Holland, Barbara (toim.) (1985): *Soviet Sisterhood. British Feminists on Women in the Russia*. Fourth Estate, London, s. 237-265.

Howell, Jude; Ishkanian, Armine; Obadare, Ebenezer; Seckinelgin, Hakan ja Glasius, Marlies (2006): *The Backlash against Civil Society in the Wake of the Long War on Terror*. The Centre for Civil Society, London. <http://www.lse.ac.uk/collections/CCS/> (14.1.2008)

Hrycak, Alexandra (2002): *From Mothers' Rights to Equal Rights: Post-Soviet Grassroots Women's Associations*. Teoksessa Naples, Nancy (toim.): *Women's Activism and Globalization: Linking Local*. Routledge, London, s. 64-82.

Hrycak, Alexandra (2006): *Foundation Feminism and the Articulation of Hybrid*

Feminism in Post-Socialist Ukraine. *East European Politics & Societies*, 20 (1), 69-100.

Ilic, Melanie (toim.) (2001): *Women in the Stalin Era*. Basingstoke, Palgrave.

Kangaspuro Markku (toim) 2000: *Russia: More different than most*. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi.

Kay, Rebecca (2000): *Russian Women and their Organizations. Gender, Discrimination and Grassroots Women's Organizations, 1991-96*. Macmillan Press LTD, London.

Konstantinova, Valentina (1992): *The women's movement in the USSR - A myth or a real challenge?* Teoksessa Rai, Shirin; Pilkington, Hilary ja Phizacklea Annie (toim.): *Women in the face of change. The Soviet Union, Eastern Europe and China*. Routledge, London, s. 200-217.

Konstantinova, Valentina (1994): *No longer Totalitarianism, But Not Yet Democracy: The Emergence of an Independent Women's Movement in Russia*. Teoksessa Posadskaya, Anastasia (toim.): *Women in Russia: A New Era in Russian Feminism*. Verso, London, s. 57-73.

Kuusipalo, Jaana (2006): *Nainen poliitikkona ja poliitikko naisena: Poliittikan sukupuolittuminen Suomessa*. Teoksessa Moring, Anna (toim.): *Sukupuolen politiikka: Naisten äänioikeuden 100 vuotta Suomessa*. Otava, Helsinki, s. 26-34.

Lapidus, Gail W. (1978): *Women in Soviet Society. Equality, Development, and Social Change*. University of California Press, Berkeley.

Lapidus, Gail W. (1982): (toim) *Women, Work and Family in the Soviet Union*. M. E. Shreve, Inc. New York.

Lindenmeyr, Adele (1993): *Public Life, Private, Virtues: Women in Russian Charity, 1762-1914*. *Signs*, 18 (3), 562-591.

Lipovskaya Olga (1997): *Women's groups in Russia*. Teoksessa Mary Buckley (toim): *Post-Soviet women from Baltic to the Central Asia*. Cambridge University Press, Cambridge.

Malysheva, Marina (1992): *Feminism and Bolshevism: Two worlds, two ideologies*. Teoksessa Rai, Shirin; Pilkington, Hilary ja Phizacklea Annie (toim.): *Women in the face of change. The Soviet Union, Eastern Europe and China*. Routledge, London, s. 186-199.

Mamonova, Tatjana (1984): *Introduction: Feminist Movement in the Soviet Union*. Teoksessa Mamonova, Tatjana (toim.): *Women and Russia*. Blackwell, Oxford.

Mamonova, Tatjana (toim.): *Women and Russia*. Blackwell, Oxford.

Marsh, Rosalind (toim.) (1996): *Women in Russia and Ukraine*. Cambridge University Press, Cambridge.

Marsh, Rosalind (1996): *The Russian women's movement: Anastasiia Posadskaia, the Dubna Forum and the independent women's movement in Russia*. Teoksessa Marsh, Rosalind (toim.): *Women in Russia and Ukraine*. Cambridge University Press, Cambridge.

McIntosh Sundstrom, Lisa (2002) *Women's NGOs in Russia: Struggling from the Margins*. *Demokratizatsiya*, 10 (2), 207-229.

McIntosh Sundstrom, Lisa (2005): *Foreign Assistance, International Norms, and NGO Development: Lessons from the Russian Campaign*. *International Organization*, 59 (2), 419-449.

Mendelson, Sarah ja Gerber, Theodore (2007) *Activist Culture and Transnational Diffusion: Social Marketing and Human Rights Groups in Russia*. *Post-Soviet Affairs*, 23 (1), 50-75.

Naples, Nancy (toim.) (2002): *Women's Activism and Globalization: Linking Local*. Routledge, London

Noonan, Norma C. (1996): *The Bolshevik Legacy and Russian Women's Movements*. Teoksessa Rule, Wilma ja Noonan, Norma, C. (toim.) *Russian Women in Politics and Society*. Greenwood Press, Westport, s. 77-93.

Noonan, Norma C. (1996): *The Gorbachev Leadership: Change and Continuity*. Teoksessa Rule, Wilma ja Noonan, Norma, C. (toim.) *Russian Women in Politics and Society*. Greenwood Press, Westport, s. 108-119.

Nurmi, Timo; Rekiaro, Ilkka ja Rekiaro, Päivi (1999): *Suomalaisen sivistyssanakirja*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Posadskaya, Anastasia (1994) *Women as the Objects and Motive Force of Change in Our Time*. Teoksessa Posadskaya, Anastasia (toim.) *Women in Russia: a New Era in Russian Feminism*. Verso, London, s. 8-13.

Posadskaya, Anastasia (toim.) (1994): *Women in Russia: a New Era in Russian Feminism*. Verso, London.

Racioppi, Linda ja O'Sullivan See, Katherine (1997): *Women's Activism in Contemporary Russia*. Temple University Press, Philadelphia.

Rai, Shirin; Pilkington, Hilary ja Phizacklea Annie (toim.) (1992): *Women in the face of change. The Soviet Union, Eastern Europe and China*. Routledge, London

Rubchak, Marian J. (2001): *Evolution of a Feminist Consciousness in Ukraine and Russia*. *The European Journal of Women's Studies* 8 (2), 149-160.

Rotkirch Anna ja Haavio-Mannila Elina (toim) 1996: Women's Voices in Russia Today. Ipswich Book Company, Suffolk.

Rule, Wilma ja Noonan, Norma, C. (toim.) (1996): Russian Women in Politics and Society. Greenwood Press, Westport.

Salmenniemi, Suvi (2005): Civic Activity - Feminine Activity? Gender, Civil Society and Citizenship in Post-Soviet Russia. *Sociology*, 39 (4), 735-753.

Salmenniemi, Suvi (2007): Growing Flowers in the Frost: Civic Activity, Citizenship and Gender in Russia. PhD, University of Helsinki.

Sperling, Valerie (1999): Organizing Women in Contemporary Russia. Engendering Transition. Cambridge University Press, Cambridge.

Sperling, Valerie; Ferree, Myra ja Risman, Barbara (2001): Constructing Global Feminism: Transnational Advocacy Networks and Russian Women's Activism. *Signs*, 26 (4), 1155-1186.

Stites, Richard (1978): The Women's Liberation Movement in Russia. Feminism, Nihilism and Bolshevism 1860-1930. Princeton University Press, Princeton.

Tangiev, Murad (2007) Political Leadership and Transitional Democracy in the Russian Federation: Challenges and Prospects. *Journal of Conflict & Development*, Issue 11 Nov 2007 Saatavissa: <http://www.peacestudiesjournal.org.uk> (20.01.2008)

Temkina, Anna (toim.) (1997): Russia in Transition: The Cases of New Collective Actors and New Collective Actions. Aleksanteri-instituutti, Helsinki.

Temkina, Anna ja Rotkirch, Anna (1997) Soviet Gender Contracts and Their Shifts in Contemporary Russia. Teoksessa Temkina, Anna (toim.): Russia in Transition: The Cases of New Collective Actors and New Collective Actions. Aleksanteri-instituutti, Helsinki, s. 183-207.

Uhlin, Anders (2006): Post-Soviet Civil Society: Democratisation in Russia and the Baltic States. Routledge, London.

Waters, Elisabeth (1993) The Emergence of a Women's Movement. Teoksessa Funk, Nanette ja Mueller, Magda (toim.): Gender politics and post-communism. reflections from Eastern Europe and the former Soviet Union. Routledge, London.